سمو الأمير الحاج المرحوم عبد المجيد رنّبندڈيري كلېگيفان

ހިޖާޒު، މިޞްރު، ޝާމް، އިރާޤު އަށް

ކުރެއްވި ތާރީހީ ދަތުރުފުޅުގެ

سفرنامه

Sumuvvul Ameer, Al Haj, Al Marhoom,
Abdul Majeed, R.B.K.
1876 - 1952

Al-Sheik, Al-Haj, Al Marhoom,
Hussain Salahudeen
(1882 - 1949

مَحْكَمَةُ الأَرْشَاد

ދުލު

ދިވެހި ޤައުމުގެ ފަޚްރު ހެންވޭރު ދަރިވަރު سُمُوّ الأَمِيرُ الحَاجّ

عَبْدُ المَجِيد ރަސްގެފާނު ހިޖުރީން ١٣٤٨ ވަނަ އަހަރު حِجَاز،

مِصْر، شَام، عِرَاق ފަދަ ބިލާދުތަކަށް ވަޑައިގެން تَارِيخ ލިޔުއްވި

سَفَرْنَامَه شَائِع ކުރެއްވުމަށް مَطْبَعَةُ السَّعَادَة ގައި ޗާޕު

ކުރި.

އަޅުގަނޑު نَظَر ކުރީ سَفَرْنَامَه ދިރާސާ ކުރުމަށް. مُهِمّ مَعْلُومَات

ހިމެނޭ ގޮތުގައި ލިޔުއްވި ދިވެހި رِحْلَة އެއް. • މި ފޮތް ލިޔުއްވި ގޮތް

شَائِع ކުރެއްވީ މިސްރު مَطْبَعَةُ السَّعَادَة ގައި. ރަސްގެފާނު ކޮށްދެއްވި

ޚިދުމަތް ތަކުގެ ތެރޭގައި سُمُوّ الأَمِير ގެ ބޮޑުބެ ދަރިކަލުން السُّلْطَان

مُحَمَّد فَرِيدُ الأَوَّل ގެ ދިވެހި ރާއްޖެ ބަލަހައްޓަވާ شُكْر ގެ ކަންތައް ކުރެއްވި-

ގޮތް ދަންނަވާ ދިވެހި أُمَّة ގެ تَعْلِيم ގެ ހިދުމަތް ކުރެއްވި.

ސުލްޠާނުގެ ދަރިކަލުން ގެ ޒަމާނުގައި ކުރެއްވި ޚިދުމަތް، سُمُوّ الأَمِير الحَاج

عَبْدُ المَجِيد ރަސްގެފާނު ގެ ދިރިއުޅުއްވުން ފަދަ ކަންތައް ދަނެގަތުމަށް މި ފޮތް ވަރަށް مَعْلُومَات

އާދި، علمي خزانه އެއްކަން ހަމަ އެކަނި މި ޤައުމުންވެސް ކަރުދާހަށް ދޭން
އެވެ.

އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާކުރިއިރު މި سفرنامه ޗާޕުކޮށް ޝާއިޢުކޮށްދެއްވީ
މި ޤައުމުގެ ސިޔާސީ ވެރިކަމުގެ سمو الأمير އާދި، އަލްޔަމަނުގެ ރައީސް އެންމެ خاصّ
އެއް رحمة ލިބިވަޑައިގަތް ބޭފުޅެއް، فضيلة الشيخ المرحوم حسين
صلاح الدين އާދި، ދެބޭފުޅުންނެވެ.

ދިވެހި امّة އަށް، ތަރައްޤީގެ تعليم އަށް، މި ޤައުމުން ދަސްކުރާ
ގަދަފަދަ ޤައުމެއް إحساس ކުރެއްވީ سمو الأمير الحاج عبد
المجيد ރަސްރަސްކަލާގެ ރަސްކަން ދެރަވުމުން އަޅުގަނޑު އެދެނީ-
ވަރަށްގެ ގަދަފަދަ نعمة އެވެ.

مطبعة السعادة އަށް ހަމަ ޝުކުރުއަދާކުރަމެވެ. ދިވެހި ثقافة
އެއްއެންމެ ތަރައްޤީ مستقبل އެވެ.

٢٤ ذو القعدة ١٣٧٦ هـ

الكتاب
الحبيب

محكمة الارشاد ގެ ވެރިޔާ

سمو الأمير الحاج عبد المجيد رنبنديري كليكفان

حجاز، مصر، شام، عراق دَتْ

كُرِوِّ تاريخي دَتُرُفُلُگِ

سفر نامه

١٣٤٨هـ

الطبعة الاولى

باهتمام
السيد سعيد سليم
طبع في مطبعة السعادة

مالي محلدبي

١٣٧٧هـ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ ،

اَمَّا بَعْدُ. ކަމަށްވާ ގޮތުގައި ބިރުސްކަންކާ ގުދާވެސް حَجّ ކުރު-
މެ فَرْض ހަމަކުރެއްވުން އަސްކަރީގެ ކަމަކީ ހަމަކުރެއްވި مُحَمَّد نبي ސަލްލަﷲ ޢަލައިހި-
ގެ ، ރަޖޫރު قبر ކުރަށް زيارة ކުރެއްވުމަށް ކަމަކީ ރަސްކަލާގެ ރަސްކަން ރަޖެތެރޭގެ
ކުޑަކަލާ (عبد المجيد بن ابراهيم ديدى) ގެ ހަދަރުކުރުމުގައި ގަތުރު-
ކުރުމުން ، އަސްލުގައި އަމަލުކޮށްދިނުމަކީ رحمة ގެ ދަރުމަވެރި ކަމުގެ ކުރަނަހަ
ކޮށް ދިނުމަށް ހިތާމަ ކުރެއްވުމާއި ހިތްވަރު، އަދަބުގެ ގޮތުގައި ހުރި نعمة ގެ ދަރުމަވެރިކަން
މަސްއޫލުވެގެން :- ހަރުދަނާ ކަމުގެ ގޮތް السلطان محمد شمس الدين اسكندر
ابن السلطان ابراهيم نور الدين اسكندر ސަރުކާރުގެ ދަރުމަވެރިކަމުގެ ހިމާޔަތު-
ރަޖާ ކުރުމަށް ހަދިޔާކުރި އަދިވެސް ދަރުމަވެރި ވަކިވާ ރަށްތަކުގެ ސަރަހައްދުން ދުވާ ހަމަ ސް-
ރައްކާތެރި، ފުރިހަމަ أمين ދުވާލުކޮށް ދިޔައީ. ކުރެއްވި ރަސްގެފާނު ހިތްވަރުކޮށް
حسن ގެ ގޮތުގައި ރަސްގެފާނު ކުރުކުރި ހި عائشة ރަށުގެފާނު، މި ރަށުގެ ރަ-
ޖަރުދޭ ގަޑިގެ ابراهيم ދީދީ ރަށުގެފާނު، މި ކުރަކަލުން ގޮތުގައި ގެ ރަސްމީ ހަދަވާ-
އަދިކޮށް މީ. އަހަރު. ކުރުމުގެ ރިވެ. އަސްލު. އަހަރު. ސަބަބު. ގޮތުގައި. އަހަރުގެ ސަރުކާރު

سفرنامه

މިވަނަ سنة ١٣٤٧ ހިޖުރަ ސަނަތާއި ބެހޭ މީލާދީ ސަނަތު 1038 ވަނަ އަހަރު

ބޮޑުދުވަހު رجب މަހު ١٣ ވީ ބުދަ ދުވަހު އެ ދުވަހު ހެނދުނު މާލެއިން ފުރައިގެން [illegible]

ގޮސް ވޭގަނޑު [illegible]. ފަހެ ބުދު ދުވަހު އާދިއްތަ ދުވަހު މިކަމަށް ފުރީ مولينا

السيد أحمد زاهر بك، ابن السيد عبد الرحمن زاهر باشا، [illegible]

الحاج إسمٰعيل ދިދީ، الوزير حسن [illegible] ދޮށީ، [illegible]

[illegible] محمد [illegible]، [illegible]

علي [illegible]، [illegible] علي [illegible] خان ދިޔައެވެ.

[illegible]

[illegible] آدم [illegible]

[illegible] فاطمة، [illegible] علي [illegible]

علي [illegible] ދިޔައެވެ.

[illegible]

[illegible] خطيب حسين [illegible]

علي ދިދީ، [illegible] الحاج

[illegible] علي [illegible] ابراهيم ދިޔައެވެ. [illegible]

[illegible] جمعة [illegible]

[illegible] رجب މަހު ١٩ ވީ [illegible]

بمبئي [illegible]

[illegible]

ކަރަންޓީނުން ފުރުމަށް ހުއްދަ ދިނުމުން، އަޅުގަނޑުމެން ނެގީ ބޮމްބޭއަށް ދާ ކުންފުނީގެ ބޯޓަކަށް
އެވެ، ބޯޓު ފުރުމުން ދުވަހަކު بمبئ ގެ ބަނދަރަށް ވަރިއްޖެއެވެ (ކަރަންޓީނު ސްޓޭޝަން) ގައި ހުރި ސްޓޭ
ޝަނަށް ގެންގޮސް ހުރެވުނު ދުވަސް ތިނެއް ވީއިރު بمبئ ގެ (ކޮލާބާ) އަކީ ގައި ހުރި ކަރަންޓީނު
ގައި (جزيرة طُوبيس) ގައި ދުވަސް ގާތްގަނޑަކަށް 180 ރުފިޔާ
ވެއެވެ، ގެއްލުނު ދުވަސްތަކުގައި އަޅުގަނޑުމެން ތިބީ ކުޑަ ކުޑަ ބޯޓެއްގައި ހާލު حال ގެ
ތެރޭގައި، رمضان މަހުގެ ފަހު ދުވަސް ބުޅާ ކަމަށް ވީ عيد ކުރީގައި
شوّال މަހުގެ 11 ވަނަ ދުވަހު ބޯޓުން ފޭބުމަށްފަހު އަޅުގަނޑުމެން ދަތުރު ކުރީ (ރައްކާތެރި
ކުންފުނީގެ (އެސް. އެސް. ...) ނަމަކަށް ކިޔާ 16568 ޓަނުގެ
ބޮޑު ބޯޓަކުން ފުރާފައި ދުވަސްތަކެއް، شوّال މަހު 15 ވަނަ ދުވަހު
ބޯޓު ހިނގަމުން (عدن ގެ نواحي) ގެ ބަނދަރު ކައިރިއަށް ވަރަދެން
ވަށައިގެން ހުރި ބަނދަރުތަކުގެ ކައިރިން ހިނގަމުން ދިޔައެވެ، ބޯޓު ދިޔަ ގޮތުން ...
... ތެރެއަށް ދަތުރު ކުރަމުން، ކަރަންޓީނުން ދިޔަމުން އަޅުގަނޑުމެން ނިކުމެ
ނޭޅޭ ތަނެއް ނެތެވެ نواحي ގެ އަކީ ... ބޯޓަކުން ... އެކަން ދިނުމުން ...
ބަރަކާތްތެރި، ... (سُعلي) އަކީ ...
... السيد احمد حبشي المكي ...
محمّد باذرع ... شيخ
... عبد
المجيد بن ابراهيم ...
...
... رحمة ... والحمد لله

تَوَاحِي . مُعَلّىٰ عَدَن . ދިމަނުރަށްވާ ދުވަސްތަކުގައި ނަމަވެސް
ކަނޑުވި ، ދަރާދިޔަ ރަށުތަކަށް . عدن އާއި ގާތްވެފައިވާ تواحي ގެ އަވަށް ، ތޮށިތައް
ނުނައިބިވި معلّى އެވެ . عدن އެންތަނިވި ، އެގޮތް ބިމުގެ ތުރުމަތީގައިވެ ، ދިޔަތާ ނިޔަވި
ތަރުތުތަކާއި ގަދަދަވާގައި ގެއްލިދިޔަ ވެނުވަރު ގޮތް އެނގެނީއެވެ . ދިއްޔަތަރުގެ ތެރެއެދު
(٢٥٠٠٠) ދިހަނަވެ . عدن ނަށް އަސްގަދު ވެތަރުގައި (شيخ عثمان)
ރަށަކަށް އަވެއްވެ . مُعَلّى ރަށް އަރުދަނަށް ލަވެވެވާއި ސަހަރުން ވީނި
ނެއްކާ ރަށުގެ ނަކެއް ވާއި ، ވަރުގެ ނަވެ ނަވަރުލަ ؛ ބެ ނަރު ގެއް އެވެ ،
شيخ عثمان އާއި ރިހަވިދަވާއި ، ހާމުގެއްސަޔު ، އާރުހާގެ ދީ ބެހުގެ
ދަރަ ދިނަރު އަނގޮނުރު ވަނިއް ، عدن ގެ ދި ދަރަތުގައި ތަނިލަވި އަނގޮތަ-
ތަރުގެ ދުނުގެ ގަދަރު ގެތިރު ދަށް ސަރާއްދު ، އިމާރާތް ބޮޑުތަކެވެ .
ދިތަރަށްދު ވެސްމުގެ އިހުސާނުގެ ތަރުދަރުވެ . تواحي އާއި معلّى
އާއި ، عدن އާއި ދިމަރުގަނޑުގައި ހޯއްދިއިރު ސަރުހައްދު ބައިވަރު ، ގެއަރު ވަރު
ވިދުގައި ، شيخ عثمان ނަށް ، ސަވާރުގެ ދުވަސްގައި (لحج) ބައްޕަރަ-
ނަށް ، ގަނޑު ދެއްވާ ހިނގާ ވެވެ . ދިވެހިންނަށް ދިހަދުވަހު ދިރިހުރިލަ ޖާނޭ ދިعدن ގެ
ދިވެހިން ފަރުދު ، ބޮޑު ، ބޮޑު ، ދަލަ ، އަރުގަނޑު ، ބިރު ގޮތް ހަރު ކަމަށް އެވެ .
ދުރު ބަޔާން ސަފުހާ ١٥٠٠ ވަރު ވެވެ . ބަރުގެ أهل ގޮތުން
ނަރުވެ ، ދިރިހުރި ދިވެހި عربي ނުބަސް ، ސަގާފަތު ، ގަދަ ބޮޑު
ނަދުގައި ދިރިހުރި يهودي ނުބަސް ، هندوستان ގެ ބަޔަކީ-
ނުބަސް ، ގޮތަކަށް ހުރިއިރު ، ބާރު ބަސް ، ބަރުގެ ގެއާއި ނުރުވި ފަސް-

ހަދާދި، މިހެންދާ ހިނގާފައެވެ ވަރަކަށް ބޮޑު ހިރަގަނޑު ގާގައެއް ނުހުރެއެވެ. އަރިއަށް ގޮސް ބާ ވަޒީރެއްގެ ގެސް ކަހާ ގެއްސެ އެ ނުފެނުނު ފެއެވެ. عَدَن ގައި ދިރިއުޅުއްވާ ބޮޑު މީހުން ސަލާމް ކުރަން ބިރު ދިނީ ބާރު ބޮޑު ބޮޑުގެ أَهْلُ ވިޔަފާރި ކުރާ (ޖީ. އެމް. مُحَمَّد عَلِي. އެސް. ބާ ނަޖީބީ) އެވެ. މި عادن ގައިވާ مَوْلَانَا وَلِيُّ الله عَيْدَرُوس ގެ ޤަބުރުގެ ސިޔާރަތް ކުރުމާއި އެތަނުގެ ސިޔާރަތް ކުރާ ސިޔާރަތްތަކާ ގޮސް زِيَارَة ކުރުމުގެ އިތުރުން ލިބުނެވެ.

ދެން عادن ގެ مُعَلَّى ގައި ހިފެހެއްޓި، ސަރުކާރުގެ ބޮޑު ވެރިއެއްގެ رُخْصَة ލިބުނު އިރުގެ ފަހުން އެ ހިސާބު. ކުންފުނީގެ (أَلْهِلَالُ) ކޮޅު، ކުޑަބޮޑު ބޯޓުން ދިޔައީ شوال މަހު ٢٦ ގައި، އާދިއްތަ ދުވަހު ހަވީރު ވަގުތު ފުރަމުން ދިޔައެވެ، عدن ގެ نَوَاحِي ގެ ދަތުރު ކުރެވި ދަނިކޮށް، شوال މަހު، 28 ގައި އަންގާރަ ދުވަހު އިރުއަރާ ވަގުތު ދޮރަކަށް ބައިވެރިވާން (حُدَيْدَة) ގެ ބަނދަރު ގައި ބާއްވައިފި، عدن ނުވަތަ އެ ބޯޓު ކުންފުނީގެ ވިޔަފާރި ތަކާ ގުޅި އިން އަރުވައި ދަތުރުގެ ބާރު ކުޑަ ކުޑަވެފައި ތިބީ ފަހުވީ އާއި އެތައް ރަށް ބައިވެރިވާ ކަމެއް ދޫކޮށް އަތުގައި ހިފާ ތަކެތި ގެނައީ، އަދިވެސް ކުންފުނީގެ ބޮޑު ފަހަރު (قُمْرَان) ގެ ބަ-ނދަރުގައި ކޮންމެ އަޅައިފި، އެތަނުގެ ވިޔަފާރި ތަކަށް ގެސްޓާއި ދަތުރު ކުރުމަށް، ބޯޓު ގެ ކަ-ނޑުގައި حَجَّاجِي ނުނުވާ ކަމަށް، މި ބޯޓު ގެ އިތުރު جِدَّة ގެ ބަނދަރު-ގައި ބާއްވައިފި، ހަ ސާޢަތު ކަހަލަ ހިނދު ހުރެ އެބޯޓު ގެން ދަތުރު ކުރަމުން މިއަކު އެއްގަމުގައި ދެވަނަ ދުވަހު، އެހެނިހެން ކުންފުނީގެ ބޯޓުތައް ފަހު ބަރަސް ގައި ބައިވެރިވާން، އެދަތުރުން ފުރައި ދިޔައީ ذُو الْقَعْدَة މަހު ފުރަތަމަ ދުވަހު-

ވަގުތު ހުރީ ދިޔަވަރަށް ފިޔަވަހަކަށް (جدّة) ގެ ބަނދަރުން ފިޔަވައި. މި ވަގުތު مكّة ގެ
ވެރި الامير فيصل ابن عبد العزيز ابن سعود ملك الحجاز ونجد މި
ހިނދު ފުރުސަތުގެ މިންވަރުން އަންނަ ކަމެއްކަން ކުރީގައި ފުރުސަތުދެވުނު ސަރުކާރުގެ މުޢައްޒަފުން
ތަށްގަނޑު ފުރުސަތު ލިބިއްޖެ. އަދި ކަސް ޙަވާލުވެވޭ ނުރަނގަޅު، ފުރުސަތުވަނީ ބޭރު
ގެންދިޔުމަށް ނުލިބޭ ފުރުސަތު ނުދޭކަމުގައި، حاصل ނުފަރާތުގެ ފުރުސަތު ދޫކުރެވުން އަންނަ
ހާލު އެވެ. އަދި ފުރުސަތު ލިބުނީ އެއްވެސް ފުރުސަތުގެ ޙަވާލުގައި
ނުކުރި ފުރުސަތު ނުލިބުމާ ޙަވާލުގެ ހަރަކާތް، ފައިބަކަށް ފުރުސަތު
ޙަވާލުކުރި، ކަނޑު ބަނދަރު ދިޔުމުން އަރާ ފިޔަވައި ވަކިގައި ދިރުމަށް ފުރުސަތު
ތަނެއް ގެންދިޔުން جدّة ގެ ބައްލަވަން ފުރުސަތު مُطَوِّفْ سِرَاجْ وَلِي މިރުސް
ކައި ފުރުސަތު ހުރުމުގެ ތަރުތީބު ހިނގުމުގައި ހުރި ތަރުތީބު ފުރުސަތު ފުރުސަތުގައި،
އެހާ حال ގައި ދިޔައެވެ. މިގައި مكّة ގެ شريف عبد المطّلب ގެ ގެކޮޅު
ގައި، ހަރަކާތްގެ مجلس ކަނޑަށް ވަނީ އަރައި ދިޔައެވެ. އަދި ފުރުސަތު ކަނޑު
ނަގާ ފުރުސަތު ގެންދިޔައީ جدّة އަކަށް ދިޔައެވެ. الامير الحاج المرحوم ابراهيم
ތޮރިފުރުސަތު ދަރި ފުރުސަތު جدّة އަށް ވަޑައިގެން ގެންނަން މިގޮތައެވެ. އަދި
الحاج عماد الدين ވަޑައިގެން ގެންނަން ވެސް މިގޮތައެވެ. جدّة ގެ ރަށު
މުސްލިމް، ސަރުކާރުގެ އޮފީސް ނުހަނު ފުރުސަތު ދިނުމަކީ ފުރުސަތު، ވެރިން ފަރާތުން
ނުހެވެ. ހަރަކާތު މިތަނުގެ ފުރުސަތު، މިސްކިތް އަރާ ހަރަކާތް ބިމާ އަރާ ހަރުގެ
ވެއްޖެ. ދަރަޖަ އާސްމާނީ ނުކުރެވުނީ އަދި ގެނދަން ކަނޑުއެވެ. އަދި މުދާ ދަތުރު
ހިޔާވެރި، ނުވާ ހަރަކާތް ވަރަށް ހުރިހާ. ދަރުމަ ގައި ތަރުތީބު ކަނޑު ދިޔުމީ

ޖަހައިލައެއް ވެސް ނުދެވޭ. ބައެއް މީހުން ގާތުގައި ބޭނުމުގައި ކާރާސީ ނުވަތަ
ބަސްތަކެއް ދުރުދުރުތަކުގައި އެރުވެރިޔާ ހުރެއެވެ. މިގޮތުގެ ބޭނުމަކީ ޙާޖީންނަށް ހަދަ
އެކުއްވޮތުގައި ގޮތްތަކެވެ. މިގޮތުގެ ތަނުގައި ދުވަހަކަށް ހުރެވޭނެވެ. މީގެ ތެރޭން
عمارات ވަރަށްވެސް ބޮޑު ގިނަ ކޮށް ތަނެއް ސިޓީތައް ހުރެއެވެ. ދޮށުއްސަން
ވާސިލް ވެގެން ވަކިކޮށް. މިގޮތުގެ ބަސްތަކަށް ނުބައި ބަސްތައް ނެތެވެ. ހަމަ ބޭ ފުރުޞަތު-
ތަން ހުރިވިޔަ، ދުވަހުގެ ފުރުސަތު ލިބިގެނެވެ. ބަޔަކާ، ނުވަތަ ދުރު ޙަޖްޖަށް ގެއްލިއަ-
ތިއްބައި ހުރެއެވެ. މަންޒިލުން ގެންދާ ތަނުގައި ކަމަކީ ދާނެ ބޮޑުބަޑު ބަސް، ދުރުވެ
ތާރަ ބޭރުގައި ހުންނަ ބޭރުގެ، ދެގޮތް. ގިނަ ޙާޖީން އެތާ ހުރެއެވެ. ހަމަ ނާޖިވުމަށް އޮތީ ފުރަތަ-
އި ވަރަށް ވަރަށް ނުނެވެ. ގިނަ ގިނަ ތަނުގައި ގެދޮރުގެ ފަރާތުން ދުރުވާ ތަކުގައި، ބޭއިރުގެ-
ދުވަހު ހުރެއެވެ. މިގޮތުގެ ދުވަހުގެ ދުވަސްގޮސް ގިނަ ގޮތަކުގައި، ގަޑި ސަޢުދީ ބޮން
ހަރަކާތު ހުންނަ ތަން ތަނުގައި ހުރެއެވެ. މިތަނުގެ ތެރެއިގައި ދުވަހު ދުވަސްތައް
ކުރީ، ގޮތުގައި ވަކިން ފެންނާނެ ދުވާލު ސަލާމް ބޭއްވި ހިނދުވެ. ތަނުގެ
ބާނާ ބަނދަރު ބޮޑު ބަސް ހުރިއިރު ހިނގާ ހިނދު ހުރިކަމެވެ. ހިނދު
ވިޔަފާރީގެ ދުވަސް މަރުކަޒު ވެ ތަނުގައި ހުރީ ހަމައެކަނި ދަތުރުކުރެވޭ. މިގޮތުގެ
ވެރިކަމުގެ ވެރިޔާ ދަނޑުވެރި އެއްވެސް منع އެއް އެންމެ ބަޔަކަށް ނުކުރުމަށް ނިންމިއެވެ. އަ
އެކަ ވަހަބީ ނުވެ ހަޖަމުން ނުކުތް ދިރުނުގެ ދުވަހު ބާރުވެ އުނދަގޫވެ.
ދިޔަ ނަމަކަށް جدة އާއި مكة އާއި، مدينة އާއި، ދިރިއުޅުއްވާ ތަނެއް
ގެއިދުރު އެއް ތަކެއް ތަނެވެ. جدة ގެ ނުދިނުން ވަރަށް ފުރިހަމަވެ އުޅެން
ހުރެއެވެ.

ذُو القعدة މަހު ٨ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދުވަހަކީ ދަތުރު ފެށިގެ

ބައިތިރިޔަނަށް، ސިޔާދަތު علي ދީދީ ކަލޭފާނާއި، ސުލްޠާނުގެ ބޭފުޅެއް محمّد ސަލާމް
ކަލޭފާނާއި، ނަޒީރު ޙަކީމް آدم ސަލާމް ކަލޭފާނު ތިބި ދިޔަމަނިކުފާނާއި، ކުރިން ދެވޭ ސަލާމް
علي ދީދީފާނާއި، علي ތަކުރުފާނު عثمان ހާއި: ކުރިން ކުރިން ދަ-
ތުރު ކަލޭފާނާއި، ދިރިޔާ ހަރު ދެވޭ ބާއްވާ ހާއި، މިއަހަރު ދިޔުމަށް ބަޔަކު ވަރަށް ގަ-
އި، مدينه އަށް ދިޔުމުން ފުރަތަމަ ذوالقعدة މަހުގެ ٩ ވިހުނު ދުވަހު-
ވަރަކަށް ހުރެ، ކުރިން ދިޔައިރު ދެންނެވި ގޮތަށް عمرة އަށް
إحرام ބަނދެގެން مكّة އަށް ދިޔުމަށް، މިސްކިތް ބެލުމަށް ދިޔަބަޔަކު
ދިޔައިރު، ގެންދިޔަ ތަނަށް ދެވުނީ ތަމްރީން ދަންނަ ރާއްޖޭގެ ذوالقعدة
މަހުގެ ١٠ ވީ ދުވަހު ހަވީރު ހެނދުނު ސަފަރުގައި ބޮޑު ސަފަރެއް ދިޔުމުން
އެވަނީ (مكّة المكرمة) އަށް ދެވުނު ހިސާބުން ފެށިގެން حرم ކުރިން
ސަރުކާރުގެ سراج ولي ގެ މުދަލުން ބޭނުންކޮށް مدرسة ގެ ތަނުގައި،
ދެންނެވި ތަނުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަ ކުރުމަށް ބަލައި ދެވުނީ އަރާ ބޮޑު ދަތުރެއް،
طواف القدوم ކޮށް، صفا مروة. ގައި ކުރިއަށް سعي ކޮށް
ބޭނުންވާ ގޮތަށް ކުރެވުނީ، ބަހައްޓާ ފެށުމަށް ބަލައިގެން إحرام ހަރަނާ
ދުށަތް. އެގޮތަށް ދިޔައީ މިއަދު ސަރުކާރުގެ ތަރިކަ ނުވާ، سراج ولي ގެ
ބޭނުމަށް ބޮޑު ހިސާބަކަށް ބަހައްޓާ ދުށުމެވެ. ގޮތް އެގޮތަށް ހަރަކާތްތެރިވެ
ދިޔައި، ހަރު رحمة ދެއްވުން، އަދި ސަލާމް ގެންދެވި ހަރުދަނާ ތަރުތީބުން
عمرة ގެ فرض އަދާ ކުރެވުނު ތަންތަން توفيق ދެއްވި ކަލާނގެއަށް
ޝުކުރު ކުރުމަށް ޓަކައި، މުޅި ގޮތުގައި حمد ކުރަމެވެ. والحمد لله.

مَكَّة ގެ ގޭގޭ ހުންނަނީ، ތިންބުރި ހަތަރުބުރި، ފަސްބުރި
އެކެވެ. ރަށުގެ ބައެއް ގެތަކުގެ [illegible] ބޮޑެތި ގޭގޭ ފަސްބުރި
އޮވެ. މިނޫން ކަމުގައި ގެތަކުގެ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] عَرَب صِمْغَة
[illegible] عِقَال [illegible]

مَكَّة އާއި مدينة އާއި جدّة އާއި، މި ތިން ރަށުގެ
[illegible] إِنْتِظَام [illegible] مَكَّة [illegible]
[illegible] رَحْمَة [illegible]
[illegible]
[illegible] حَجَرُ إِسْمٰعِيل [illegible]
[illegible]
[illegible]

ދުޢާ. އަދި مناجات ކުރުމުން ނިމުނީމެވެ. ކޮންމެ ނަމާދު وقت އަދާކޮށް،
ދެކޮޅު އެއް جماعة އާއި قائم ކުރެއެވެ. އެހެ ދުވަހުގެ ދެފަހު جماعة ތަކެއް ކޮށް،
ނަމާދު ކުރުމަށް ގެނެސް ކުރިޔަށް ނިކުމެވައެވެ. އަހަރުމެން ދިޔަ ގޮތުގައި ހުރިހާ
ބަޔަކު ޖަމާ جماعة ގައި ނަމާދު ކުރުމަށް منع އެއް ނުކުރެއެވެ. މިކަ-
ހަލަކަށް ކޮށް ފަހުގެ ކަމެއް مكة ގެ ދިރިއުޅުން، މިހާރު ވަކި ވާހަކަ ކޮށް، ނު-
ފޫހި تعريف ކުރިޔަ ފުރުޞަތެވެ. އަދި، މިހާރު ވަކިން ބުނެވޭ ވާހަކަ މި-
ހުރިހާ ކަމެއް ދިރިއުޅުން ބޭރުގެ އެކި މީހުންނާ އެކު ބައްދަލު ކުރުމެވެ،
خليفة ވިލާތަށް ދިޔަ ހާލަތު ކުރީގެ، މިލަކު ހަދާނުން ކަމެއް ދިރިއުޅުނު
އެވެ. ދިރި ކޮށް ދިޔަ حاج ކަމަށް ބަލައި ހުރި ކަންކަން ބޭރު ދިރިއުޅުނެވެ: އަދި ވިލާތު
حاجي ތަކެއް ކަމަށް ބަލައި ހުރިހާ ކަމެއް. އަހަރުމެން ދިޔަ ގޮތުގައި ދިރި ތަކެ-
އްގެ ތަނަވަސް ކަން ދިރި ފުރިއްޔައެވެ. މިދުވަސް ދުވަހުގެ اصحاب ތަކަކު-
ނުގެ ބާރު ނުކުތް ފަހުން. ދުވަހަކުގެ ފުރުސަތު ކަމެއް ނުކުރެވެއެވެ. ކޮންމެ ނަމާދު
وقت އަދާ حرم ފުރަތަމަ ކުރެއްވި ދިރިއުޅުން ފުރިހަމަ ވެއެވެ. ހަ
ތަން ދުވަސް حاج ތަކެ قفيل ނުލާ، އަހަރެން قفيل ކުރި حرم ފުރަތަމަ ކަ-
ނޑި ބިހެއް ހަދާ ދެއެވެ. މިހާރު ވިލާތުން حرم ފުރަތަމަ ގޮތެއް ދެއްކި، އިހުރި ހިރާ
ކަންކަމެއް އަހަރުމެން ކަމަށް ހުރިހާ ތަނެއް ހަމަ ބިރުވެރި ފުރުސަތު ކަމެއް، ތަނަވަސް
ގެ ވަޒީފާ ހަދާ ދިރިއުޅެއެވެ، ފުރިހަމަ ހުރި ބުރަ ކޮށް ދިރި ތަނަވަސް ހުރި އަރަ ކުރި ގޮތް
ތަރިކައެވެ. އެއީ މިހާރު ކަމެއް ނަމާދު ވަގުތު ހުރިހާ ތަނެއް ބޮޑު ތަނަވަސް ކުރެވޭ ގޮތް
ވާހަކަ ކުރިއެވެ. އަދި صفا مروة ގެ ދެމެދުގައި ދުވަން ކުރި ތަނަވަސް ވާ

ވާހަކަ. އެންމެ ރަނގަޅު ދުވަހެއް ހިތުގެ ޝައުޤުވެރިކަމުން މިރަށުގައި ފެންނާތީ ވެސް
ގެ ވާހަކަ ބުނަން ބޭނުންވާ ދައްކާނަމެވެ.

މިދިޔަ އަހަރު ރަމަޟާނު މަހުގެ ހެނދުނު ބޯހިރަށު ބަނދަރަށް ރައްޔިތުން
އެތަކެއް ބަޔަކު ތަރުބިޔަތު ކޮށްފައެވެ. މި ހާލަތުގައި ބައިވެރިވި ބަޔަކު حجاز ރަށުގައި އެކަ
ބަޔަކާ اهل ވެރިންނަށް حجّاج ބުނާ މިންވަރު އަދާކޮށް ކާރުގައި ފުރުމަށް
ދިޔުމަށް ނުކުތް. މި ހާލަތުގައި ވާފަރުން ތަނަވަސްކަމާ ސަލާމަތް ލިބިއްޖެއެވެ. މާތް ރަސްކަލާނގެ
ރަހުމަތް. މިކަހަލަ ވެރިން ملكُ الحجازِ وَنجدٍ وَمُلْحَقاتِهِمَا عبدُ العزيزِ
ابنُ عبدِ الرَّحمنِ بنُ سعودٍ، މިރަށުގެ ވެރިންގެ عمر ދިގު ކުރެއްވުމަށާއި
حجاز ރަށުގެ ވެރިކަން ދެމެހެއްޓުމަށާއި، އެމީހުންގެ ދުޝްމަނުންގެ ތެރެއިން عمر ދިގުކޮށް ދެއްވާށި. އަދި
ދެއްވާ، عَدَاوَة ކުރާ މީހުންގެ މައްޗަށް نصر ދެއްވައި هِدَايَة ދެއްވާށި
އެވެ. آمين ، آمين ، މި مكّة ގައި ހުރި ބައެއް ތަންތަން ބަލައިލީމެވެ
ހުރިހާ قُفْلُوَ ހުރި، ސަރަހައްދު ނެތް ތަނަކުން ސޮއި ދިރިއުޅޭ މަގުން
منع ކުރައްވާފައި ހުރެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެތަން ބަލާލަން އަހަރެން ފާހަގަ ކުރީމެވެ. މި
مكّة ގެ جَنَّةُ المُعَلَّى ގައި ވާ ގަބުރުތަކުގެ ތެރޭގައި ހުރިހާ ނަބިއްޔުންގެ ގަބުރު
ވާ ސަހަރާތައް ބަލާލަން ދެވުނީ، ސިފަކޮށްލާ ހިތްވާ ތަނެއް، ރަނގަޅު ގޮތެއް
ނުވެ ބިނާ ކުރެވިފައި ހުރި ތަނެއް ފެނުނެވެ. އެކަމަށް ހިތާމަ ކުރެވުނު
މީހުންގެ ވެރިންނަށް ރަސްކަލާނގެ ހިދާޔަތް ދެއްވާށި. ދުނިޔޭގެ ވެރިކަމުގައި لَعْنَة
ލިބުމާއި عذاب ނުދެއްވާށި. آمين ، جَنَّةُ المُعَلّى ގައި ވާ
ޞަހާބީންގެ ގަބުރުތައް ހުރިހާ މީހުން زِيارة ކުރުމަށް ކުރިއަށް ދިޔައީމެވެ.

ذوالقعدة މަހު ٢٣ ވިހުނު ހުކުރު ދުވަހު ހެނދުނު ހަމަ ބަޖެހުމުން مكّة ގެ
ވެރި أمين فيصل އާއި ބައްދަލުކުރުމަށް އަހަރެން ދިޔައީ ކަމާބެހޭ މީހުންނާއެކު ބަހުރެސް-
ތުރުކީގެ ގުޅަބަތު ދަރަޖައިގައި ހުރި ބަލާއިރު އެކުވެރި ބޭފުޅެއް ترجمان ކަމުގައި السيّد
أحمد زاهر بك ގެ ބައިވެރިވުމާއެކު سيّد سراج ولي ގެ ބަރަކާތުން ބަހުސް ކޮށް-
ދީގެން ދިޔައީ الأمير فيصل ابن عبد العزيز ملك الحجاز ونجد
ގެ ބާރުގެ ދަށުގައި އޮތް ރަށަކީ. ވަޒީރު ހިލޭ ރަސްގެފާނުގެ ކުރިމަތީ ދެރަ ބަލާ-
ބަލައި، ބާރު ހިއްސާކުރި ހިސާބެއް. في حجاز ބަޔަކާއެކު ބޯވެފައިވާ އަރިހުގައި-
ގެ ބަޔަކާއި ދުވަހު އެހިތްވަރު ކުރެވުމުން ހިތްވަރު ބަދަލުކުރެވި ދޭހަވާ ބަހަށް
ގެ ދިޔައީ މިދަތުރު ދެކޮޅު ހުރަސް ކުރުމުގެ ގައުމެއް ވެރިކަމެއް ލިބި ރަސްމީ ބަޔަށް
ބޭނުންތެރި ހިސާބެއްގައި ބޭފުޅުންގެ ހަރަކާތް، ދި امير فيصل އަރިހު
ދިޔުމަށް ވަރަށް ބޮޑު އިހުތިރާމް ލިބުނު ބޭފުޅުން ދެކެ ހިތްވަރު ލިބުނު-
ގެ ޢަމަލު ދުނިޔޭގެ ބާރު ދިނުމަށް އަރަބި ދުނިޔެ، ދިރުމުގެ ބަލާ ނުހަނު خلق ހުރި
ބަޔަކު ބުނެ ދީފައި. މިބަސްތަކުގެ ބަހުގައި الملك عبد العزيز
އަދި مكّة އަހުލުވެރިން ބަލައިގަތީއެވެ. މިއަހަރު އަހަރެން ގެންދިޔަ-
ބަރަކާތުން ދިޔަ ފުރުޞަތު ލިބުނު، އަހަރެންގެ ދިރިއުޅުމުގެ ބަރަކަތް ކޮށް-
ދިޔައީ އަހަރެންގެ ހިތުގައި ބޮޑުކަމާއެކު ދަރުމަވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ވަހަކަ،
ދެކެވި ވާހަކަތަކުގައި ހަޖަހާ ދުވަހު ދަނޑިވަޅު. އެއީ ދުނިޔޭގެ ކަމަކަށް-
ޝުކުރު އަހަރެންގެ ނަޞީބު نصر އާއި فتح ލިބުމަށް، އެދި ދުޢާކުރީ
ދަތުރުގެ ހަވާލު ދިނުމަށް. ذوالقعدة މަހު ٢٣ ވިހުނު ދުވަހު،

أَمِيرُ فَيْصَل އާއި ބައްދަލުވުމުގައި ދިޔަބޭފުޅުން އަދި ވަޒީރު عبد المجيد
إبن ابراهيم ދީދީ، ވަޒީރުން ގަވާއިދުން ހުންނައިރުގެ ދިރާސާކުރެވޭ ފުރުމަތިވަޒީރުންނާ
ވެސް، ސަޢޫދީ ދައުލަތް އޮތީ ވާހަކަ ދައްކައިފި. މިހާތަނަށް ޙަރަމްޝަރީފްގެ ނިޒާމް ރަނގަޅުވީ
މާތް ދީނުގެ ވެރިން ދެކޮޅަށް ރަޙްމަތް އަދި ޒަކާތުގެ ސަބަބުންނެވެ ވަޒީރުންގެ
ނިޒާމް ބެލެހެއްޓުމަށް ދެވޭ ޙައްޤު ދިނުމެވެ. ވަޒީރުން حال ބޭނުންވިއެވެ. އަނެއް
ވަގުތު ސާފު ދީން ބޭނުން ކުރާ ރަޙްމަތް ދިނުން ދިރިހުރުމާ ވަޒީރުންނަށް
އާދޭސް ކުރި ٨ ދުވަސްކުރު ގަޑިއިރު ފަހުން ފެނުނީ އެކިހާލަތް. ގަވާއިދާ ގުޅޭ
ސިޔާސީ ދިރާސާތައް ކުރުމުން ވަޒީރުން ފާސްކުރިއެވެ. މިބައްދަލުވުމުގައި امير
فَيْصَل ގެ ވާހަކަފުޅު حال ބައްދަލުވުމަށް ވަޑައިގެން ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ
އެކުއްޖާ ސިޔާސީ ބޭފުޅުން حال ބަލައި އެނގުނު ވާހަކަ
ދައްކަވާ ސިޔާސީ ވަރަށް ގިނަ އެކި ބަޔަކު ޙާލަތު ދުވަސްވަރު ނުހުރެ އެކަށީގެން
ނުހުރެ ވަގުތު ވަޒީރުން ދެކެވުނު ގަނޑުވަރު ބޮޑުކަމެއް. ބޭނުންވާ ވާހަކައެއް
ނުވެ ދުވަހު މިހާރު ސިޔާސީ ބައެއް ބައްދަލު ކުރެއްވި ވަގުތު
ދައްކަވައި ސިފަކުރަނީ ދަތުރު ދިޔަ ވަޒީރުން އިސްވެ ހުރި ސަފަރު
ސަފަރުގެ ބޭނުންތައް ފުރިހަމަ ވުމުގެ ބޭނުމުގައި ބޭފުޅުން
ސިޔާސީ ދާއިރާތަކުގެ ޙާލަތު ބައްލަވާ ސިފަކުރި، ދެކޮޅުގައި ފާހަގަކުރެވުނު
ސަފަރުގައި ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވިއެވެ. ސަޢޫދީ ދައުލަތުގެ ސިޔާސަތު ސާފުވިއެވެ
ގުދުސް قَهْوَة އަރުވައި ބޭފުޅުން ގެނައި ސިޔާސީ ވާހަކަދެއްކެވުމަށް ބޭނުންވި
ގެ ބައްދަލުވުން ނިމުނުއިރު ފާހަގަ ކުރެވުނު، ސަޢޫދީ أمير ބޭފުޅުން

އެވެ.

މިބަޔަކީ އެމީހުން ގެ ހުރިއިރު އެންމެންނާއި ވަކިވެ، މިލަބާ ގެގަތް ނިލަބެހެއްޓެވެ. حال ބަޔަކު އައިސްފަތަށް سراج فلى ގެމަގު ނަރަކަށްތޯގައި-ންގިނަލާއި ابراهيم زمزمى އެވެ ދާތީ عربى ސްކޫލުގެ ކާނާއި މިއަތުގެ މުސްލިމްބެއެވެ. އެމީހުންގެ ކަމުގައި އައިސްބުރު ހުށަހަޅައި ވަރަށްކަމުގަތް حال ބަޔަކު ހަދާއެވެ. ބާރަކަށް އެންމެ ގިނަބަޔަކު އެމީހުން ތަފާތު ޖެހުނު ޖަމާޢަތެއް (حسن الظاهربك) މިސްރުގެ ޖަމާޢަތެއް ގެނައެވެ. މިބައިމީހުން ޖަމާޢަތުގެ ވެރިޔާ ޖަމާޢަތް ބަޔަކު ދިޔައިރު ދާ ތަނަކީ مصرى ޖަމާޢަތެވެ.

އަޅުގަނޑު މިރޭ ދުވަހުގައި އަހަރެމެންނަށް ބޭނުންވީ عرفات އަށް ދާން حجّ ވުމަށްފަހު مكّة އަށް އައިސް ތަވާފުކޮށް ސައުޔުކޮށް ތޮޅި ދުވަހު حرم ތެރޭގައި زمزم ފެނުން ވަރަށް ގިނަގިނައިން ابراهيم ގެ ސްނީގެ مقام ފުރަގަހުގައި ދެ ركعة ނަމާދުކޮށް ކައިރީގައި ތަވާފުގެ ދުޢާކުރެއެވެ. މިބަޔަކު ހަމަ ބޮޑު ތަފާތުކޮށް ފަރުވާ ރަޙްމަތް ދުއާގެ ބާރު ހުރެއެވެ. ސަލާމަތުން ތިބެވުނީ ﷲ ގެ شكر އަދާކުރަމެވެ. والحمد لله.

ދަތުރުގެ ذوالحج މަހުގެ ٨ ވަނަ ދުވަހުގެ ހެނދުނު عرفات އަށް ދިއުމަށް ތައްޔާރުވަމުން އެމީހުން ގެ ކުރިން ސަފަރުގެ ބަޔަކު ބުރަކަށް ދަތުރު تعجّل ވީ ތަނުގެ ދަތުރެއް ކުރައްވާ ދުވަސް ٩ ވަނަ ދުވަހު

ވީހާރުދި ހިދުމަތްތެރިން ގެންގޮސް ގަޅުހުން ޖެހިގެންނެވެ، އަސްކަރީ ދަރުބާރީ بغل
ކާރީ ހަރަކާތް عَرَفَات އަށްދާރުގެ جَبَل ގައިހުއްޓާ މިބަނޑުން ހިދުމަތްތެރިން ގެނެ-
ސް ޖެހިގެންނެވެ އަޅުގަނޑުމެން ޖެހުނީއެވެ. ތަންކޮޅެއްގައި عَرَفَات ގައިހުރި ދޮންނޮޅަ
ވަރަށް ގިނަ މީހުންގެ ތެރޭގައި އަޅުގަނޑު ހުރީ ބަނޑުހައިހުރެއެވެ. ފަސް ގަޑިއަށް ދެމުގަޑީގެ-
ނޑު ދިޔައީ ނަމާދުކޮށް ދިޔައީ ހަނދުވަހު ދެން دُعا ކިޔުންވެސް، އަޅުގަނޑު ކިޔާދޭ-
ދިޔައީ مَغْرِب ނަމާދުކޮށް ފުރަތަމަ ބައި مُزْدَلِفَه އަށް ދިޔުމަށް ދިޔުމުގެ-
ތެރޭގައި ގަދަ ކަނޑައިގެން ދަތުރުކޮށް ގޮސް ފެށީއެވެ.

١٠ ވަނަ ދުވަހުގެ ހެނދުނު مُزْدَلِفَة އިން ފުރައިގެން ގޮސް-
ގަނޑު ދިޔައީ جَمْرَة އަށް ގޮސް ހިލަ އެޅުމަށް ދިޔައީ ދަނޑުވެރިން،
ދުވަހުން ޖެހިގެން مِنىٰ އަށް ވަޑައިގެން އަޅުގަނޑު މީހުން ހުރީ ދިޔައީ جَمْرَة
އަށް ހިލަ އެޅުމަށް ١٣ ވަނަ ދުވަހު ހިލަ އަޅައިގެން ޖެހިގެން މިނާއިން ދިޔަ-
ގޮތަށް ١٤ ވަނަ ދުވަހު ގޮސް مكه އަށް ވަޑައިގެން إِفَاضَة
ގެ طَوَاف ކުރުން حَجّ އާއި عُمْرَة ގެ އަމަލުތައް އަޅުގަނޑު ހިނގައިގެން ނިމުނީ-
ވީއެވެ. އަޅުގަނޑު ހުރިހާ ދުވަސްތަކެއްގައި جُمُعَة ގެ ނަމާދު ކުރީ ހަމަ
شُكُر ކުރަމުން ދިޔައީއެވެ. وَالحمد لِلّه.

ސަލާމްތަކާއެކު حَجّ ކުރުމާއި عُمْرَة ކުރުމީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ދީނުގައި ވާ
ބިނާތަކުގެ ތެރެއިން ވާގޮތުން إِسْلَام އަށް ވަދެވޭ ކަމެއް. عُمُر ގައި އެއް
ފަހަރު فَرْض ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެކަމަކު فرض ވެސް ހުރީ شَرِيعَة
ގެ ޝަރުތުތަކާއެކުއެވެ. އެގޮތުން ދަތުރުކުރުމުގެ ޤާބިލުކަން ހުރި މީހުން ނުކުމެގެ-

ޖެހެން މާތް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ދާނީ ބަރަކާތް ބޮޑު މަދީނާ ތަނަށް ދެން މުސްލިމުން ހުރިހާ ރަސޫލާ
ސަލާމް ކިޔުމަށް ވަޑައިގަތުމަށް ނިކުމެވޭ حَضْرَة ގެ نُورانِيّ ސަމާލުވާ واصِل
ކުރުމަށް ދެވަނީ ޒިޔާރަތް ކުރާ ރަސޫލުގެ ދަރިން ސަލާމު ކިޔުމަށް مُحَمّد رَسُولُ الله صَلّى
الله عَلَيه وَسَلّم ގެ މާތް نبي ސަލާމް ކިޔުމަށް قبر ގެ مَوْجُود ވާތަނ
ވާ، مَدِينَة ތަނަށްދެވޭ. ހަމަ قبر ދެކެން ހިތްވަރުގަދަވެ ތަކުރާރު ކުރެވޭ
ތަރަފަކަށް ނުކެމެ إِنْسانِيّ ސަމާލު ވެގެން. ޒިޔާރަތް ކުރުމަކީ ސުންނަތެއް-
ކަމަށް ވާ ބަހެއް. شَرِيعَة ގެ ތަނަށް ބަލައި ގަތުމުގެ ތަކުރާރު سُنَّة ސަލާމް-
ވެ. ދެން ދެ ދިވެހިން ސަލާމް ކިޔުމަށް قصد ކުރެވޭނެ ހަމަ ތަނެއް ސަލާމް
ކިޔުމަށް ވަޑައިގެން مكّة ގެ جَنَّة المعَلّى ގައި ހުރި ޒިޔާރަތް ކޮށް
ދިޔައީ ސަފަރުގައި ހުރެ ޒިޔާރަތް ކުރުން. ހިތްވަރާ ސަލާމް ކިޔާ ދުވަސް ذُو الحِجّ މަހު
٢٤ ގެ ހަވީރު ދަމު ދަނޑިވަޅު. ދެން ދެ ދިވެހިން ދަތުރު ކުރީ. وَداع ގެ
طَواف ކުރުމަށް ދެން ދެ صَفا ދޮށުން ދުއްވައިގެން ދެއްކޭ ހިނގާ ދިޔައީ
ހަމަ ގެ ތަނަށް ދިޔައީ ހެދުމާ ދިޔައީ ދަތުރު ކުރީ جِدَّة ދެން ހަވީރު ދެ ދިވެހި
ވެ. ދެން ހަވީރު ދެ ދިވެހި ބަނދަރަށް ސަލާމް ކިޔުމަށް ދިޔައީ ދެން ދެ ދިވެހިން،
عَلِي ދަތުރު ބަނދަރު سُلْطان ގައި ސަލާމް ކިޔާ ދެން ދަތުރު ކުރީ ދިޔައީ ހަވީރު
ދަތުރު ހުސް ދޯނިއަށް ދަތުރު ކުރީ مُحَرَّم މަހު ١ ވާ ހަވީރު ދެ ދިވެހިން، ހަވީރު ދަތުރު
عِشاء ނަމާދު ކޮށް ދެން ހަވީރު ދަތުރު ކުރީ جِدَّة ހިނގާ ދިޔައީ ދަތުރު ކުރީ
ނުވަތަ ދަތުރު ކުރީ. مُحَرَّم މަހު ٣ ވާ ހަވީރު ދަތުރު ކުރީ ހަވީރު ދަތުރު ކުރީ
ދަތުރު ކުރީ، (مَدِينَة المنَوَّرة) ތަނަށް ދެވޭ ހިތުގެ اَلْمَرُورُ النَّبِيل

عَبْدُ الرَّحْمٰن بَاقَقِيهُ المَكِّي މިކަލޭގެފާނުންގެ ގެއަށް ގޮސް ވަޑައިގަތީމު
އެވެ. ދެން ގޮސްފައިވަނީ رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم މިކަލޭ
ގެފާނުންގެ مَسْجِدُ النَّبَوِيّ މިޙަރަމް ތެރެއަށް ސަލާމް ދެންނެވުމަށް
ކަލޭގެފާނުން ބީބީ ވަޑައިގަތް ތަނަކީ ދެކަލޭގެ ފާނުންގެ ދެބައްޕައިން ابوبكر
ކަލޭގެފާނާއި عُمَر ގެފާނާއި ދެމެދު ކަލޭގެފާނުގެ ބީބީ ވަޑައިގެން މިޙަރަމް ތެރޭގައި
ހުރީ سَيِّدَتُنَا فَاطِمَة رَضِيَ الله عَنْهَا ގެ ބީބީ ވަޑައިގަތް ތަން جَنَّةُ البَقِيع
ހުރީ ބީބީ ވަޑައިގަތް ތަނެއް. أُحُد ފަރުބަދަ ކައިރީގައި سَيِّدُنَا أَمِير
حَمْزَة ގެ ބީބީ ވަޑައިގަތް ތަން މި مَدِينَة ގައި ހުރި ކައިރި ކައިރީގައި
ހުރި ތަންތަނަށް زِيَارَة ކުރެވުނީ ދެތިން ދުވަހުން ކަމެވެ.
والحمد لله.

رَسُول الله ގެފާނުންގެ ޤަބުރު زِيَارَة ކުރަމުން ޙަރަމް ތެރޭގައި ނަމާދު
ކުރަމުން ދުވަސް ހޭދަކުރީމެވެ. فَاطِمَةُ الزَّهْرَة ގެ ބީބީ ވަޑައިގަތް ތަން
ވެސް ޙަރަމް ތެރޭގައި ހުރީއެވެ. މި ތަނުގައި ނިސްބަތް ވާ ގިނަ ބޭފުޅުން،
إِسْلَام ދީނުގެ ބޮޑެތި ބޭފުޅުން ވެސް ހުރެއެވެ. މި ޙަރަމް ތެރޭގައި ވެސް مَنَارَة
ހުރެއެވެ. މި مَنَارَة مَنَارَة ގައި ވެސް، ބަންގި ގޮވާ ތަންތަން ހުރެއެވެ.
صَلَوات ފަސް ނަމާދު ވެސް. މި ޙަރަމް ތެރޭގައި ވެސް ނަމާދު ކުރަނީ
ހުރިހާ ބޭފުޅުން ވެސް مَكَّة ގެ ޙަރަމް ތެރޭގައި ކުރާ ގޮތަށެވެ. މި ޙަރަމް
ތެރޭގައި ވެސް ނަމާދު ކުރެވެނީ ދެ ލައްކަ މީހުންނެވެ. މި مَدِينَة، مَكَّة ގައި
ވެސް ހުންނަ ގޮތެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް ކުރެވެނީ ދުވަހުން ދުވަހަށެވެ. ހަމަ ގޮތަށް

ބޭގެ ފަރާތާ އަހާއިރު އަހަރެމެން ދުށީމު. ބޭބޭގެއިރު ދެކެވަކަ ނުވާ ހިތުގެ ރުހުމުގެ ސިކުނޑިއިރު ހުރެ
ވަޅު ކަރާނި ހަރަދަ ބާރުކުރުކަމާއި މިހާފަދަ ބޭނުން ހާސިލުވާ ދައުރު ހުރުމުގެ ނިޝާނެވެ.
مَكّةْ ގެ أَهْل ވިޔަފާރިވެރިންނަށް ވުރެން މަދީނާގެ أَهْل ވިޔަފާރިވެރިންގެ އުޅުން
ބަހާއިކުރުން ފަސޭހަ ކަމާއި މަޑުމަޑުން ކައިރި ހުރިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ޢަރަބ
ބަސް ގެ ދުށްވުރެވެސް މާރީތިވެއްޖެއެވެ. މިބައިމީހުންގެ اخلاق ފާރަވަތު ރަނގަޅު
ކަމެއް ވެއެވެ. މުޅި رِجَانُ ކަމުއިތަށް މިގޮތަށް ނާދިރުން ވުރެން. ފެނުނު މިތަނަ
ނުވެ، ނުރެ ނުނާ ނުރައެވެ. އަހަރެމެން ފުރަތަމަ رَسُولُ الله ގެ ޤަބުރުގެ އަ
ޒިޔާރަތް ކުރުމަށް ނުކުތީމެވެ. މިސްކިތުގެ ބޮޑު ދޮރާށިން ވަދެވެ. އަދި ކުރިއަށް
އަރައި ގޮސް ބަރަށް ޒިޔާރަތް ކުރުމުގެ ކުރިން މިސްކިތަށް ވަދެވެ. ނަމާދުގެ ތަހިއްޔާތު ކުރީމެވެ. އ
ވަގުތު ވުރުމަށް فَبِالْمَسْجِد ގެ ބައިތީގެ ނުވެ. މިސްކިތުގެ ތެރޭ އަދި ޒިޔާރަތު ކުރެއްވި އ
ތަކުރާރު ވާ ގޮތުން ބަޔަކު ވާ ނަބީ ސިފަ ހުރި ކަމެއް ވަގުތު ގޮތް ގެންގޮސް-
ހުރި ޤަބުރު ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެ ބޭފުޅާ ގެ ކުރިން ސަލާމް ކުރުމަށްފަހު ގެންދަވައި
އެހެން ޤަބުރު ޒިޔާރަތް أَبُوبَكْر ގެ ޤަބުރު ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެއަށް ގާތުގައި ހުރިން
ދަރުމަ عُمَر ގެ ޤަބުރު ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެއަށްފަހު ގެންދަވައި عُثْمَان ގެ ޤަބުރަށް-
ގެއިރު ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. މިސްކިތުން ނުކުމެ އެއް ކައިރިގައި ހުރި ބަޤީޢަށް
ވަނީ މިހާރު ޤަބުރު ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެއަށްފަހު عُثْمَان ގެ ޤަބުރު މިތަނުގައި
މަޤާމު ގައި އިންނަވާ ފާތިމާ ޤަބުރު ފަދަ ޤަބުރު ތަކެއް ވެއެވެ. ބަޤީ
ދުވަސް ވާ ހިސާބުން ހާލަތައް ރުހުން ފަދަ ޤަބުރު ތަކުން މިހިނދު ވެސް ފަރާ
މަސަތް ކަމެއް ފަސް ފަހަށް ޤަބުރު ޒިޔާރަތް ނުކުތީމެވެ. އަދި އަދަ ނުކުރަ-

ބަރުކޮށްފަށް ނުވެ ނިކުމެވަޑައިގެން ޞަލާތާއި ސަލާމް ދަންނަވައިގެން ދެކޮޅުކޮށްލީމެވެ

އިން ފުރުދޫކޮށް محمد رسول الله ގެ ޤަބުރައި ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ޙަޟްރަތު الله

ގެ رسول ގެ محمد ގެ ޙަޟްރަތުގައި ސަލާމްކުރީމެވެ. ދެން ގަބުރުމަތީގައި ޞަލާތް

ކިޔާ ދުޢާކޮށް ދެން ޤުބާ މިސްކިތަށް ގޮސް فيا މިސްކިތުގައި ދެރަކعة ނަ-

މާދުކޮށް ދުޢާ ކުރީމެވެ. އަދި ދެން قبلة މިސްކިތަށް ވެސް

ގޮސް ނަމާދުކޮށް ދުޢާކުރީމެވެ.

ދެން محرّم މަހު ٧ ވަނަ ދުވަހު عصر ނަމާދުކޮށްފައި

ބަހައްޓާފައިވާ ތަކެތި ފޮނުވައިގެން މަދީނާއިން ފުރީމެވެ. محرّم މަހު ٩ ވީ

ދުވަހު ރޭގަނޑު ޖެހުމުން ޖިއްދާއަށް جدّة އަށް ދެވުނެވެ. އަޅުގަނޑުމެން

ދަތުރުގައި ބަލިވެ ހުރި حال ގައި ދެއްކި ބަލިވެފައި ހުރި ކަމަކަށް

ކުރިން ބަލިވެ ރޭގަނޑު محرّم މަހު ١١ ވީ ދުވަހު ހެނދުނު

ساعة ގައި މަރުވެ ވަޑައިގަތެވެ. قبرستان ގައި ވަޅުލީމެވެ. انّا لله

وانّا اليه راجعون. محرّم މަހު ١٢ ވީ ދުވަހު ބައްޕަ ޖިއްދާގައި جدّة

ގައި ހުރިހާ ކަމެއް ނިންމާފައި ވީމާ އަޅުގަނޑުމެން ފުރުމަށް

ތައްޔާރުވީމެވެ. ބޮޑު ކަމެއް ނުވި. މިހާރު ކަމެއް

حال ބަލާލުމަށް އަންގާފައިވާތީ ދަންނަވަމެވެ. މިހާރު ތިބި حال ކަމުގައި

ހުރިކަން حال أحوال ބަލައި ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑު ބޭރުގެ އަސްލު

ޚިދުމަތެއް ދީފައި رحمة ލިބޭނެ ކަމުގައި حال ގައި ރަނގަޅު ދުވަސް

سراج فلي ގައި ހުރި އަހަރެމެން ދަތުރުކުރީ ...

ނުލިބޭނެވެ، ދެންނެތުމުގެ ހިސާބުވެސް ލިބުނީ ވަރަށް ދަތިކަމާ ނުލާ ހަމަ ދުވަސްކޮޅެއްގައި ހަމަޖެހިގެން ދިޔައީ ދަތުރު މިއަހަރު ޕާސްޕޯޓު ހޯދުމުގައި ކުރިމަތިވި ކަންކަމުގެ ސަބަބުން ބޮޑެތި ދަތިތަކެއް ނުވެއެވެ.

މިއަހަރު حجاز ކަރައިގެ ބޮޑުން ސަލާމަތުން ހަވާލުވެގެން އައިސްގެން حجّ އަށް އައިސް ހުރި މީހުންގެ ޖުމްލަ ނުވަ ލައްކަ ހާސް މީހުންނެވެ. މިއިން ގިނަ ބައެއް ޔަމަން، نجد، جدّه، مكّة، مدينه މިތަންތަނުގެ ރައްޔިތުންނެވެ. ދެން ބާކީ ހުރީ ބޭރުން އައި މީހުންނެވެ. مصر ގެ މީހުން ވަރަށް ގިނައިން އައިސް ހުރިކަމަށް ވެސް ބުނެއެވެ.

މިއަހަރު ވަރަށް ބޮޑު ހޫނު މޫސުމެއްކަމުން حجّ ކުރާ މީހުންނަށް عرفات ގައި ދުވާލު ހޫނުގެ ސަބަބުން ބޮޑު އުނދަގުލެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. ސަލާމަތުގެ ފަރާތުން ދިން ހާލަތު حال ބަލައިދިނުމަށް ބައެއް ފަރާތްތަކުން ތައްޔާރުވެގެން ހުރި ނަމަވެސް، ދުވާލު عرفات ގައި ބައިތިބި މީހުންނަށް ފެން ލިބުމުގައި ދަތިވި ކަމަށް ބުނެއެވެ. މިކަމާމެދު ވަރަށް ބޮޑަށް ހާސްވެގެން ތިބި ބައެއް މީހުން ލޯބިވާ ފަރާތްތަކުން ހޯދައިދިނެވެ. حجّ ކުރާ މީހުން ދުވާލު عرفات ގައި ހުރެ ހަވީރު ހިނގާލުމަށް ދުވަސް ހޭދަކުރެއެވެ. ހަވީރު مغرب ނަމާދަށްފަހު ހިނގާ ރޭގަނޑު مزدلفة އަށް ގޮސް ތިބެއެވެ. ސަބަބަކީ ހަވީރުގެ ހޫނު ކުޑަވުމުން ދަތުރުކުރަން ފަސޭހަވުމެވެ. ވަރަށް ބޮޑު ތަކުލީފެއް ނުވެއެވެ. މިއަހަރުގެ حجّ ގެ ކާމިޔާބު ބަރަކާތް بركات ފެނުނީ ތިމާގެ ސަލާމަތުން ނިމުމުންނެވެ. حجّ ކުރުމާއި عرفات ގައި مصر ގެ މީހުންގެ ވާހަކަ ދައްކާ ރިޔާސީ ރަސްމިއްޔާތު ތަކުގެ ފަރާތުން ވާހަކަ ދައްކާ މޮޅު صلواة ކިޔުމެވެ

ހަދައި، އެގޮތުން ބުނެއެވެ. ހަރުބަށް ނުކުތުމުން ފާރުގެ ނަޒާރާކަމި ސަޢުދީ ސިފަވީ-
ގެ ރަސްމީ ފޮށި ބަދަލުވުން ހިސާބުން ބުނެއެވެ. މި ހިސާބުން ވަކިކުރި
އެ وهّابی ހިންގާ މިހުރިހާ ތާކުގައި ހަދާނެ ސަރުކާރުން ބޭނުން ކުރެވޭ-
ގެ. حجّاج ންގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކުރުމަށް ހަރުދަނާ ގޮތުގައި ފޮނުވި ވަރަށް
ބޮޑު ނުކުތާ ދެކެވޭ ކަމެއް މި ސިފަވެފައި ވަނީ. ދެ حَرَم ގެ ހުރިހާ ތަނެއް حَرَم
ގެ ތެރޭގައި ކުރާ مولود ދެއްކުމާއި ބައްދަލު ވުމެއް ނުހިނގާނެއެވެ. އަދި
ހުރިހާ ތަނެއް ރީތި صلوات ކިޔުމާއި مناجات ކިޔުންވެސް
ނުހިންގައެވެ. ހަމަ ނިކަމެތި ކަމުގައި އަޅާނެ ކަމެއް ނުވާނެ ގޮތަށް ސަރު-
ކާރުން އަމުރު ކުރެވިއްޖެއެވެ. جدّة އަށް ފޮނުވި ރަށް އަޅުވާ އެ ރަށް ގޮތް ކުރެ-
އް قريش ގެ އަމުރު ކުރެވިއްޖެއެވެ. މި ހިސާބުން ގެންގޮސް ފަރުބަދަތަކުން
كوشش ކުރި ތަނެއް ބޭރުތަކަށް ނުކުތުމަށް އަމުރު ކުރެވިއްޖެ. جمان ކަ-
ރައިގެ ފުރިހަމަ ޙާލަތު ބުނެ، حجّاج ންގެ ތެރެއިން ކުރި ކަމެއް އަމުރު ކުރެ-
ވުނު އަދި ހުރިހާ ކަމެއް ފާހަގަކޮށް ދެއްވިއެވެ. مكّة އާއި مدينه ގެ
أهل ން ފެނުނު ގޮތް ރަނގަޅުވީ، މިކަމުގެ جمان ކަރައިގެ ވެރި الملك
عبد العزيز އަށް تعريف ކުރުމުގެ ބޮޑު ޝުކުރެއް ދަންނަވައެވެ. މި ރަށްގެ
މީހަކީ، ފުރިހަމަ ހިތްވަރު ގަދަ ފަރާތެއް ކަމުގައި ނުވަތަ ހިތްވަރާއި
ވިސްނުން ފުރިހަމަ شجاعة ގެ ޙަޤީޤަތް ފާހަގަ ކުރެވިގެންވެއެވެ. އަދި ހުރި
މިހެން ހުރި ތަކުރާރު ކުރާ ބޮޑުބޮޑު ހިތްވަރެއް ފަދަ ތަކެތި ބަލަދި-
ވެރި ކަމަށް ކަމުގެ ވެއެވެ. ބޮޑު ކަމެއް ނުކުރެވޭ މިހުރިހާ ތަނުގެ ސުލްޠާނު

[illegible]
[illegible] بورسعيد [illegible]
[illegible] اسلام [illegible] عربي [illegible] 60000 [illegible]
[illegible]
[illegible] 30000
[illegible]
[illegible]
[illegible] جزيرة [illegible]
[illegible]

[illegible] رحمة [illegible] بورسعيد [illegible]
جمادى الاولى [illegible] ١٢ [illegible]
[illegible] قنطرة الغربية [illegible]
[illegible]
[illegible] قنطرة الشرقية [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ފުރަތަމަ ސިޔާސީ ގޮތުން ބަޔަކާ ދިމާލަށް ހަރަކާތްތެރިވިއެވެ. އެގޮތުން ފިޔަވައި އެހެން ދާއިރާ
ބަޔެއް. شام ސަރަހައްދާއި مصر ސަރަހައްދާއި ދެމެދުގައި ހަރަކާތްތެރިވެ އުޅުނެވެ. އެ
ދާއިރާގައި ތުރުކީ ފަދަ ބޮޑު ޤައުމެއް ވެސް ހުކުމްކުރިއެވެ. شام ސަރަ-
ހައްދުގެ فَلَسْطِيْن ގައިހުރި، ދިމާލު ސަރަހައްދެއް ހަރަކާތެވެ. ސިޔާސީ
ގައިހުރި، ފަލަސްތީނު ސަރަހައްދުގެ ހަރަކާތެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު ދެކެބަލާ-
ލާފައިވާ ގޮތުގައި ރައްކާތެރި ގަޑިއަކީ ހިދުމަތް ބަޔަކު ހަމަޖެހިގެންނެވެ. ދެން އެހެން،
جمادى الاولى މަހުގެ ١٢ ވީ ދުވަހު ހެނދުނު ބައިތުލް މުޤައްދަސް ލި ގައިހިން-
ދިޔަ ރަށް ހިސާބު ދުވަސް ހުރުމަށްފަހު ގައިހިލައި قُدْس އަށް ދަތުރު ކުރިން-
ހިގަނޑުން، قدس ގައިހި ދިޔަ ރަށް ހިސާބު ބަލާފައި ހިދުމަތް ކުރި
ހުރި ދުވަހު ހިދުމަތެވެ. އެގޮތުން قدس ގެ حَرَم ފުޅުގެ شيخ ކަމުގައި الشيخ
ابراهيم الانصارى بن الشيخ عبد القادر الانصارى އާއި އެކުއެ-
ހެން ބަލައިގަތުމުގައި އެކުލެވޭ ބަޔަކު ހިދުމަތް ކުރިއެވެ. ދެން ތިބި ބައިގެން،
ގެންދިޔަ ބައިގެ އެމީހާ ދީނުގެ نَصْرَانى އެއްގެ (ހިދުމަތުގެ ބަޔަކު)
ހިފާފައި ބަޔަކު ގެންގޮސް އެއް ބަޔަކު ހިދުމަތެވެ. އެއް ބަޔަކު ދީނުގައި
ބަޔަކު ތިބި ބަޔަކު ހިދުމަތް ކުރި ދުވަހެވެ. މިކަމާ ގުޅޭ ގޮތުން مقدّس
قدس އަށް ދިޔަ ހިސާބުގެ ބަޔަކު ހިދުމަތް ކުރި ބައި ދީނުގެ حمل ގައިދިޔައެވެ.
މިދުވަހު ދީނުގެ اسلام ދީނާއި يهودى ދީނުގެ ދުވަހުގައި ހިދުމަތް
ކުރި ދުވަހުގެ ދީނުގެ اسلام ދީނުގެ ބަޔަކު ހިދުމަތް ކުރި ބައިގެ-
ހިދުމަތް ދީނުގެ ބަޔަކު ގެންދިޔައެވެ. ދެން ދިޔަ ބަޔަކު، ދީނުގެ ބަޔަކު ހިދުމަތް

މި مُصَوَّعَ ގައި ހިމިތްތަކީ ނަރައިލާފު آدم ގެ ދާނާގެ ވާނުބަޔަކާ ދަރިނުވައި-
ވެރި ދުނު فاطمة ތަރިކަން ހިފިގަތީ محرّم މަހުގެ ٢٤ ވީ އަންގާރަ ދުވަ-
ހު އަށްވަނަ ساعة ގައި މަރުވެ އެކަމަނާގެ قبرستان ގައި ވަޅުލެވިގެން-
ދިޔައެވެ. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ .

ދެން މި مصوّع ރަށް ހިސާބުތަކުގެ (އަރަބި. އަރާބި. އިތިއޯޕިއާ)
ޔުނާނީ ސަޤާފަތުގައި صفحة ނަމް ١ ގެ ފުރަތަމަ ބަޔަކީ ގެންނަވިއްސަ صفحة ނަމް
٢. ގެ އަންގާރަދުވަހު حُدَيدَه ގެ ބަނދަރުކަމަށް އަރަބިކަން ދުވަހުގެ ފާހަގަ
އަދުވަހު އަރުވަނީ ބޭރައްގެ ނަމަވެސް صفحة ނަމް ٣ ގެ ބަނދަރުދުވަހު ބަނދަރު
ކަނޑައިގެ (عَصَبَه) އެވެ ޔަހާ ބަރުބުގެ ބަނދަރުގައި ދެއެކަލެ އަރަބިކަން ބާ-
ރަނުގެ ދުވަހުގެ ބަދަލުގައި އަދުވަހު ފުރައިގެން ބައިސް އަކަބަރ އިގެ
(جَيبُوتِي) އެވެ ޔަހާ ބަރުބުގެ ބަނދަރުކަމަށް މިރަކަން ބައި ފާހަނުގެ ދުވަ-
ހުގެ ބައިސާދު އެވެ. މިރަކަށް ފަރުނަށް ސިނާގެ ބަރަހަބައެވެ. މިރަބަނަ
ފުރައިގެ ނަގައިސް صفحة ނަމް ٥ ގެ ފުރަތަމަ ދުވަހު علاَن ގެ تواهي ގެ ބަ-
ނދަރުގައި ވީއެވެ. އަރަނަ ގެ ބަނދަރުގައި ބަރަނަ ފުރަތަމަ ދުވަހު ދުވަ-
ހުގެ ނަމަކަރައި ފާސް ފުރަތަމަ ބަނދަރު ނުދަނަ އެއްކަލަ ފާރާ ބައި معلّ-
ޔަނަދީސް ހިފުނަ ނަމުގެ شيخ محمد بان دع ގެ ގެބަރުގެ ސަރަހައްދު ފަރައި،
صفحة ނަމް ٧ ގެ ބާނިއްޖަ ދުވަހު ދިޔާ ބަރުސި ފުރި ، އަރަ، އަ. ޔަނަ ފުރިޔަގެ (އަރަ.
އަރަ. ނަބަރު ނަބާ) އެވެ ޔަހަނަ 16700 ; މިހާރު ނަމަވެސް ފާސް
ގައި، ފާރައިގެ ނަމަވެސް ، صفحة ނަމް ١١ ގެ ބަރާސް ފަހިދުވަހު ބަރިބަ

ވީ ١٢ ދުވަހު صفر ދިޔައީ ސަފަރަށް ބަނދަރުގެ ކައިރިއަށް بمبئ ބަނދަރަށް ފަހަރު

ދުވަހު ހެނދުނު ފެށިގެން ދިޔައީ بمبئ ބަނދަރުން ފުރައިގެން ދަތުރުކުރި ހުރިހާ ކަންތައް

ހިނގާ، صفر ދުވަހު ١٤ ވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހު ކަލޭގެ ބަނދަރަށް ވަނުމަށް ބަނދަރުން

ފެށި. ތިން ދުވަސް ވަންދެން ގޮސް ބަނދަރަށް ، އެހެންވީ ގޮތުން ކަނޑު ހުރިހާ ކަންތައް ނިމި

ބަނދަރަށް، ކަލޭގެ ކަމުގެ ޞޫރަތުގައި عبد الحميد ކަލޭގެ ރަށުގައި

ވަޑައިގެން ތިބި ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައިލާފައި. ދެން ربيع الاول ދުވަހު ٢٤ ވީ

ދުވަހު ހެނދުނު ފެށިގެން ކަނޑުމަތީގައި ދިޔައީ، ހުރިހާ ކަމެއް ނިމުނީ އެވެ.

އެދުވަސް ސަލާމަތުން ނިކުމެ ސަލާމް، ކަލޭގެ ޞޫރަތުގައި عبد المجيد

ابن ابراهيم ދީދީގެ ابراهيم فريد ދީދީގެ ދަރިކަލުން ހުރިހާ އެއްބަޔަކު حجّ

ކުރުމަށް حجّ އާ مدينه زيارة ކުރުމަށް ދިޔައީ ސަފަރުގެ މަތިން ގޮސް

ދިޔައިރު ހުރިހާ ކަމެއް ނިމުނީ، ހަމަ ހެޔޮ ގޮތުގައި ކަލޭގެ

ހުރިހާ ކަމެއް ނިމިގެން رحمة ލިބުނު ދިޔައިރު حال ގައި ސަލާމަތުން

ބަނދަރު ޞޫރަތުގައި ربيع الاول ދުވަހު ٢٦ ވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހު ދެން ހަމަ ކަލޭގެ

ވިލާގެ ހުރިހާ ކަމެއް ނިމުނު خبر ލިބުނީ. والحمد لله . ކަލޭގެ ޞޫރަތުން

احمد ދީދީގެ ކަލޭގެ ދަރިކަލުން محمّد امين ދީދީގެ، ކަލޭގެ

محمّد ދީދީގެ ابراهيم ދީދީ ކަލޭގެ ދަރިކަލުން ވެގެން ދިޔައީ.

ދެން އެ ދުވަހު عبد المجيد بن ابراهيم ދީދީ، مصر،

شام، غراق، މިސްރު ފަދަ ތަންތަނުގެ فضل ލިބި، ދެން

ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައި ދިޔައިރު ވަޒީރު ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައި ވެސް وكيل ކަމުގައި،

ފުޅާ މިހުންނަރައި، މިހުންގެ ހިސާބާއި ބަނދަރުހުރިތަން ގޮތްކަމާ ކަނޑައިވަކިވެފައި، ޗާސް
ޖީ ބަޔަކާއި ބަހައިލައި، ސަރުކާރުގެ ބޮޑެތި ދިރިއުޅުން، އާއި ބަޔަކު ދިނާ ދާރަކަސްދާ އާއިސަރާދު
ހިރަސްދޮޅުގައި ވެއްސަތުބޭރު ބިލެތުންކަރައި އާއި ސަރުކާރު ފަރާތުން ޖާގަދީފައި ވާކަން އަރުވައި
ސާފުކުރެވޭ، ބޭރުގެ ސިޔާސީ ހާލަތު ދެނެގަނެވޭނެ، އާއި މީހުންގެ ބިރުވެރިކަން ދެކެވޭ
ގޮސް އެއްގަމުގެ ދިޔައިރު ފަހަރު ބުރަފަތުގައި ގެންދިއުމުން، ނިކަމެތި ގޮސް، އަދި
ކަނޑުއަޑިއަށް ގޮސް بورسعيد ގެ شارع فواد ގައިވާ ގެސްޓް ހައުސް
ސުވިސް، ދެކުނުގެ ބޮޑެތި މަގުތައް، ބޭރުކޮށް މީހުން ބަލައި ބަލާފައި ގޮސްގެ
ސުވިސް، جمادي الاولى މަހުގެ ١٠ ވީ ދުވަހު ހެނދުނު ހިލޭ ބަނދަރަށް. بور
سعيد ގެ ބަނދަރުން ދިޔަ ބޯޓުން ސުވިސްގެ محمد الديذي باك ގެ ނަން.
ބަޔަކާއި ބައްދަލުވި، ގާތު سلطان ގެ ވާހަކަ އަހަރެން ބުނީ عبد القادر ގެ
احمد افندي އާއި، އަދި ހަތަރު ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ބަނދަރު ފަހަރު ދޫކޮށް، ހިލޭ ހަދައި-
ގެ ސަރަހައްދުގައި ބަނދަރުގެ ސަރަހައްދު މިއަދު ދިޔުން ބަލަހައްޓަން، އާދެ ދުވަހު
ހަދަންޖެހި އަހަރެން ބަޔަކު ހިނގުން ދިޔައިރު ބަޔަކު މިހުންނަށް ބަލައިލުމަށް عدن-
ނަށް ދަތުރުކުރީ، ސުވިސް ހިނގާފައިވާ ސަފަރުގެ ތެރޭގައި ދެ ދުވަސް ދަތުރުކޮށް ٤١
ދުވަހު ބަނދަރަށް ދިޔައިރު. މި ބަނދަރު ދުވަހު ފަހުން ހިނގާފައި ބަނދަރުގެ ކަންތައް
ފުރަތަމަ ހިސާބު އެބަހީ ދިރިއުޅުމާއި. ސުވިސްގެ ބަނދަރުގެ ހިތާމަވެރި
ދުވަހު ބޮޑު އަހަރެމެން ސުވިސްގެ ސަފަރުކޮށް. بمبئ އިން عدن އަށް ދިޔައިރު
އެއްގަމުގެ ބަނދަރު ހިސާބަށް ދިޔައިރު. بمبئ އިން ދިޔައިރު ސަލާމަތުން ދިޔައިރު-
ނުހިނގާ ހިނގުން (86) عدن ގެ نواحي ގެ ބަނދަރު ހިނގާ ހިނގުން (95) ،

تواهي ސްޓޭޝަނުގައި ހޫނުމިނު ބެލިއިރު جلد ٥ ގައި ހޫނުމިނަކީ ފަރަންހައިޓު ޑިގްރީ (99)
އެއީ جمادى الاولى މަހުގެ 7 ވީ ދުވަހު ... ...
... އެވެ. އަދި عيسائى އިންގިރޭސި ސަނަތުގެ 1929 ވަނަ އަހަރުގެ اكتوبر
... ... ވެސް ... ... ފަރަންހައިޓު ޑިގްރީ (82) بورسعيد
އަށް ދިޔައިރު ... ފަރަންހައިޓު ޑިގްރީ (80) މިހާރު ... ... بمبئى
... ... بمبئى ... ...
... 80 ޑިގްރީއެވެ.

ސުއެޒް ކެނާލް

ސުއެޒް ކެނާލަކީ، ދުނިޔޭގައި آدم ގެ ދަރިންނަށް ކުރެވިފައިވާ-
... ... ސުއެޒް ކެނާލެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ عجائب
... ... ސުއެޒް ކެނާލު ... ... بورسعيد
އަށް (100) ސަތޭކަ މޭލުވެއެވެ. ... ... (66) ... ... -
... ... (40) ... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...

ފަސް ދުރުވެރިކަމުގެ ތެރޭގައި އޮސް ކަނޑު އަޅާފައިވެއެވެ. މި ކަނޑު ފުރަތަމަ ފެށީ ކަނޑުވާ-
ސީ مُوسى [1] [2] ގެ ޒަމާނުގެ ތެރެއިން منطس ގެ ވެރިކަމުގެ ތެރޭގައި فِرْعَوْنُ ކަ-
ނޑުގެ ފަސް ބަނދުވެއެވެ. ނަމަވެސް އިނގިރޭސި ބާނާފައި ހުރި مصر ގެ ކަނޑުގެ مصر
ގައި ފަރަންސޭސި ސީ ނަވެރިކުރި ކަނޑު އިސްވެރިޔާ އަށް މިހުރިހާ ކަންތައް ކުރެވުނީއެވެ. އެގޮތަ-
ށްވެސް މިޔަށްދަނީ ނުކުރެވިއްޖެއެވެ. މިހާރު ކަނޑު ކޮނުމުގެ މަސައްކަތް ބޭނުމެއް ނު-
ވެ، ހުރިހާ ކަމެއް ފުރިހަމަ ކުރުމަށް مصر ސަރުކާރުން، ފަރަންސޭސި ސަރުކާ-
ރާއި، ދޮސް ރަށްތަކުގެ حکومت ގެ ވެރިން އަދި މިސަރުކާރުގެ ބައެއް ރަށްތަކަށް
ފެނެއެވެ. އެހެނީ مصر ގެ ވެރިކަމުގައި އިނގިރޭސި ހުރި މިހާރު ބައްޕަގެ ملك فؤاد-
ގެ ކާފަގެ ބައްޕަ خديو اسمعيل پاشا އެވެ. އެއީ ސުލްޠާނުގެ ދަށުގައި ހުރި
ވެރިން ދިރިއުޅުނު މިސަރުކާރު دولة އެއްގެ، ރަށް ރަށް ކަމުދާ ގޮތަށް ވެސް-
ނު مصر އަށް ވެރިކަމުގެ ހައްޤު ދިނެވެ. السلطان عبد العزيز خان ابن
السلطان عبد المجيد خان މިރަށުގެ ވެރިކަން ކުރެއްވި ދުވަހެވެ. ކަނޑު-
ކޮނެ ނިމުނީ عيسى ގެ ޒަމާނުގެ ސަނަތުން (1869) ގައެވެ. މިކަނޑު ހިންގާ ގޮތަށެވެ.
ކޮނުމުގެ مصر ސަރުކާރުން ހަރަދުކުރި އެއްޗަކީ މިހާރު ފަހަރު އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން
ވިއްކާލީއެވެ. ސަރުކާރުން ވިއްކާލީ ކަމުން ފަރަންސޭސިންނަށް ކަނޑު ހިންގާ ގޮ-
ތް ސަރުކާރު ގެނެސް ކޮށްދިނީ ކަމަށެވެ. قنطرة ގެ ނަމުގައި ކޮޅުގައި ހުރި ކަނ-
ޑު. އެތަނުގެ ބަޔަކު އޮތް ކަނޑު ފަހަރުގެ ކޮށްފައިވާ ތަނެއް ވެއެވެ. ބައެއް ރަށް
ހުރިގޮތަށް ބޮޑެތި ކަނޑު ގަނޑުވެއެވެ. ކަނޑު ފަޅުގެ ތެރޭގައި ހުރި ރަށްތައް
ފަހަރުގެ ތަނުގައި ނުހުރި ހިސާބު اسماعيلية ގެ ނަމުގައި ހުރި ރަށަކީ ބޮޑު

ނުލޫހު އެކުވެއެވެ. އަދި ބަޙުރުސަބްޢު قدرتي ކޮޅުން ފެށިގެން ބަޙުރުއަޙްމަރާ
ހަމައަށެވެ. އެތާގެ ދުވަހުގެ ނުވަތަ ގޮސް ތަނުގެ ތަކެތި ފެނުނީއެވެ. ދިޔައީ اسماعليّه
ގެ ބަނދަރަށް އޮތް ތަނުން ހިނގައިގެންނެވެ. ކެނޑިފައިވާ ބަނދަރުގެ ބޮޑުބައި ކަނޑު
ތެރޭގައި ކަނޑުގެ ކުރިން ހުރެވެ. ތަނުގެ ހިސާބުގައި مصر އާއި ދިމާލުގެ
ބޮޑުބައި ގޮތުގެ ތިމާގެ ފަހަރުގެ ކުޅެނިވެއެވެ. އެތާގައި ދިޔުން
ތިބެއެވެ. އަދި ބޮޑު ދޮޅު ފަހަރު ކުރިން ކަނޑު ތެރެއާ ގޮސް ބޮޑު ތަކެއްވެސް،
އެތާގެ ކަނޑުތަކުގެ ހުރިއެވެ. قَنْطَرَه އިން ދިޔައީ ދުރުން بورسعيد އާއި
ދޭތެރޭ ކަނޑު مصر ބޭރުގެ ހިސާބުގައި އޮތް ތިމާގެ ކޮންމެ ނުވެއެ
ވެ. ތަނުގެ ބޮޑު ދޮރު ދިޔަ ތަނަށް مصر ދިމާލުގައި ކަނޑުތަކުގައި
ގެނެސް ދޫކޮށް ދިއުމަށް ބަނދަރުގައި އަދި ތަނުގެ ތެރޭގައި ތިބި ބޮޑު ހަރުގެ
ތަން ހުރިތަނެއް އެތަން ބޮޑުތަކެއް ގޮތުގެ ކުރިމަތީގައި ފެނުނު ތަނެއް ހުރި-
ތަން ނުފެނެއެވެ. އެތާގެ އެތަނުގައި ކަނޑުތަކުން شام ކަނޑުކޮޅު-
ދިމާއަށް ދެވޭ ތަނެވެ. ދިޔަ ތަނުން އެތަނުގެ އޮތް ބޮޑު ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ބައެވެ.
ކުރިމަތީގެ حيران ދެތަން ބޮޑު ހިނގައެވެ. ދިމާގައި އެތަނުގެ ދުވަހު (٥٥) ސަ-
ރުކަ ބޮޑު ބޮޑު ހުރީއެވެ،

بورسعيد ގެ ދާއިރާގެ އޮތް ތަނެއް ކަމުގެ ތެރެއެވެ. އެތަނުގައި ދެފަހަރު-
ހުރެއެވެ. ތަނުގެ ބައެއް ކޮށްގެން ގޮސްފައިވެއެވެ. ދިމާގައި ދިޔުމަށް ދުރަށް ދާ ތަން
ދަތުރު ގޮސް ދިޔަ ބޮޑު ކަމެއްވެއެވެ. އެތާގައި طبيعي ގޮތުގައި ގެނެސް ދިޔަ ދުވަހު
ދެތަން ހުރީ ހުސްވެއެވެ. ބޮޑުވެ ދޮރު ގޮތުގައި ބޮޑު ދަތުރު ކުރެވޭ ދާއިރާ ދޮށުން

بمبئی ގެ ދޯދިހުވާއި ދުވަހު ބަނދަރުކޮށްލެއްވުނު ހެދުނީއެވެ. އަދި އަޝްރަފް ގެ ހިންގާގެ ދަރު-
ނުވަތަ ވަށް ހެދުނީއެވެ. بور سعيد ގެ ނިރުގު ހިންގާއި އެއްކު ހަދުމަކުރަނީއެވެ. މުޅި-
އެއް ޙިސާބުގައި ނުކުމެވީއެވެ. އެއްބަވަނީ اسلام ނޫ عربي ނަގެ 60000 ހީ
ހުންނަނީއެވެ. މިހާރު މިހާރުގެ ޝިހުނު ހާއި އެއްގެ ރަށްރަށް މާލެ ނުވަތަ ނޫނީ ހެއްދު ،
30000 ހީ ހުރި މީހުން އެވެ. ބަދަލުގެ ހިސާބުގެ ނުކުމެދާނެ ގަޑިއިރުގެ ހުރިހާ-
ބަލަ. މިހާރު ހުރިހާ ހުރިހާ ހިތާވަނަ ވަރަށް ހުނަރެވެ. ކިއުވުނު ދުނިޔެ ބަޔަކާއި ބަނދަ-
ހެއްދެވި ހަތަރު ޚާއްޞަ ބިލާތުގެ ހިތާމައި ހަދައެވެ. ދުވަސް ނުވަތަ ސޮފީ ބަނދަ-
ބައްޕަ ސަ ހަދައެވެ. މިގޮތުން ހެދުމެއް ނުހަދާ ބަނދަރު جزيرة އެއްވެ.
ހުރިހާ ބަލައިގަނެ ހުރި ހެދީއެވެ.

ދުނިޔޭގެ މަޝްހޫރު ވަޒީރު رحمة ގެ ނަން بور سعيد ނަ
جمادى الأول ގެ ١٢ ވަނަ ދުވަހު ހަވީރު ފަސް ޖަހާއިރު ބަނދަރުން ފުރަ-
ބަނދަރެއް ބަލައިލުމަށް قنطرة الغربية ބަލަން ގޮސް ބަނދަރުން ފުރަ
މިކަނޑު ދޮށުގެ ބަނދަރުން ބަލައިލާ ހިސާބުން ގާތް ކަނޑު ދޮށުގެ ނުކުތް-
ތީ ނުވަތަ ބަނދަރު ދަށުން قنطرة الشرقية ބަލަން ގެނެސް ދިޔަ-
އިރުގައި އެވެ. އެއްގަމު ބަނދަރެއް ނުވަތަ ހިސާބު ހުރި ބަނދަރު
ވަށައިގެން ހުރި ބަދަލު- ދަނޑު އެއްގެ ހިސާބުގެ ހުރިހާ ހިސާބު
ސޮފީގެ ބައިތަކެއް ސަ ބަނދަރު ބަލައިލިއެވެ. އެކަމުގެ އިތުރު
ދުވަސް ނުކުމެ ބަލައިލާ ދުނިޔޭގެ ބަނދަރު ނުކުތް މިހާރު ނުވަތަ އެ
ބަލައިލާ ހުރިހާ ހިސާބުން ގާތް ހަނދާން ކުރި ދުވަހު ނުކުމެ ދިޔައީއެވެ. އެ

ފިރަންސޭސި ސިފައިން ފުރަތަމަ އަތުލިގޮތަށް ހަމަ ރަށުގައެވެ. އަހަރެން ފުރިހަމަ އަހަރުގެ ތެރޭގައި
ތަކެއް. شام ސަރަޙައްދު مصر ސަރަޙައްދަށް ދުވެއްސަ ތިރީސްގެ ގޮތަށް އިރުއަރާފައި
ގޮސް ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައިލީމު ފަސް ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ބަލާލެވުނެވެ. شام ސަރަ-
ހައްދު فلسطين ގައި ދެމިހުރި ސަބަބުން ސަރަޙައްދުގެ ރަށްރަށް ސަރުކާރުގެ ބޮޑު
ގައި ދުވެލި، ފިރަންސޭސި ސަރަޙައްދުގެ ރަށްރަށެވެ. ދެން އަހަރެމެން ދަތުރުކުރި-
ސަފަރުގައި ފިރަންސޭސި ރަޙްމަތު ހިތްހެޔޮ ކަމުން ދަތުރުކޮށް ދިޔައީމެވެ. ދެން ދުވަސް،
جمادى الاولى މަހުގެ ١٢ ވަނަ ދުވަހުގެ ހެނދުނު ބައްތަލް ރިޔާސީ ލާ ގެއްލި-
ޖެހުނު ހިސާބުން ޖަހާފައި ހުރި ބޯޓުން ފައިބައި قدس އަށް ދަތުރުކުރީމު-
އަދި ދުވަސް ދެން. قدس ގައި ޖެހޭނެ ހިސާބަށް ދިޔައީމު ހުރި ބަހައްޓާފައި
ހުރި ޖަހައިލީމެވެ. އެތަނުގައި قدس ގެ حرم ގެ ކުރިމަތީ شيخ ބުނެފައި ވާ الشيخ
ابراهيم الانصارى بن الشيخ عبد القادر الانصارى އާއި ބައްދަލު
ކުރެވުނެވެ ތަކުރާރު ކޮށް ބުނިއިރު ބޮޑު ހިސާބުތައް ހުރެއެވެ. ދެން ގެއިން ހިތުގައި ދެކެން،
ގެންދިޔަ ޖަގަހަތައް ބަލާލާ އެތަނުން ގެންދިޔަ نصرانى އަހުރެ (ފިރަންސޭސި ޖަހާފަ)
ފަސްގަނޑު ޖަހައިގެން ދިޔައީ އަދި ޖަހާފައިވާ ތިމާ ހެދީމެވެ. އަދި ޖަހާފައިހުރި، ގެންދިޔައީމުވެ
އަދި ޖަހާ ދަރަނި ތަނުގައި ބޮޑު ކަރުދާސް ޖަހާލީމެވެ. މިހިސާބުން ސަރަހައްދު މި مقدّس
قدس އަށް ދިޔައީ ތަކުރާރުކޮށް ސަލާމް ޖަހައި ގޮސް ގެއިން مسجد ސަރަހައްދުގެ
ތެރޭގައި ގެންދިޔަ اسلام ދީނާއި يهودى ދީނާއި ގެއިން ހުރި
ބޮޑު ތަރިކަ ތަކެއްގައި ގެންދިޔަ اسلام ދީނުގެ އަސްލުން ޖަހާލުމުގެ ގޮތުން ހުރި-
އެ ޖަގަހަ ދީނުގެ އަސްލު ސަބަބުން ދެއްކުމެވެ. ގެއްލި ހިސާބުތަކުގެ ތެރެއިން

ދިރުމަތަކާއި، އެތުރުވާ ހުރި ހިލަތަކާއި ބިމުޖެހިއެވެ. އަސްލުތަކުގެ ހުރިހާ ތަނެއް ބަލާ-
ލުމަށް ފުރަތަމަ مسجد الأقصى ގެ ޙަރަމު ތެރޭގައިވާ ބައެއް ތަނަކަށް مسجد
صخرة الله އިސްރާއީލުގެ ޤިބްލަ ކަމުގައިވާ ބައިތުލްމަޤްދިސްގައި صخرة الله
ގެ ތަނުން ފެނޭ އެތަނުގައި ޤުބްބާ ބައިތުލްމަޤްދިސްގައި، އެ ހިލަގައި މާތް ރަސޫލާ
ނަބީ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ބުރާޤު ބޭންދެވި ތަން ބަލާލީމެވެ، މިތަނުގައި ސްތަނެއް،
އަނެއްކާވެސް ޤަދީމީ އެތަން ހުރުމުން ބަލާލިއިރު ފެނިއްޖެއެވެ. އެތަނުން އެއީ އާދަމް ގެ ނަބިއްޔާ
ތަނުން އެތާގައި ހުރި ނަބީންގެ ބައިގައި ނިޝާންތަކެއް ހުރިކަން ފެނިއްޖެއެވެ. އެތާގައި داؤد
ގެ ތަނާއި سليمان ގެ ތަނާއި ابراهيم ގެ ތަނާއި خضر ގެ ތަނާއި މިތަން
ބައި ހުރި منبر އަދި އެހެން ތަންތަނެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދަތުރުގައި، ތިމާގެ ގޮތުގައި
ހުރިތަން ބަލާލުމަށް ގެނެސް ދިނީ ގައިޑުން ކަމުގައި ފާހަގަކުރަމެވެ.

ސަފަރުގެ ދުވަސްތަކުން ١٢ ވަނަދުވަހު، ފުރަތަމަ ދުވަހު (١٠) ދަރަނި ބޮޑު ބައެއް
ފެނުނެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ހުރި ބަނދަރު ފަރާތުން އެތަނަށް ދާން ނިކުތީމެވެ. ދަތުރުގެ ތެރެއިން ބަލާ
ފަހަރު ތަނުގެ ދަރުމަ ބަޔަކާ ދެކެވުނެވެ. ފަހަރެއް ގެނައީ މިސްރުގައި، އެތަނުން ފުރުމަށް
ދަތުރުގެ ތެރޭގައި ރަސްމީ ގޮތުން ހުރި ތަން ބަލާލީމެވެ.

އަޅުގަނޑުމެން ދަރުމަވަންތަ ރަސޫލާ ނަބީ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް سلام ގެ-
ވަޑައިގެން ހުރިތަން، އަޅުގަނޑުމެން سلام ގެ ނަމުގައި ދަންނަވައިގެން އެތަނަށް ވަދެ ނިކުތީމު
ކަމުގައި، މާތް ކަލާނގެ ރަޙްމަތް ލިބުމަށް ދުޢާކުރީމެވެ. އެތަނުން ފުރުމަށް ދިޔައީ
ދަރުމަ ބޮޑު ތަނެކެވެ. މިތަނަކީ اسلام ދީނުގެ ބޮޑު، ތާރީޚީ ތަނެކެވެ. ބައި-
ތުލް މަޤްދިސް ތަނެވެ. މިތަނުން ނަބީ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް معراج އަށް ވަޑައިގެން

ހަރުގަނޑު ވަޑައިގަތީ ބަތުރީ ހަރަމުގެ ފުރާޅު ބޭރުގައި ފެނެއެވެ. ހަރަމުގެ ފުރާޅުގެ މަތިކޮޅުން ގަނޑުގައި
ވަޑައިގަތީމާ ހަރަމުގެ ފުރާޅު ހަރަމުގައި ހަވާލުކޮށް ދިމާލުގައި ދޮވިފައިވަނީ ހަރަމް ތެރެއަށް ވަނުމުގެ
ހުރިވެ. ދިމާލުގައި ފާރުގައި ވަލުވިލާ ގޮތުން ހިމަނާ ނަބީ ސަލާމްގެ ޤަބުރުވެސް ދެކެވުނު ބާރުބޮޑު ކޮށް
އޮތް ވަޅުގަނޑެއް ހުރީ ހަރަމުގެ ތެރޭގައި ހުރި ދާއޫދު ނަބީ ގެ ސަލާމުގެ ބާއްޖެ ކުޅުނު ފަރާތުން ދެވިގެން
ވަނީއެވެ ބިލްބަހަނާ ތެރެއިން ހަޔާތް دعا ކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. މިދިޔަ ހުރި ތަނަކީ ތިރީގައި
މިއިން ހުރި ބިމަކީ ދުވަހަކު ހުރިކަމަށް ބުނާ ދެބުރީއެވެ. ފަރުވާ ހަރަމުގެ ބިނާ ކޮށްފައި ވަނީ
ސަލާމްގެ ދެބުރީގެ ތެރޭގައި ހުރި ފަތްގަނޑަކީ عَقِيق ގެ ބާވަތުގެ ދެބުރީގެ ދަށުން ހުރި ސަލާމް ގެ
ތަނެއް ހުރިތަނެވެ. ހަރަމުގެ ފުރާޅުގެ ތެރޭގައި ހުރި ކުދި ތަނެއް ހުރީ ބިތްގަނޑެއް
ބަލައިލެވިގެންނެވެ. ހަރަމުގެ ހުރި ތަނުގެ ދެކުނުގައި خليفه ގެ މިސްކިތެވެ.
ފާރުގެ ތެރޭގައި މިތަނުގެ ބިމުގައި ހުރި ގޮތަށް ވަޑައިގަތީ إسلام ގެ ބަޔަކު ކުރެއްވި ދަރުމަ
ތަނެއް ކަމުގައިވެސް ބުނެއެވެ. ދެން مسجد الأقصى ގެ ތެރެއިން ދެ ركعة
ނަމާދު ކުރެއްވީމެ. މިދިޔަ ހުރި ބިމުގައި ހިފާ موسى[1] ގެ ސަލާމްގެ منبر އެވެ
عليسى ގެ ސަލާމްގެ منبر އެއެވެ. ހުރިހާ ނަބީ ސަލާމްގެ ފާރުން ބިނާކުރެއްވި ގޮތަށް
ވިދާޅުވެ ހުރި ބަޔަކު زيارة ކުރާ بِئْرُ الْوَرَق އާއި ދިމާލުގެ ތަނެއް ހުރީ
ހަތިހިއްޖެއެވެ. މިތަނުގެ ކޮޅުގައި ގުޅިފައިވާ ތަނަކީ ގުދުސްގެ ތެރޭގައި ހުރި ދެބުރީ
ބިމެވެ. ދެން حرم ގެ ތެރޭގައި ހުރި داؤد ނަބީ ސަލާމްގެ ބާރު رسول
ސަލާމް ބޮޑު ގަދަ قبّة ގެ ތެރޭގައި ބެހެއްޓި ތަނެއް ހުރި حرم ގެ
މި ތަނުގައި ހިފާ ގޮތަށް ހުރި ބައެއްގެ ގޮތުގައި ހުރީއެވެ. މިތަނުގެ
ބޮޑެތި ތަނަކީ ހަދުވަހުގެ ތެރޭގައި ހިފާ ހުރި ސަލާމްގެ خليل الرّحمن ގެ ޤަބުރު

زيارة ކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދަތުރުކުރީ ޙަބްރޫނަށް ދިޔުމަށެވެ. قُدْسُން
އަޅުގަނޑުމެން ހިސާބަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ނަބިއްޔާ ابراهيم ގެ ޤަބުރުގެ މިސްކި-
ތުގެ ތެރޭ ركعة ނަމާދުކޮށް ދުޢާކުރީމެވެ، އަދި ނަބިއްޔާ ابراهيم
ގެ ޤަބުރު، އަދި އެކަލޭގެ އަނބިކަނބަލުން سارة ގެ ޤަބުރު، إسحاق ގެ
ޤަބުރު، އަދި އެކަލޭގެ އަނބިކަނބަލުން رفيقة ގެ ޤަބުރު، يعقوب
ގެ ޤަބުރު، އަދި އެކަލޭގެ އަނބިކަނބަލުން لائقة ގެ ޤަބުރު، يوسف
ގެ ޤަބުރު، މިއެންމެ ޤަބުރުތައް ބަލައިލީމެވެ. އަދި މިސްކިތުގެ
ތެރޭގައި ހުރި غار الأنبياء އަޅުގަނޑުމެން ބަލައިލީމެވެ.
މި غار الأنبياء އަކީ ނަބިއްޔުން ވަފާތުވެވޮޑިގެންފައި ބާއްވާފައިވާ ތަނެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން ތަންތަން ބަލާ ނިމުމަށްފަހު މިސްކިތުގެ ބޭރަށް ނުކުތީމެވެ.
މިތާގައި ހުރި ތަންތަނާއި ތަކެތި ބަލައިލާފައި ކާބޯތަކެތި ކާން ވަދެ
ގެއަށް. ކާބޯތަކެތި ކާފައި އެނބުރި ދަތުރުކޮށް ދިޔައީމެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން ބަލާލަން ދިޔަ ތަންތަނާއި ތަކެތި ނިމުމުން އެނބުރި އައީމެވެ.
ހުޅުވާލާ، އަޅުގަނޑު އެތަނުން ގޮސް ބަލައިލީ ހުޅަނގު ފަރާތުން އައީމެވެ.
އަހަރެމެން ތަނަކަށް ވަޑައިގަތީ ނަގާ ދަތުރެއް ކުރުމަށެވެ. އަދި އެމިސްކިތު-
ގެ، އަޅުގަނޑު ދެކުނު ފަރާތު ނަބީ ކަލޭގެ ޤަބުރުގެ ތެރޭގައި ހުރި ގާތަކެވެ.
ހުރިހާ ތަނެއް ބަލާލީމެވެ. މިމިސްކިތުގެ، ބޮޑު ހިލަ ގަނޑުތައް ހަރުކޮށް
ހުރިހާ ތަނެއް ހަދާފައިވެއެވެ. މިމިސްކިތުގެ امام ހުންނަ محراب ގެ ކައިރި
ފަރާތުގައި ވަރަށް ބޮޑު އަލިކަމެއް ފެނިގެން ދެއެވެ.

ދުރުން އައިސް ބެލުމުގެ ދިއްލިތަކުގެ މަތިން ދިޔައީ (بيت اللّحم) އަށެވެ. އެއީ
سلام ގެ ދަރިކަލު علیسی ގެ ފާހަގަކުރެވޭ ދުވަސް ފާހަގަކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ ތަނެވެ. އެތަނުގައި
ވިހެއްވި ތަނެއްގައި ހުރިހާ އިމާރާތްތަކެވެ. އެތަނަކީ علیسی ގެ ފާހަގަކުރެވޭ ތަނެއްކަމުގައި
ނަސާރާ مذهب ގެ މީހުން ދިރިއުޅޭ ބޮޑު ރަށެކެވެ. އެހެންވެ އެތަނުގެ މަޤާމު، އަދި
އެގެ ވެރިކަން ބަލަހައްޓާ ފަރާތެވެ. އެތަނުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންގެ ތެރޭގައި فَلَسْطِين
ގެ نصارای ދީނުގެ علیسی ގެ ބަސްމަގުގެ މީހުން ބޮޑަށް ހިމެނެއެވެ.
ސަލާމްގެ ދަރިކަލުން ވިހެއްވި ތަން ހުރީ ބޮޑު ޖާމިޢުގެ ތެރޭގައެވެ. بيت اللّحم
ގެ އުތުރުގައި قُدْس އޮތީ ދެ މޭލު ދުރުގައެވެ. ދެން އެތަނުން ނުކުމެ
ބައިތުލް މަޤްދިސް އެތަނުގެ ބޮޑު ބައެއް ބަލާ ފަހުން ނިޔަލަށް ދިޔަ ގޮތް
ނިކަމެތި ވެއްޖެއެވެ. މި قدس ގެ އެތަނުގެ ދިރިއުޅުން ބެލުމުގެ
ތަނަކީ، ބިލާދުލް ޤުދުސް، މިތަން ބަލާލީމެވެ. އަދި މިހުނަރުވެރި ތަން ދަނޑު
ބޮޑު ބިންތަކެއްގެ ދުވަސްވަރު މިތަނުގެ ތާރީޚީ ތަނެކެވެ. ސަލާމަތް ބާއްވާ ދުވަސް
ފާހަގަކުރުމަށް އަންނަނީއެވެ. ނަސާރާ ދީނުގެ ގޮތުގައި މިސާލަކަށް ނަސާރާ ދީނަށް
ވުރެ ނުވެއެވެ. ދުވަސްވަރު ބޮޑު ބޭފުޅުންގެ ތަރުތީބު ބޭއްވި ތާރީޚު ބުނެއެވެ.
ގެ ފަރާތުން ނަސާރާ ދީނުގެ ތަނެއް ބަލަހައްޓަނީ ނަސާރާ ދީނުގެ މީހުންނެވެ.
ވާހަކަ ދުވަސްވަރު ބައެއް ތަނުގެ ދަށުގައި ބަލާލާފައި ހުރި ގޮތެއް ނެތް.
ނަސާރާ މީހުންނަށް ދެން ބޮޑު ބައެއް ތަނަށް ދިޔައެވެ. ނަސާރާ ދީނުގެ ތެރޭ
ހިމެނޭ نَصْرَانی ނަސާރާ ދީނުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ބައެއް ދިރިއުޅޭ ތަނެކެވެ.
ތަނުގެ ބައެއް ތަންތަން ބަލާލީމެވެ. އެއީ ނަސާރާ ދީނުގެ ބޮޑު ބައެއް ތަނެވެ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] اسلام دين [illegible] اسلام [illegible]
[illegible] حرم [illegible] اسلام [illegible]
[illegible]
[illegible] الحاج محمد امين الحسيني
[illegible] عمس [illegible]
[illegible]
[illegible] اسلام [illegible]
[illegible] امين [illegible] سلام [illegible]
[illegible] حرم [illegible] وقف [illegible] فلسطين [illegible]
[illegible]
[illegible] الحاج محمد أمين الحسيني
[illegible] شيخ الاسلام [illegible] مُفتي [illegible]
[illegible] حرم [illegible]

ތަކާއި اِسْلَامُ ދީނާ ގުޅުންހުރި ކަންކަން ކިޔަވައިދޭ ތަނެއް ވެސް (ޝާމްގެ) އިން-
ނެވެ. ދެން ފަހުން ނުހުރި ރާއްޖެއިން ޙަރަމް ތުގެ ބަޔަކާއި ބައްދަލުވުމުގެ ފުރުޞަތު ވެސް ލިބުނެވެ-
ރުން ގެ ދަރުމަ ނަމަކީ ބައްދަލުވުމުގެ ފުރުޞަތުގައި ދައުލަތުގެ ސަރުކާރުގެ
ހަމަ ތިން ފަރާތް ސަރުކާރުން ނޫނެވެ. މިނިސްޓަރު ސަރުކާރުގެ ކުރިން ވަކިން
ބޭރު ޢިލްމީ ދާއިރާތަކެވެ. މިނިސްޓަރު ސަރުކާރުގެ ތަޢުލީމީ ޙަރަމް ފުރާއިން
ގެ ޖަމާޢަތް ބަޔަކު ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. މި قدس ގައިވާ ސަރުކާރު-
ގެ ބޭރު ކުރުން ބޭއްވުނީ ފަހުން ބައްދަލުކުރުމަށް ފެށުނެވެ. ދެން
ގެ ސަރުކާރު ގެ ބޭރުގެ ޒިޔާރަތުން ބައްދަލުކުރިއިރު ސަރުކާރުގެ ބަޔާން-
ނުކުރެވި. އަދި "މިހާރުގެ اِسْلَام ދީނާ خلق ގަތުމަކީ މިހާރު ދީނުގެ
އުސޫލު ހަމަޖެހިފައި. إسلام ދީނާ ގުޅިގެން، إسلام ދީނުގެ ބަޔާން-
ގައިވާ ގޮތުން ބަދަލުކުރަންޖެހޭނެ. حرم ފުރުޞަތު އެބަ ހުރި حرم ފުރާވަ وقف
ނުކުރެވޭ ގޮތް ބަޔާން ކުރެވޭ ސަރުކާރުގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައި إسلام ދީނާ
ޚިލާފުނުވާ ޢަރަބި ޒުވާނުން علم ހޯދައި ދިރާސާ ކުރުމަށް ބޭރު ގައުމުތަކަށް
ދިޔަ ޙާލަތު ވެސް ހުރިކަމެވެ. އަދި ހަމަ ޚާއްޞަ كلية روضة المعارف
الوطنية މިހެނެވެ. މިތަނުގެ ޝައުގުވެރިކަމާއި ދިރާސާ ހިންގާ ރާއްޖޭގެ ދަރިންނަށް
ކުރަސް ހިންގާ ފަސޭހަ ކަން ލިބިގެން ގޮސް ބޭރުގެ ކުރެވޭ ދާއިރާތަކުގައި ވެސް-
ބައިވެރިވުމަށް ހަމަޖެހިފައިވާ އަޅުގަނޑުމެން ބޭރުގެ ޝައުޤުން ލިބޭނެއެވެ. މި ސިޔާސީ ކުރަމުން
އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި ގިނަ ރާއްޖޭގެ ދިރާސާކުރާ ޒުވާނުން ޖާމިޢާ ގެ قدس ގެ ދަރިން
ބައްދަލުކުރިއެވެ. އަދި ހަމަ ދިރާސާކުރާ ދަރިވަރުންގެ ބޭރުގައި ހުރި ޤައުމުތަކުގެ

-ތަކަ وقف ކުރުމުގެ حرم ޝަރީފުގެ ތަކެތި، قواعد ހިންގުމުގެ ފުރިހަމަ ބޭނުމަށް،
އާދޭ، ނަން ދިނުމުގެ ކިބައިން يتيم ކުދިންނަށް ކިޔަވާދޭ ތަނެއް ހުރި خرد ޓަކި،
ހުރި خرد ނުހިމެނި އެތަން ބަލަހައްޓާ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނެއް ހުންނަ، ހިސާބުން،
مدرسه އެހެން ތަންތަނުގައި ހަދާފައިވޭ. އެތަނުގެ ބޭފުޅުން އެތަނުގެ ކުރިއަށް ޖަހާ ކުރުވަން
-ހަ، ދަރަނި ތިއްބަވައިގެން ބަލަހައްޓަވާ. މިތަނުގައި ކިޔަވާ ކުދިންނަކީ، ޔަތީމު
ކުދިންނެވެ. މިތަނުގައި ހުރި ކުދިން ތަކެތި ބަލާ ތަނެކެވެ. މި مدرسه
ގެ ނަމަކީ، مَدْرَسَةُ الأَيْتَامِ الاِسْلَامِيَّة އެވެ. އެތަން جمادي الاولى
-ޝަ ދުވަހުގެ ކުރިން ދ١ ބެލުމަށް ބަދަލުވެގެން ١٤ ވާ ދުވަހު ފެށި
-ހަ ނޫނީ އެކުދިންގެ ތަކެތި ބޭނުންކުރާ ގޮތަށް ހަދާފައިވޭ. ހިސާބު ކުރެވޭ
-ހަށް ގެނައި ބަދަލުތަކެއް. أصل قبر ވެސް ހުރި ތަނެއް ދެކެވޭ، ތަނަކީ
ބޮޑު ބިނާއެއް. އެތަނުގެ ތެރޭގައި ޝަރީފުގެ ތަނެއް ހުރި، އެހެން ޝަރީފު ތަކެތި
ތަނެއް ބަލާ ކުރީގެ ބިނާ ތަކެއް ހަދާފައިވޭ. މިތަން يهودي ނަސާރާ
ނަސާރާ އެތަނުގެ މިސްކިތެއް ހެދި ތަނެއް. އެހެން ޝަރީފު ތަކެތި
ބޮޑު ބިނާއެއް ހެދި ތަނެއް ކުރިން ހަދާފައިވޭ. يهودي ނަސާރާ ބަލަހައްޓާ
ތަނެއް ހުރި ތަނެވެ. މި ތަނުގެ ނަމަކީ كَنِيسَةُ الْقِيَامَة ބަލަހައްޓާ
ނަސާރާ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނެވެ. މި ތަނުގައި عيسى ގެ ނަމަށް يهودي ބޭފުޅުން ހުރި
ގޮތް ބެލުމަށް ހުރި ޝަރީފު ތަނެއް. މިތަނުގައި ނަސާރާ ބޭފުޅުންގެ އެކި
مذهب ގެ މީހުން އެކި ދުވަސްތަކެއްގައި ބަލާ ތަނެއް. އެތަނުގެ يهودي
ނަން، عيسى ގެ ނަމަށް ކުރި އެ މީހުންގެ ބޮޑު ސަލީބު، صليب ހުރި ތަން

ދެކުނު ދޮރު ބުރުޤާ ހިމަނާފައި، ކަބުރުތަކުން مريم ގެފާނުގެ އަރިމަތިގަވެސް
އަރިހުގާ عيسى ގެފާނުން ވަޑައިގަތް ތަނުވެސް ދައްކައިފި، އަދި ހުރިން عيسى
ގެފާނުން ސަލާމްކުރި ތަނާއި އުފަންވި ތަނުވެސް ދެއްކިއެވެ ހުރި ތަނުގައި ކުޑަ ހިލައެއް
ދައްކައިފި، ހުރިހާ ތަކެތި. އަދި عيسى ގެފާނުން ދަރިވަރުންނާ ގުޅުނު ތަނެވެ
ގޮސް ހުރި ބަޔަކު އާދަމް ގެ ދަރިން ކުރި ކަމެއް ހުރި ތަނާއި حوا ޢަލައިހިއްސަލާމް
ދެމަފިރިން ސަލާމް ކުރެއްވި ތަން، އަދި ހުރި ގޮތުގެ تصوير ވަރަށް ރީތިކޮށް ކުރަހާފަ
ހުރިކަމެއް ބޭރުން ފެނެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ތަނެއް ކަހަލަ ރީތި ވަރަށް ބޮޑު ތަނެކެވެ.
ބޮޑު ގަބުރު ހުރި ކޮޓަރި ހުސްވެފައި. ވަރަށް ބޮޑު ހިލައެއް ކޮށާފައި ހުރެއެވެ
ޖަހާފައި ހުރި ބޮޑެތި. ފާރު ތަކުގެ މަތީގައި ފާހަގަ ކުރެވޭ، ތަށި ބޮޑު ބޮޑު
ބޮޑު ރަހަ ބޮޑު ގެ ހުރި ތަނެއް ބޮޑެތި. އަދި مريم ގެފާނުގެ عيسى ގެ
ފާނުން އުފައްދަވާ ތަނުގެ ކުރިމަތީގައި قبر އޮތީ، ދޮށުގަ އޮތް ކަހަލަ
ރީތި ބޮޑު ގަބުރުތަކެއް ދެއްކި އަދި ބާކީ ياقوت ހުރި ހިލަ ބޮޑު ރަނގަޅު
ވަރަށް އަލިކަމެއް ހުރި، ނުވަ ފަސް ކަހަލަ އަޖައިބު ވަރަށް ރީތި ގަނޑެއް.
ހުރި ކުޑަ ތަނެއް ހުރިއެވެ. ދެކެވޭ ހިސާބު ރީތި ގަނޑު ގޮވާ ތަނެއް ހުރި
ތަނެއް. ބިމާ ބޮޑު ބޮޑު ކަހަލަ ބޮޑު ގަލެއް ކުރީ ބޮޑުވެއްޖެ. ދެން އެއީ
ތަނުގައި براق ބަންދުކުރި ހިލައެވެ. އެ براق ދިޔަ ބަނދަރު
ހުރި ތަނުން ހުރަ ދުވަސް ބައްދަލުވި ހަމަ ތަނުން ބައިތުލް މަޤްދިސް
ހިނގާފައި. براق ބަދަލު ކުރި ތަނެއް ބަލައިލާފައި ހަމަ ދިޔައީ. އެގޮތުން
ތަނެއް ބަލާ يهودى ނޫން މީހުން ހުރި ތަން ބޭރުގައި ހުރި ބޮޑު ތަނެވެ

ހުރިހާ مسجد الأقصى ބަލައިލުމަށްފަހު ތިމަންނާމެން ދިޔައީ ނަސާރާ
ންގެ ދީނީ ތަނެއް ކަމުގައިވާ ދުޢާ ކިޔުމަށްފަހު ބަލާލެވުނު كنيسة
القيامة ބެލުމަށް ދިޔައީ. އެ ތަނަކީ ވަރަށް ބޮޑު إسلام ދީނާއި
انصارى ދީނުގެ ތާރީޚުގައި މުހިންމު ތަނެކެވެ. ހަޒްރަތު عمر ގެ ޒަމާނުން
قدس ފަތަޙްކުރެއްވުމުގެ حوالى ގައި ނަސާރާ ސުލްޠާނުން نصرانى ންނަށް ދިން
ކަމުގެ ތާރީޚީ ތަފާސީލު ބެލުމުގައި ކުރިން كلية روضة المعارف
ގައި ކިޔެވި قدس ފަތަޙްކުރުން عمر ގެ ތާރީޚު ބަލާލަމުން ކިޔަވަމުން ދިޔަ
ތާރީޚީ تصوير ތަކެއް އެތަނުގައި ވެއެވެ. أصحاب ންނާއި ސަލާމް
ނުދީ قدس ގެ ބޮޑު ތަންތަނުގެ ކުރިމަތީގައި ނަސާރާ ކަމަށް ހުރި ތަސްވީރުތަކާއި
ވެސް ހުރެއެވެ. تصوير ތަކުގެ ތެރޭގައި بغداد ގެ خليفة هارون
الرشيد ގެ ވަގުތު ނަސާރާ ކުރި ކަންތައް ފެންނަ خليفة مأمون
ابن الرشيد ގެ ޒަމާނުގެ صليبى ހަނގުރާމައިގެ ސަލާމް
ވެސް ހުރެއެވެ. އެހެންމެ السلطان يوسف صلاح الدين
الايوبى ގެ تصوير ވެސް ހުރެއެވެ. ބަލާލުމުން ވަރަށް އަޖައިބުކުރުވައެވެ.
ކަނޑައެޅިގެން ބޮޑެތި ނަސާރާ ތަކުންނެވެ. އަދި މިކަމުގައި
ވަރަށް ގިނަ ސަބަބުތަކެއް ނުވެ، ތަސްވީރު ކުރަހާފައިވާ ގޮތުން ނަސާރާ تصوير
ހުރި، ތަސްވީރު تصوير ގަނޑެއް ކުރަހާފައި ހުރުމަކީ
ކަށަވަރު ކަމެކެވެ. އެހެނީ ނަސާރާ ދީނުގައި ތަސްވީރު ކުރެހުމަކީ
ހެޔޮކަމެއް ކަމަށް ބެލެވުނު ވަގުތެވެ. މިކަމުގެ ތެރޭގައި إسلام ދީން

އެތެރޭގެ ތަޅުމުގައި ތަޅުމުގެ ހުޅުމުގައި ގެންނެވި، ދާއޫދު ނަބިއްޔާ އަށް ގެނެސްނެވޭ.
މިތާގެ نصرانى ނުވަތަ އެތެރޭގައި ހުރި ކަނޑުގެ އަތުގައެވެ. إسلام ދީނުގެ
علم ވެރިޔަކު މިއީ ނުގެނެވޭ ތަނެއް މިހުން ގަބުރު ބޮޑުވެ ތަޅުމުގައި ގެންނެވި.
ދާއޫދު ނަބިއްޔާ ބަލައިލުމަށް ވަޑައިގެން ފައިބާ އެތެރެއަށް ގެނެސްނެވުނު އެތެ
ރޯވެ.

ފަހުން ދި جمادى الأولى މަހުގެ ١٤ ވިހި ދުވަހު ފަހުވަރު ބަދިރުވަ
ހަށް ދަތުރުކޮށް ބިޔަ ދުވަސް ދިޔައެވެ. ދަތުރުގެ ބަދަލުގައި ގަތް ހަތަރު ގަޑިއިރު
އިރުވާ ހުރި އަތުގައި ފޭދިޔަމުއެވެ. ބަރުވަތި ދިޔައެވެ. ވަރުތޮރިކޮށް ހުރިހާ ތަން
ވާހަކަ ތަނަވަސް ހުރި ދިމާއަށް ބަލައިލުމުން ދިހަ ސަތޭކަ އެއް ވަކި ފަރުމާ
ހިތާމައާ ބޮލުވެ ވެއެވެ. މިރޭ ހޮވިއް، عرب ބަޔަކުގެ ބޮޑު ވަރަކަށް
ބޮޑުވިވެ. ވަރަށް ރީތި ހުރި ގަޑިއިރު ހަތަރު ވަރަކަށް ފެނުނެވެ. މިގޮތަށް
ހަވާލުކޮށް ރަށް ދިހަ رحمة ފެނުނު ދި قدس ގެ ހުރިހާ ބިމެއްގެ
ތެރެއިން شام ގެ ސުލްޠާނުގެ ފަރާތުން ބިމުގެ ވާލި موسى ގެ ފަރާތުން
ގެ ބިމުގެ ވާލީ ވަޑައިގެން ދިޔަ جمادى الأولى މަހު ١٥ ވިހިވަނަ
ދުވަހު ގަޑިން ހެނދުނު އިރުގެ ބޮޑު ސަރަހައްދު ގެ مرسيه ގެ ތެރެ
ނުގެ ބިމުގެ ބަލިކުރި كنيسة އަށް ގެނެސް ބިމުގެ ބަލިކުރި ތަން ދެއްކި
އެވެ. މި كنيسة ހަދާ، އިމާރާތުގެ ބަޔަކީ ވެއެވެ. محراب
ވެސް ހުރި ބޮޑުވެ. މިތަން ދާއޫދު ސުލްޠާނުގެ ހިސާބުގައި ކުރިން ހުރި ތަނެވެ.
މިހާރު މިތާނގައި ބަލިވެ ސަލާމަތް ވެގެން ހުރިހާ ތަނުގައި ފަރުވާ ހުރި އެއް

ޤަބުރަށް ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. ދެން މިޔަނީ ސަރަހައްދުގެ ނަބިއްޔާގެ عُزَيْر بنى بَرَخِيَا ގެ
ގަބުރުގެ މިސްރާބު ދެކޭ ބިމެއް ހިލަކަށް ވެފައި ހުއްޓެވެ.

މިސާލަކަށް ގަބުރު ހިޔާ، އަސާރު ގަބުރުގެ جمان އާއިއްސާކަށް،
އަލިފާނުގެ ވަށައިގެން ސަރަހައްދު އެބައޮތް ދެކުނުފަރާތުގައި ތަރުތީބުން
ހުރި ގަބުރުތަކެވެ. މި ބާރާކަތް ހުރި ތަނަކީ ހިމެނޭ ވާ ޤުރުއާނގެ
أَوْكَالَّذِى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا
قَالَ اَنّٰى يُحْيِى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ
عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ. މި آية ގައި ބަޔާންވެގެންވާ އެކަލޭގެފާނެވެ. މިދުނިޔެ
ދޫކުރެއްވީ ކޮންދުވަހެއްކަން ނޭނގެއެވެ. އަލަށް ގަބުރު ހިމާޔަތް
ކުރެވިފައި ވަނީ حَجَرْ އިން ނުވަތަ ހިލައިން ބިނާކޮށްގެންނެވެ. ދެން މި ސަރަހައްދުގައި
ނުވެއެވެ. مُوسٰى ގެ ގަބުރު މިސްރާބު ދެކޭ مُوسٰى ގެ ގަބުރު ހުރި ތަން
ބަލާލަން ދިޔައީމެވެ. قُدْسْ އާއި ދެމެދުގައި ހުރި ތަނެއް ހިމާޔަތްކުރާ ބިމުގައިވާ
ރަށެވެ. މިތަން ސަރަހައްދު ދުވަހުގައި ބަލައިގަތުމަށް ގެންދަވާފައެވެ. މިދިޔަ
ބަޔަކު ހިޔަވަހި ގަނެގެން، އަހަރެމެން ދިޔަ ވަގުތު މީހުން ތިބި ތަންތަން
ވަރަށް ބޮޑު ގޯތިތަކެއް ހުރިއެވެ. ވަރަށް ބޭނުންތެރި ތަނެއް ހިމާޔަތްކޮށް
ދެން ގަބުރުތަކާއި ބޮޑު ތަނެއް ހުރި قبرستان އެއް ހުއްޓެވެ. އެތަނުގައި خادم
އަކު ހުއްޓެވެ. އެތަނުގެ ބަލަހައްޓާ މީހާ ބުނީ، ދުވަހު ބިދޭސީ ބޭފުޅުން
ދަތުރުކުރެއެވެ. މި ތަނަކީ ރަސޫލާ ބައިތުލް މަޤްދިސަށް ދިޔަ ރާސްތާއެވެ. مُوسٰى ގެ ގަބުރު
ބަލާލަން ނިކުމެގެން حَجَرْ مُوسٰى އަށް ދިޔައީމެވެ، ވަރަށް ބޮޑު ތަނެކެވެ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بحر الميت [illegible]
[illegible] قدس [illegible] لوط
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] فلسطين [illegible]
[illegible] إسلام [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 150 [illegible]
[illegible]
[illegible]

އެތަނުގައެވެ. މިބައިގެ ސަރަހައްދުތަކުގައި ދިރިހުރި ޖަނަވާރު ތަކެއް ނުވެއެވެ. ކޮންމެ ދުވަހެއް ނޫނީ
ދުވަހަކު އެ ނަހްރު الاُرْدُنّ ގެ ސަރަހައްދުން ދިރިހުރި ޖަނަވާރު ތަކެއް ހޯދިއްޖެއެވެ.
މިހިސާބުގެ ދިވެހި ދިމާލަށް ފެންނަ ބަރުވެރި ކަންތައްތަކެވެ. މިއީ މިކަމުގެ ތެރޭގައި
ހިސާބެވެ. މިތަނުގައި ހުރި ބޮޑު ޖަނަވާރެއް ސަރަހައްދަށް ހިނގާފައިވާ ރީތި ބިމުގެ
ނުވަތަ ކަނޑުގައި ދާނެ އެއްބައެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަހަލަ ގަސްތައް ދެމިހުރި ތަނެއްގައި
ނޫނީ ބޮޑު ފާރުގެ އެއްބައެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް ނަބިއްޔު عيسى ގެ ޒަމާނުން މިސާލަކަށް ދެއްކި
އެތަން ހުންނަނީ ދިމާވި ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ ފެނާއި ބިންގަނޑު ފާހަގަކޮށް އެއަށް ނަމެއް
ބޭނުންކުރާ ގޮތަށް ހިނގާ ހިސާބުގައި ހިމެނޭ ބޮޑެތި ޖަނަވާރުތަކުގެ ތެރެއިން ގިނަ ބާވަތެއް
އަދި ކުރީގެ ޒަމާނުގައި ދިރިހުރި ޖަނަވާރެވެ. އެތަނުގައި ވަރަށް ގިނައިން ހުރީ ގެ-
ނޑު ފަދަ ތިން ތަކެއް، ضَبْعُ، ثعلب، قنفذ މިބާވަތުގެ ބާވަތުގެ ހ
حيوان ތަކެއް، ބާވަތުގެ ބާވަތުގެ ދިރިހުރި ޖަނަވާރު ހުއްޓެވެ. މިބާވަތުގެ ޖަނަ-
ވާރުތައް އަދި ބޮޑެތި ގަހެއް ފެނިގެން ދިޔައެވެ. އެތަނުގެ ސަރަހައްދަށް ދަތުރުކުރި
ގެ ފަރާތުން ބަލާއިރު ބަރުބަދު ފާހަގަ ކުރެވޭ އެއްކަމެވެ. ދަތުރުގެ ތެރޭގައި ކުރި-
ޔަށް ދިޔައީ ހުރިހާ ސަރަހައްދެއް ބަލަމުން أَرِيحَا އަށް ދިޔައެވެ. ހިސާބު
ހުރީއެވެ. މިދަތުރުގައި ގޮސް ވާދީ ގެ ދިމާލުން ހުރި ބިމުގެ އަރިމަތިން ދަތުރު
ކޮށް ނަހްރު الأردن ގެ ފާލަމުގެ ކައިރިން ބާރަށް ދިޔައީއެވެ. މި ދަތުރުގެ
ފަހުގެ ބައިގައި އެ ސަރަހައްދުން ސިފައިން ބެލެހެއްޓިއެވެ. އިރުގެ ވާދީން
ފެށިގެން عمّان ގެ ރަށަށް ދަތުރުކުރީއެވެ. އެރަށަކީ ރަސްގެފާނު شريف حسين
ގެ ދަރިކަލުން الامير عبد الله އެވެ. ތިބުނީ ބާރަކަށް ބައިވެރިވެފައެވެ.

وادى شُعَيْبُ ޔަށް ވާޞިލްވާއިރު ހަވީރުވިއެވެ. މިރަށަކީ ކުޑަ ފަރުބަދަތަކުގެ ތެރޭ
ގާތުގައި (شُوَيلح) މިރަށާއި ޢައްމާނުގެ ދެމެދުގައި ބިންގަނޑުގެ ފުރިހަމަ ބިމެއް
އޮތީ ރަނގަޅަށެވެ. އެބިމަށް ވަދެ ދާއިރު އެތަނުގައި ކުޑަކުޑަ ބާވަތްތަކުގެ ގަސްތަކާއި ފެނޭ
ގޮތުގައި ބޮޑު ބަގީޗާއެވެ. ބާރަށް ގޮސް ބާވަތް ބާވަތުގެ ގަސްތަކެއް ހުރި ގޮތަށް ފެނިގެން ދިޔައެވެ.
ގޮތުގައި ފެނެއެވެ. އެތަނަށް موسى ގެ ދޮންދޮން شُعَيْبُ ގެ ދުނިޔެގެ ބާކީ ރަށް ވެސް
ހުރީ ދާދި ކުޑަ ހިސާބެކެވެ. ތަނުގެ ފަރުބަދަ ތެރެއިން ފެނޭ سَلْطَنَةُ އެވެ.
ބިމަކީ ހަމަ ރީތި ތަނެކެވެ. އަދި ދޮށްގޮސް ގެއްލޭ ފަދަ ބިންތަކެއް މިއީ ހިލާ ބިމެއް ގޮތަށް ވެއެވެ.
ވެ. މިރަށުގެ ތެރޭގައި ބަރަ ބަޑި ބާރުކުރި شُوَيلح ގެ ގޮތަކީ ހަމަ ފެނުމެވެ.
އަރަބިކަމަށްވުރެ ކަނޑަށް ދިގު ދުވަސް ވަރަކަށް ހަރަކާތްތެރިކޮށް ނުކުތެވެ. މިރަށުގައި ދުވާ
ގޮސް ދާއިރު، ކަރާ ބަހުރާ ދޮށަކުން ހިނގާ ކުރާ ދުވަހު ގާތުގައި ހުރުމެވެ. ގޮސް ގޮސް
ގޮސް ތިބުނު އެބަހުރި ފަރުބަދައިގެ ބައިތަކުގެ ހިތެއް عمان އަށް ގެނައެވެ. އެއްގަމުން ދުރުގައި
ވަރަށް ރީތި ސަރަހައްދެއް، އެތަނުގެ ބޮޑު ފަރުބަދަތައް ހިކި ގޮސްއެވެ. މިރަށާއި ވަރަށް
ގާތު ބަގީޗާތަކުން ހަދާފައި، ގަދަ ބިމެއް ހުރި ގޮތެއް އެތަނުގައި ހުއްޓެވެ. ދަރުބާރު ގަ
ބޮޑު ބަނދަރެއް އޮތީ ދުރުން ފެނެއެވެ. އެ ގޮތުން ދިރިއުޅުމަށް عرب ރަށްތަކުގެ
ދަށުގައި ހުރި ގޮތްތަކެވެ. ވަރަށް ފުރިހަމަ ބިންތަކާއި ދުރުގައި ވަރަށް ބޮޑުބޮޑު
ވެ. ބިސް ބަނދަރެއް ތަކުގެ ހިތްތަކުގެ ގޮތުގައި ދުވަސްތަކެއް ގެއްލެއެވެ. މިރަށާއި،
ގާތު ބަގީޗާތަކުގެ ތެރެއިން އެރަށުގެ ބޮޑު ސަރަހައްދު އޮތުމަށް ވަރަށް ގިނަ
ދަށުގައި ދުވަސް ވަރަކަށް إسلام ކަރުކަށީ ނުކުތެވެ. ދަރުނު عربي ދަރުސް
ބޮޑު ވީ: ހުރުމެވެ. މިރަށުގެ أمير عبدالله ގެ ބަލަހައްޓާ ގޮތުގަ

ދުވަހުގެ ހެނދުނު، ގަޑިއަށް بغداد ގެ ނޫސްތަކުގައި ފަތުރާފައިވާ ހަބަރުގައި خبر ނުކުތުމުން

ވަޒީރުންނާއި ރައީސުލްވުޒަރާ އާއި ހަމަ ތިބެގެން ވަޒީރުން ޖަހައި مُفتى ވަޒީރުންނާއި ވަޒީރުއް

ބިރުގެން ޖަލަށް ލެވުނީ ސުލްޠާނުގެ مُكَتَّبْ اي ، ފަހު ދުވަހު ފެށިގެން ދިޔަ

سَفَرْجَلُ އަރުވާލެވުނު ޝަރީފުގެ ބަނޑުކޮށް ބޭނުންކުރި ދުވަސް ވަރު ވަޒީރުންގެ ވެރިން

އެވެ. ވަޒީރުންގެ ކުރިމަތީގައި ހިނގާ ކަންތައް ބޭނުމެއް ނުވާ ގޮތެއް ނުވެއެވެ. ދިވެހިންގެ ވެރި

أمير عَبْدُ الله އެވަނީ ކުރިއަށްދިޔާ، شَرْقُ الاُرْدُن އަށް ވިހިސްނަކަށް-

އެވެ. غَرْبُ الاردن ވެސް އިދާރީ ގޮތުން ސުލްޠާނުގެ حَلّ ގައެވެ. ވަޒީރު

ގައި دُومان ނުވިޔަ ދޭ ރާސްތާގައި، ފަޚްރުވެރި ފަހަރުގެ މީހުންގައި ކުރިއެރި ރައްޔިތުން-

ހާމަ ކުރިން ވަޒީރުން ބިރުގަނޑެއް ޖެހިގެން، އަދި ދެންނެވުނު ބައިގެ ގަޅުވާލެވޭ.

އަދި دُومان ނުވާ ކަމަށް ވިދާޅުވި ބައިގެ ވާހަކަ ލިޔެވިފައިނުވޭ، ދެން ރާއްޖެ ގަންނަ ވަޒީރުން

ހަނދާނަށް އައިސް ވަޒީރުންގެ ވާހަކަ ފެށިގެން ވަޒީރުންގެ ވެރިންނާއި ދެމުން ދިޔައީ އިސްލާމީ

ބަލާ ހެދުމަށް ދިޔައިރު ވަޒީރުން. ދިމާވީ ވަޒީރުންގެ ބައިވެރިވުން ބަހައްޓަން ކުރަން-

ދިޔަ އަދި ދެންނެވުނު ބަހުގެ ވާހަކަ. ހަދައިގަތުމަށް ފެށިގެން ވަޒީރުން ދެކޮޅު ހެދި-

ނާއި. ވަޒީރު ހަދާ ބަހުގެ ވާހަކަ ދެކެވޭ ހިސާބުގައި ހަމަ ހުރި ވާހަކަ.

شَريف حُسين ގެ ރަސްކަމުގެ އަވަހާރަވުމުން ފަހު ރئيس

الوُزَراء އެއް ކަމުގެ މަގާމު حنفي مذهب ގެ مُفتي އެއް ކަމުގެ މަގާމު

ގައި ހުންނެވީ الشَّيْخ عَبْدُ الله سِرَاج މިނާ ابن سعود ރަސްގެފާނު

ވެރިކަން ދޫކުރި ހިސާބުން ފެށިގެން ދިޔައިރު ދިވެހި ބޭފުޅުންނާ

ދި عمّان ގައެވެ. މިނާ އޭނާގެ ރަސްކަމުގެ ދުވަސްވަރު ދިނީ ވަޒީރުގެ މަގާމު،

علم ވެރި صالح މީހެއްކަމުގައި ބެލެވެއެވެ. މިކަމުގައި މިހިރީ ހުރިހާ ވާހަކަ ދެކެ-
ޖެހޭ (رح)

ދެންމެ عمّان ން جمادى الاوّل މަހުގެ ١٦ ވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހު،
ހެނދުނު ބާރަ ގަޑިއަށް ޓެކްސީއަކުން ދިމަޝްޤަށް ދަތުރުކުރުމަށް ފުރައިގަތީމު ،
ޖަރަޝް ޕާސްކޮށް ހޯރާން ތެރެއިން ދަތުރުކުރީމެވެ. عمّان ނުވަތަ 58 މޭލެވެ. މިދަތުރު
ގައި ދުއްވާފައިވާ ރަށްތައް ބަލަހައްޓާފައެވެ. މިކަމުގެ ފަހުން އެހެން ދިރި رومان ން ވަތަ-
ނޑު ބަނދަރު ހަދާނެ ގޮތްތަކެވެ. ވަޒަނުތެރޭ ފެންނަ ބޮޑު ބޭރުގެ މީހުން ގިނައި
ގެއްލިއްޖެއެވެ. މިހާރު ތިބި ގޮތް ފެންނަ ސަރަހައްދު ކޮށްފައިވެއެވެ. ދެން މި-
ހުރިހާ ބިމެއް ނުހިފާ އެއްކަލަ ދެރައްވާ رمثه ނަމަކަށް ކިޔައިގެ އެވެ.
މިކަމުގައި މިހާރު ހިފާ بدوى ނަމުގައި نصرانى ނުހެވެ. މިހާރުގައި
ހައްދަވާ أمير عبد الله ގެ شرق الاردن ގެ ކަރަންޓްގެ ފުރަތަމަ
އެވެ. މިކަމަށް ހިނގައިގެ ޝަހަރު ދަތުރުކުރީ درعه ނަމަކަށް ކިޔައިގެ
އެވެ. މިކަމުގެ ސަރަހައްދުގެ ހުރިހާ ތަނެއް ދުވަހު ނުވަތަ ކުރުގައި އެވެ.
މިކަމުގައި، ވަޒަނުގެ ސިޔާސަތު ހިދުމަތު حد ތަނަށް ހިފައިގެ. މިކަމަށް
ވެރި ހަދާ ޝަހަރު جمادى الاوّل މަހުގެ ١٧ ވީ ހުކުރު ދުވަހު އެނބުރި އައިސް-
ހުއްޓި ދާނެ، ފަހުގެ ކުރިން ހުރި رحمة ދެވޭނެ، دمشق އަށް-
ވަޑައި ކަމެއްގައި ނިދި نصرانى ހިނގާ ރަށްތަކުގެ ސަރަހައްދު ދިޔަ ބޮޑު ބިމެއް
އެނގި ދިޔަ ދަތުރުގެ ބާރު ހާލަތު حال ގައި ހިފައިގެ ވަތް ދެއްވޭ. درعه
ހިނގާ ބޮޑު ޝަހަރު دمشق އާއި ދެމެދު ހިނގާ ސަރަހައްދު ދިމާލަށް ދިޔައެވެ.

[illegible] أَثْمَان [illegible] دَاخِل [illegible]

أَبْطَاع [illegible] شَيخ مِسْكِين [illegible] إِقْفِيع [illegible]

قِنيَه [illegible] صَنَمَيْن [illegible] غَبَائِب [illegible]

[illegible] كِسْوَه [illegible]

[illegible]

[illegible] دِمَشْق [illegible]

[illegible]

[illegible] كِسْوَه [illegible] دِمَشْق [illegible]

[illegible]

قدس [illegible] دمشق [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] إِسْلَام [illegible]

[illegible] جَامِع [illegible]

[illegible] مسجد الأمويّه [illegible]

بَنِي أُمَيَّة [illegible] خَلِيفَة [illegible] دِمَشْق [illegible] خَلِيفَة

[illegible]

دَوْلَة [illegible] عَبْد الْحَمِيد خَان [illegible]

[illegible]

މިން (١٥٠) ސަތޭކަ ފަންސާސް ކޮޅަށް ބޮޑުކަމުގައެވެ. ފުޅާމިނުގެ ހަތްދިހަ
އޮތްކަމަށް ބުނެ ވެއެވެ. މިމިސްކިތުގެ އެތެރޭގައި يحيى ނަބިއްޔާގެ ބޮލުގެ ޒި-
ޔާރަތް ވެސް ވެއެވެ. ދެން ރަށްތެރެއިން ދަތުރު ކުރީމެވެ. العارف بالله محيي الدين بن عربي
ގެ ޒިޔާރަތް ވެސް ބިނާކުރެވިފައިވެއެވެ. މިޒިޔާރަތް އޮތް މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީ
ވެއެވެ. تركي دولة ގެ سليم خان الاول ގެ ޒަމާނުގައި އެކަށަވަރާ ބިނާކުރެއްވި
ބިނާކުރައްވާ ... قبر ފުރާޅު ... އޮތުމަށް
ފެނެއެވެ. މި ... ޤަބުރު ... ދިމާލުގައި
... قبر ފުރާޅުގައި ... قبر ފުރާޅު
... قبر ފުރާޅު ... ކުރިމަތީގައި
އެވެ. ދެން سليم خان އެކަމަނާގެ މިސްކިތް ... قبر ގެ
ފުރާޅު عمارة ... ހިޖުރީން
٩٢٣ ސަނަތުގައި ބިނާކުރެއްވި ކަމުގައެވެ. އަދި މިމަގުގައި ابويزيد البسطامي ގެ ޒިޔާ-
ރަތް ވެސް ވެއެވެ. މިކަމުގެ ... އެވެ. الامام
جعفر الصادق ގެ ޒިޔާރަތް ވެސް ވެއެވެ. دمشق ގައި ...
މިސްކިތެވެ. مسجد السلطان سليم خان މިމިސްކިތެވެ. މިމިސްކި-
ތުގެ ... يتيم خانه ... ވެއެވެ. މިއަދު ...
... عرب علم އާއި
... علم ... ... خانه
... ވެއެވެ. އަދި މިމަގުގައި مقبرة باب الصغير އާއި ...

قبرستان އޮތީއެވެ. މިތާގައި بلال ގެ ޤަބުރާއި عبدالله بن جعفر
الطيّار ގެ ޤަބުރާއި سعيد بن خالد بن الوليد ގެ ޤަބުރާއި عبدالله
ابن جعفر الصّادق ގެ ޤަބުރާއި އަދި سكينة بنت الامام حسين،
وامّ كلثوم بنت الامام على كرّم الله وجهه، وعبد الله
ابن زين العابدين، وابو عُبيدة عامر ابن الجرّاح امين الامّة
رضى الله عنهم أجمعين، މި ހުރިހާ ބޭފުޅުންގެ ޤަބުރުތައް ހުރީ ބާބުއްޞަޣީރު-
ގެ ތެރޭގައި قبر ތަކެއް ހުރެއެވެ. عمر ގެ ވަގުތުގައި شام ފަތަޙް-
ކުރި أبوعبيدة ގެ ބޭފުޅާއާއި ހަމައެކު خالد ގެ ބޭފުޅާ ސިފައިންގެ
ބޮޑުބޭފުޅުން ތިއްބެވެ. އަދި قبرستان ގެ ތެރޭގައި، رسول الله ގެ ބޭފުޅާ-
ނާ އަނބިކަނބަލުން ދެބޭފުޅުން أمّ حبيبه وامّ سلمه ގެ ޤަބުރުތައް ހުރެ-
ވެ. އަދި خليفه معاوية بن أبى سفيان ގެ ޤަބުރު-
ވެސް ހުރިކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި دمشق ގައި السلطان يوسف
صلاح الدين الايّوبى ގެ ޤަބުރުވެސް ހުރެއެވެ. އަދި ބޮޑު-
ބޮޑު كتب خانه ހުރެއެވެ. كتب خانه ގައި شام ގެ ތާރީޚާއި
ގުޅޭ ފޮތްތަކާއި تدمور ގެ ތާރީޚާއި ގުޅޭ ފޮތްތައް ހުރެއެވެ.
ހުރެ، އަދި ފޮތްތަކާއި ގުޅޭ ޚަބަރުތައް ލިޔެވިފައި ހުރެއެވެ. މި ފޮތްތަކުގައި
آثار ތަކާއި ހަމައެކު. އަދި صلاح الدين الايّوبى ގެ ކަންކަމާ ބެހޭ-
ގޮތުން ލިޔެވިފައިވާ ތަކެތި ނިސްބަތްވާ ތަކެތިވެސް ހުރެއެވެ. މިތަނުގައި ވަރަށް
ބޮޑު ތަރިކައެއް އޮތް عجائب خانه އެއްވެސް ހުރެއެވެ. އަދި دمشق ގައި

السُّلْطَانُ العَادِل بَيْبَرْس البُنْدُقْدَارِي ދިރިއުޅުއްވި ޒަމާނުން
ގެ ތެރޭގައި ހިނގާދިޔަ ވާހަކައެކެވެ. حجّ ދުވަސްވަރު عرب ބައިތަކުގެ ތެރެއިން شامی
مَحْمَل ބަރާބަރަށް ގެންދެވުނު ދަތުރެއް ދިމާވެގެން ދިޔައީ ދެކުނުގައެވެ. ދެބައި ދެމެދު ސިޔާސީ ބައި
ބަރާބަރުވެ. އެބައި އެގޮތަށް ގެންގޮސް ހުރި ހާލަތުގައި ސަފަރުކުރި އެއްބައި ބަރާބަރުގައި
ދެމިއޮތް ބަރާބަރުވެ. އެދުވަހު دِمِشْق ގައި سُلْطَانُ العَادِل بَيْبَرْس
البُنْدُقْدَارِي ދިރިއުޅުއްވި ގެ ދޮށުގައި ހުރި ބޮޑުވެގެންވެ. މިދިޔަ ހުރި ގަބުރު
އޮތް ތަނުގައި قَبْر ހުރީވެ. މިދިޔަ ހުރި ގަބުރުގެ ގާތުގައި كُتُبْخَانَه
އަޅުއްވާފައިވެ. މި كتبخانه ގައި سُنَّة جماعة ގެ ހަތަރު مذهب ގެ
ފޮތްތައް ހުރެއެވެ. ދެ ބައި ބަރާބަރަށް ގެންގޮސް ހުރީވެ. މި سُلْطَانُ العادل بَيْبَرْس
ދިރިއުޅުއްވީ مصر ގައި خليفه ކަމުގެ ދަށުންނެވެ. ވަޒީރުންގެ ދަށުގައި
عَدْل ވެރިކަން ދެއްވަމުން އިންސާފުން ވެވެ. ދެމިގެން ނަގާ ހަމަޖެހުން ބޮޑު ވެރިޔާ
ގެ نصر ހިފުމަށް ކުރެއްވި ގޮތަކީ شام ގައި ހުރި ބަޔަކު ވަރުގަދަވެފައިވާ
ހާލަތެވެ. އަދި ހިޖުރީ ٦٧٦ سَنَة ދުވަހަކަށް محرّم މަހު އެކަމަށް މަރުވިއެވެ.
ވަޒީރުވެގެން ވެވެ. صَلَاحُ الدِّين يوسف الأيُّوبِي ދިރިހުރި ދުވަސް مصر ގައި
ވެރިކަން ކުރެއްވީ ގޮތުގައި ކިޔާ ވެރި عدل ވެރިކަން ކުރެއްވިއެވެ. ދެން
އެ ވެރި عُمَر ގެ ކުރިން شام ގައި ދަތުރުކުރި ސަލީބީ صَلِيبِيّه ހަނގުރާ
މައިގައި ބައިވެރިވިއެވެ. شام ގައި ދެއްކެވި އަސްކަރީ ބާރުތަކުން ދިޔަ
شَام ގައި ބައިވެރި إسلام ގެ ވެރިކަން އަދި ވެރިކަން ކުރެއްވިއެވެ.
ދިރިއުޅުއްވީ ހިޖުރީ ٥٨٩ سَنَة ދުވަހަކަށް صفر މަހު

٢٧ ވީ ބުދަ ދުވަހު ހަވީރު ބޮޑު ސަލާމް ދުވަހުން سلام ދެއްވި ޒިޔާރަތްވީ، خُلفاء
الرّاشدون ގެ ޤަބުރު މި ޒިޔާރަތް ކޮށް ނަމާދުކޮށް ދުޢާ ކުރެއްވީ ދުޢާކުރެއްވީ-
ނެވެ. رحمهم الله .

ދެން ދިޔައީ ސޯމަ ދުވަހު دمشق ގެ ހިނގާ ފާރުން ހަމަ ވަގުތުގެ ނިޔަތުގައި ނިކުތީ-
ހަވާ ބޯޓް ބޮޑު ކަޅު ގާޑީގައި عراق ގެ ރަށްތަކުން بغداد އަށް ދިއުމަށް قصد ކުރެއް-
ވީ. ގާޑީގެ ކުރިން ދިޔައީ وكيل ގެ ތަނުން جمادى الاولى މަހުގެ ١٨ ވީ ހޮނި-
ހިރު ދުވަހު ހެނދުނު ހަތަރު ގަޑި ފަހުން دمشق ނުކުމެ ދިޔައީ ދުވަހުގެ ފުރަތަމަ-
ސް ١٩ ވީ ބުދަ ދުވަހު ދަންވަރު ހަތަރު ގަޑި ފަހުން رُطْبَه އަށް ދެންނެވި ފަހު
އެވެ. އެއީ عراق ގެ ރަށްތަކުގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ ބޭރު ރަށް ބަނދަރެވެ. ދެން
ދިޔައީ ދުވަހު ގެއްލުން ސަލާމް ކުރެއްވުން ގެނެސް ދެއްވި އެންމެ ރަނގަޅު ކަމެއް-
ނެތެވެ. رُمادي އަށް ދިޔައީ ދުވަހު ހެނދުނު ގަޑިން ބުރާސްފަތި ދުވަހު އެވަނަ
ގަޑިއިރު ފަހުއެވެ. ދެން އެތަނުން ގެއްލުމުން ސަލާމް ކުރެއްވި ހެނދުނު ވަގުތު ދިޔައީ
އެތަނުގެ ބޮޑު بغداد ގެ ސިޓީ ބަނދަރުގެ ދިމާލަށް ދިޔައީ ބޮޑު ހަވާލުގެ ދަށުން ހެނދުނުއެވެ.
އެތަނުން ދެން ހަތަރު ގަޑި ފަހުން، އެދުވަހު ގެއްލުމުން ބޮޑު ކޯޓެއް ހުރި ސަރަހައްދު
ދިޔައީ ހެނދުނު ދިޔައީ فلّوجه ހާލަތުގައި ގެއްލުމެއް ގެނެސް ދެއްވުން އެހެން ބޭރު ރަށް-
ގަޑިއިރު ދިޔައީ بغداد އަށް ގެނެސް ދިޔައީ ހަވާލު ނުކުމެ ބޮޑު ބިމަށް، نصرانی
އެއްގެ ހެނދުނު ބޮޑު ތަނެއް ސަލާމް އެންމެ ރަނގަޅު ދިމާލުން ނުވާ ގޮތުގެ حال ގަބޫލުކުރެއްވެ.
ދިޔައީ ގައި ބޮޑު ނުކުމެ ގެއްލުން ދިޔައީ (٨٤) ދިމާލަށް. ސަލާމްވާ ހާލުގެ جلد ރަށް-
ތެރޭގެ ބޮޑު ގެއްލުން ނުކުމެ ގަޑިއިރު ސަލާމްގެ ދުވަހު ބޭރު ދިޔައީ ގެއްލުން ބޮޑު ހަވާ

އެއްނޫޅި އަދިވެސް ބަސް ތަޖުރިބާ އެވެސް ނުވި ދުނިޔޭގެ ނުނުވާ ހިސާބެއް ބަލާލީ
ބާރީމަ ހިމަޔާ ނުވެ. އަޅުގަނޑުމެން ހިނގާފައި ހިނގާ ބަލާމުން ގޮސް ހިމަން އަޅުގަނޑު
ތަކުން ފާނޫސްތަކެއް ވެ. دِمشق ގެ ކިބައިން ފުރާގެން ދިޔަ ބަސް ފެހިކަމެއް
ވަރީން ގެތެރޭގަ އަދި ގޮނޑީތަކެއް ހުރި ހިނގުމެއް ހަމަ ފުރުން އޮތީ ފަހުން.
ބަސް ދިމާގެ ސިފަ ދިނުމުގައި، މަޝްހޫރު ހޯދާ ބާރުމަދު ބަރަހައްދު ބަރަޖާ
ވެރިކަން ހުރެ. ރަހުމަތް ކަމާގެން خُطبة ހާދަ ފޮނި ތަފާސީލެއް ނުވެ ވަރަކަށް
ހުނުވާށެވެ. رمادي އެވި ދާއިރާ ތެރޭގެން ފުރިގެން بغداد ބަދިނާ ނުކުތުމަށް
ދުވަސް ކުރަމުން ދިޔަވެސް ތިބެވެ. بغداد ގެ ކިބައިން ފުރިގެން ގޮސް އަރަބި
ދުނިޔޭ ނުފެނުނު ހިސާބަކަށް ދުވަސް ތާވަލު ހާދަ ފަހަރު ބަލާ ބަރާ ދުވަސް
ސަފަރާތައް ބަލައިގެ ބާވަތް ގެސްކޮށް ސަލާމަތުން ނުދުވަސް ކުރަމުން
ބަހެއް ހަރަކާތް ވެއްޖެ. ފަހަރުގޮސް ބަސް ދުވެގެން ދިޔައީ ހަމަ ރަނގަޅަށް
ގެން رمادي ހާދަ ހުރިހާ ގޮސް އެއްވެސް ބާވަތެއް ގެ ރައް ދެ ވަގުތު ހުރި
ގޮސް ފެނުނެވެ. ބާވަތެއް ސަޅި ގަހެއް ހުރި ހަރަކާތް ހުއްޓުނެވެ. ސަފަރާގެ ހާލު
ބިމުގެ ހިސާބުން ފަހަރު ދުވެގެން ފުރިގެން އަރަބި ބަހުން ރަހަ ބަލާ عرب
ބަޔަކީ صحرا އެވެ. މިބިމުގެ ވަށައިގެން ހުސް ގަދަ ހަރަކާތް ހޭދަވި ދުވަސް
ދުވަސް ތަކެއް ގޮސް ހުރިހާ ތަނުން ފެނުނެވެ. އެކަމަކު عرب ބަޔަކީ މީހުން ދެކެ
ބަލާލައި ފެނުނު ގޮތް ފަހަރު ބަލާ ބަސް ބަހައްޓާ ދުވަސް
ރާއްޖެ ބަޔަކު ސަފަރު ދުވެގެން ދިޔައީ. بغداد ގެ ސަރަހައްދު
ކައިރި دجلة ހުރެއެވެ. ...

އުޅެމުންދެވެ. މިގޮތަށް عراق ގެ ތާރީޚީ ބޮޑުބޮޑު ތަންތަނުގެ ތެރެއިން ފާހަގަކޮށްލެވޭ
ރަށްތަކަކީ. މިގޮތުގައި ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި މަޝްހޫރު ބޮޑެތި ރަށްތަކަށް ވުމުން
ބޮޑުވެ. بغداد އާއި ބަޞްރާ އާއި މިހެން މި ތަންތަން ވީއެވެ. އެހެން ރަށްތައް ވެސް މިހެން
ވީއެވެ. ބޮޑު ބޮޑު ތަންތަނަކީ ތާރީޚީ ތަންތަނެވެ. އެތައް ޒަމާނެއް ވާ މުހިންމު
ގައި. بصره ބަނދަރު މިއީ ވަރަށް މުހިންމު ބަނދަރެކެވެ. ތާރީޚާ އެއްކޮޅަށް ބޮޑު
އާއި ތަންތަން ދުނިޔޭގެ ތާރީޚު ވެއެވެ. بغداد، دمشق އަދި މިސްރު ބޮޑު ތަންތަން
ތަކެވެ. މި ތަންތަން ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި މަޝްހޫރު ތަންތަން ކަމުގައި ވެއެވެ. ބޮޑެތި
ތަކެއް މިވަނީ ދުނިޔޭގައި ހުރި ތަންތަނުގެ ތެރޭގައި ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި ވާނެއެވެ.
دمشق އަކީ ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި ބޮޑު މަޤާމެއް ހޯދި ތަނެކެވެ. އަދި
ތަރައްޤީވި إسلام ދީނެވެ. މި بغداد އަކީ إسلام ދީނުގެ މަރުކަޒު
عرب علم އާއި ތަހުޛީބު ފެތުރުނު ތަނެކެވެ. ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި މަޝްހޫރެވެ. މި
ތަނުގެ ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުގައި ވަރަށް މުހިންމު ދައުރެއް އަދާކުރި ތަނެކެވެ
ތާރީޚުގައި ވެއެވެ. إسلام ދީނުގެ ދައުލަތް ދިރިއުޅުނު ތަނެކެވެ. شام އާއި
ދިމާލުގައި ދުނިޔޭގެ މުހިންމު ތަނެކެވެ. މިސްރާއި ދިމާލުގައި هداية
ދެއްވާށިއެވެ. آمين. بغداد އަކީ عربي ދީނާއި ތަހުޛީބުގެ عزّة
ހުރި ތަނެކެވެ. ދައުލަތުގެ ބިންގާ عبّاسي ދައުލަތުގެ ވެރިކަމުގެ ދުވަސްވަރު
ބޮޑުވި إسلام ދީނުގެ خليفة ވެރިކަން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި މި
ނޫނީ خليفة هارون ގެ ދުވަސްވަރު خليفة المنصور އެވެ. މިތަން ބިނާކުރެއްވީ
ހިނގުމުން މި ތަން ބިނާކުރައްވާފައި ވަނީ هجرة އިން ١٤٥ سنة ގައި ބިނާކުރައްވާފައެވެ.

خليفه هارون الرّشيد ގެ ޒަމާނުގައި ހެދި، މިމަސްޖިދު ގެފާނުގެ ދޮ-
ރުގައި ހުރި ފަށުގެ ޒިޔާރަތުގައި بغداد ގެ ވެރިކަމުގައި މިޔާލަތުގައި علم ވެރިކަމު-
ގައި މަޝްހޫރު ވެސް ހުރި ބައިވެރިވެގެން مشهور ކަމުގެ ކަމެވެ. ދެން ޔާތްރަ ބަސްކަމާ-
ގައި ހުރި رحمة ވިދާން جمادى الاولى މަހުގެ ٢١ ވަނަ ދުވަހު ބެލުމަށް ހުރިން
ވަސް ގެވެ ޓީ ވިޔަނާ ޖަމަޢަތުގައި كربلا ހުރި ރުވަނު بغداد ނުބުވަ ގުނ-
ނަށް ހުރި محموديه ، اسكندريه ، مُسَيَّب ، هِنديَّه ، ދިހަ ތަކުތަ-
ނުގޮސް ޒިޔާރަތް ހަދައިގެން ރުޔަމާ މިހަމަ، މިއީ ޔާތުގެ ކަތިބު ވެރިނުކުރެއް އުޅު
އެތުރި ހެދި ބިރާތުހަރުވެ. މިތާނުގެ ނުކުރީ ޒިޔާރަތް ކަލަށެ ވެރިކަމާ
ވެހެރު كربلا ހުރުކަރުގައިވެ. އެއީ بغداد ނުބުވަތަކުގެ ދެކަހު އެރުވެ.
ދެން سيّدنا الامام حسين ގެފާނުގެ ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ގޮސް ޒި-
ޔާރަތް ކަމާ، އެ ޒިޔާރަތުގައި ގެއްލުގެ ކުރަށް ހުރި حسين ގެފާނުގެ على
اكبر ، وعلى اصغر ދިގުހެރިގެ ގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް ކުރުމަށް ދިޔައީ. ދިހަނާ
ދެފަން ހުޅު ، حسين ގެފާނުގެ ދެކޮޅު ގެފާނުވެ. ޒިޔާރަތް ހުރި ދުހެ
ވަސް ކަމުގެ ނުކުރެވެ. އެހި حسين ގެފާނުގެ ޒިޔާރަތުގެ ކަމުގައި ހުރި قاسم ١
ގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް ކަނު ދެކިއް އެތަނުގެ ކަމުގައި ހުރި حسين ގެފާނު
شهيد ވެގެ ޒިޔާރަތް ކަނު ދެކިއް، އެހި كربلا ގައި ހުރި عبّاس ގެފާ-
ނުގެ ދަރިކަލުން فَضَل ގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް ކަނު ދިޔައީ. މި
فضل ގެފާނު حسين ގެފާނު شهيد ވިދާނު فُرات ކޯރުގެ
ތިރިހަތު ގެން ދުވަހު ރުޅިވެގެން ޓަވަސް ގެނަސް ވިޔަނު ދިޔައި ވެސް ނުގެ ދިއު

އެގަޑީގެ ވަޒީރުންގެ އަޅުގަނޑު ސަރަޙައްދުގެ ބިޓް ހޮނަރަބަލް ފެނުން ސަލާމްކުރީއެވެ. އަދި
ފެނުން އަޅުގަނޑަށް އެދުރުވެރިން ބައްދަލުވުމުގެ ބިޓް ހޮނަރަބަލް ބައްދަލުވުން ސަލާމްކުރީއެވެ.
حسين ޙުސައިންގެ ބިޓް ހޮނަރަބަލާއި فضل ފަޟްލުގެ ބިޓް ހޮނަރަބަލް ވަޒީރު އެއްބަސްވުމު
މިސްރާއި ގުޅިގެން ގެނައި އެއްގަމު ކަނޑުފުށް. އެވެ. ބިޓް ހޮނަރަބަލުގެ ފަރާތުން ކަލޭނަށް
އި، ކަލޭނަށް ދެއްވި ޚަބަރު ކަލޭގެ ތަޢާރަފު ކުރި އި، ތަރުޖަމާ ކުރައްވައި ކަލޭގެ ޙަޟްރަތަށް
ހިފައި ހުރި ހިސާބު ބަލާ ހިސާބެވެ. އެމަރުކާ ކަލޭގެ ޙާލު އެމަރިކާގެ ރައްޔިތުން
ގެންދިޔަ ބޮޑެތި ޖަމާޢަތް ހިމެނޭ ވަރު ކަލޭ ކަލޭގެ ފަރާތުން. ސަލާމް އިޚްލާސް ހަމަހަމައެވެ.
ތަރުޖަމާ ކަލޭގެ ޙަޟްރަތުގައި. އެމެރިކާގެ ފަރާތުން ގެންދިޔަ ޚަބަރު قبّ ދެއްވި
އެމެރިކާގެ މިނިސްޓަރ ޖެނެރަލް ކަލޭގެ ފަރާތުން ދެއްވި ފޮނުވި ޚަބަރު ގެނެސްދިނީ
ޖަވާބު ކަލޭގެ ހަމައެވެ. ހެދި ހުރި އެމެރިކާގެ ބާރު ކަލޭގެ ތަރުޖަމާ
ޚަބަރު، ހިމެނި ކަލޭގެ ބާރު ގެންދެވި. ކަލޭގެ ޙަޟްރަތުގައި ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. އަދި
ބިޓް ހޮނަރަބަލުގެ ކަލޭގެ ހިތްވަރު ކަލޭގެ قبّ ދެއްވި އެމެރިކާގެ ބާރު ބަލައި
ދެން އެމެރިކާގެ ބާރު ކަލޭގެ ފަރާތުން ޤަބޫލު ކުރި. ހަމަ ކަލޭގެ ވަޒީރު ހިމެނި
ކަލޭގެ ދަރުބާރު ހަމަ ކަލޭގެ ޙަޟްރަތުގައި. ޙަޟްރަތުގައި ދެއްވި ހިމެނި ކަލޭގެ
ފާހަގަ ކޮށްދިނީއެވެ. އަދި ދެން ބިޓް ހޮނަރަބަލުގެ އެމެރިކާގެ ބާރު ހިމެނި އެއްބަސްވުމު
ގެސްޓް އެދުނީ. އެމެރިކާ ބާރު ބާރު ހިމެނި ބޮޑު ކަލޭގެ ރަސްމީ ބަދަލުކުރީއެވެ. މިގޮތަށް
ބިޓް ހޮނަރަބަލް އާއި ކަލޭގެ ދަރުބާރުގައި މިސް ބިޓް ފޮނުވި ހިމެނި ކަލޭގެ ޙަޟްރަތުގައި
ވެއެވެ. މި ވަޒީރުން މިސް ބިޓް ގެނައި ދެއްވުމުގެ ގޮތުން ވެއެވެ. މިދެންނަށް
އި قبّ ގެ ބޭރު ފޮނުވި، ބާރު ބާރު ގެ ދަރުބާރު ހިމެނި ކަލޭގެ ތަރުޖަމާ ކަލޭގެ ހަމަ.

ހުންނަކަމަށް ބުނެއެވެ. މި ދަރުބާރުގޮޅިއަކީ ދަރުބާރުގޮޅީގެ މިސްރާބުގެ ތެރޭގެ ކައިރިން
ހަތަރެސްކަނަށް (٧٥) ފޫޓުވަރަށް ދިގުމިން ހުރި ތަނެކެވެ. މިތަނުގައި ހުންނަ
ދޮރުތައް ބޮޑުވަރަކަށް ރަންކުރެވިފައިވެއެވެ. ވީމަ حسين ގެ ފާނުގެ ގަބުރުވަޑައިގަ
ތުން ކުރިމަތީ ބޭއްސި ހިމޭނުކަމާ އެކު ބޮޑު ދަރުބާރުގެ ބޭނުން މިބައިގަނޑުގައެވެ. އެތާގައިވަނީ
އިމާމުގެ އަޅާފައިހުރި ފާނުގެ ގަބުރު އެތަނުން ލާފައިވާ ތަނެއްގައެވެ. ބާއްޖެ ވަރަށް ގިނަ
ބޭއްސި ޒިޔާރަތްކުރައްވައެވެ. އެތަނުގައި ބާރުދިން ފަރާތައް ގޮސް އެހެން ބައިތަކުގެ ފާނުގެ
اصحاب ބޭފުޅުން ގާތުގައި ބޭއްސި ޒިޔާރަތް ކުރައްވައެވެ. މިދެމަކަނަކީ ސަހަރާ
މިނަރާ ފަދަ ގޮތުގައި ހުރިގެ ތިރީގެ ބޭރުފަރާތުން އެގަނޑަކީ ބޮޑުކުރި ދަރުބާރުގަނޑެވެ. މިދެގެ
ތެރޭގައި حسين ގެފާނުގެ شهيد ވިތަން ކުރީގެ ދަރުބާރުގޮޅިގެ ބޮޑުދަރުބާރު
ވެ. މި ބޮޑު ދަރުބާރުގެ ވަށައިގެން ފަހަރެއް އަޅާފައިވެއެވެ. އަދި އެހެން ބައިތަކުގައި ފެހި ނުވާ قضل عبّاس
ގެ ފާނުގެ ގަބުރު ބޭއްސި ޒިޔާރަތް ކުރަނީ ބޮޑު ކުރެއެވެ. މި ދަރުބާރުގެ ބޭރު
ޖަމާޢަތް ވަށައިގެންވެއެވެ. މި ބޮޑު ދަރުބާރުގެ ބޭރު ދަރުބާރު ކުރީގައި ބޮޑު ދަރުބާރު ބޭރުގެ
ވަރަށް، خادم ނަމަކަށް ކިޔާގޮތުން ހުންނަނީ رافضي ނަމަވެ. އެމީހުންގެ ބައި
ކުރި ایران ގެ މީހުން ފަރާތުން ދިނުމެވެ. کربلا ތަނުގައި ގިނަ މީހުންގެ ބާރުވެފައިވެއެވެ.
ނުދަކުރި ފަދަ އަބަދު ސަލާމް ކޮށް މީހުންނެވެ. އެހެން ބަހުރުވަކީ ނުރަތަށް ވިޔަ
رافضي ނަމެވެ. سنة جماعة ގެ މީހުން ވަރަށް ކުޑައެވެ. އެކަމަކު
ސުންނަތުގެ އަހުލުގެ މީހުންނަށް ފަހަރު ދިނުމަށް ނުކުމެއްނެވެ. رافضي ން
ގެ ތެރޭގައި، عربي ނަމަކަށް ބުނާ ނަމުގެ ایرانی ނަމެވެ. ބޮޑުގެ
ގަދަކަމަށް ދާގެ ބޮޑު ފަރާތުގެ ތެރެއަށް ނަމެވެ. މިކަމުގެ ނުބައި ކުރަނީ ސުންނަތުގެ ބާރެވެ

ވެއްޖެ. حسين ގެފާނާއި فضل عبّاس ގެފާނުންގެ ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ވެސް ނަ-
ސީބުވީ ބޮޑު ހިތްހަމަޖެހުމާއި އެކުގައެވެ. މި ދެ ބޭފުޅުންގެ ޤަބުރު ހުރި ސަރަހައްދު ވަރަށް ރީތި-
ކޮށް ބިނާކޮށްފައިވާ ތަނެކެވެ. މިތަނަކީ ޒިޔާރަތްކުރާ ގޮތުން رافضي ނުވަތަ شيعه ބޭކަލުންގެ خاصّ ތަ-
ނެއް ކަމުގައި ވީނަމަވެސް ޒިޔާރަތްކުރާ އެންމެން ވެސް ވަދެ ޒިޔާރަތްކުރެވޭ ގޮތް ހަދާފައި އެވެ.
ހަމަ ހަމަ ގޮތަކަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ދަތުރުކުރާ މީހުން ގިނަ ކަމަށް ވެއެވެ. އަދި މިތަނުން
ވިސްނުމަށް ލިބޭ ބޮޑު ފިލާވަޅަކީ ދީނުގެ މަގުގައި ތެދުވެރިވުމުގެ މުހިއްމުކަމެވެ. އެކަމަކު އެ ވާހަކަ ބުނުމުން
ހިތްދަތިވެއެވެ. އެހެނަމަވެސް އެ މުސީބާތް ވެރިވި މީހުން ކުރި ކަންތައް ނުކުރުމަށް އަހަރެމެން ބާރުއަޅަމެވެ.
ނަމަވެސް އެ ބޭބޭކަލުން އެ ކުރެއްވި އަދި ޤުރުބާނީއަކީ ހަމަ ޙަޤީޤަތުގައި ބޮޑު ކަމެކެވެ. إسلام ދީ-
ނުގެ މައްޗަށް ފުރާނަ ޚަރަދުކުރެއްވި އެ ބޭކަލުން ޒިޔާރަތްކޮށް ދުޢާ ކުރީމެވެ. އަދި رسول الله ގެފާނުންގެ ދަރިކޮޅު
ބޭކަލުންނަށް ގޯނާކުރި މީހުންނަށް އެކަލާނގެ لعنة ލިބިގެން ދިޔަ يزيد ފަދަ މީހުން-
ގެ ކަމުގައި އެ ކަންތައް ނިމުނު ގޮތް ދަންނަވަމެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ހުރި ތަންތަނަށް ހަމަ حق
ގޮތުގައި ޒިޔާރަތްކުރާ މީހުންނަށް ހެޔޮ ދުޢާ ކުރަމެވެ. رَضِيَ اللهُ عنهم وَرَضُوا
عَنْهُ . އެ ބޭކަލުންގެ ޙައްޤުގައި ހެޔޮ ދުޢާ ކުރެއްވުމަށް މުސްލިމުން ނިކުމެވަ-
ޑައިގަތުމަށް نِعْمَة ލިބިވަޑައިގަންނަވާށި. آمين މިދުވަހު كربلا ގެ ތަންތަން ބަލައިލީ-
މެވެ. އަދި އެތަނުގެ މަޤާމު ތަކަކީ ހަމަ އެއް ގޮތަކަށް مصيبات ގެ ނިޝާނެވެ.
އެ ތަންތަނުގައި ހުރި ކަންކަމަކީ مصيبات ތަކަށް ވުރެން إسلام ދީނަށް ޖެހުނު ހިތާމަ-
ވެއެވެ.

ދެން كربلا އިން جمادى الأولى މަހުގެ ٢١ ވަނަ ދުވަހު ރޭގަނޑު ފުރައިގެން-
ގޮސް ބަޣްދާދު ހަމަޖެހޭ ގޮތަށް ހިނގާފައި ދަތުރުކޮށް نجف އަށް ދިޔައީމެވެ.

ޤުބްބާ ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ނަސީބު ލިބުނު ހަޟްރަތު ޢަލީ رضه ގެ ދަރިކަލުން ހަމަ އެމީހުންގެ ހަމަނުވާ
ޢިބާދަތްތަކާއި ދުޢާތަކާއި ދުރުވެރިކަމާއި އިސްލާމްދީނަށް ކުރެއްވި ޚިދުމަތްތަކާއި ތަރުތީބުން ބުނެދިނެވެ. ޤުބާ ޒިޔާރަތް ކުރުމުގެ
ފަހުން ހަޟްރަތު ޢަލީ رضه ގެ ދަރިކަލުން ނިދިފައިވާ ތަނަށް ގޮސް ދުޢާކުރީމެވެ. ހަޟްރަތު ޢަލީ رضه ގެ ދަރިކަލުންގެ ޒިޔާރަތް
ކޮށް ނިމުމަށްފަހު ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ގޮސް ޓެކްސީ ދުއްވައިގެން ދިޔައީމެވެ. މި ޒިޔާރަތަށް ފަހު ވަނީ ޙުސައިން ގެ ދަރި
ކަލުންގެ ޒިޔާރަތްކޮށް ފަޟްލު ޢަބާސް رضه ގެ ދަރިކަލުންގެ ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. ދިޔައީ
ދުއްވައިގެން. ޒިޔާރަތްކޮށް ނިމުމުން ހެނދުނު ސަލާމް ކުރެވިފައިވާ ތަނަށް ދިޔައީމެވެ. ސައިކޮށް ބޮއެ ނިމުމުން
އަނބުރާ ހޮޓަލަށް އައީމެވެ. ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ތެރޭގައި ހަމަ ރީތި ކަމަކީ ޒިޔާރަތް ކުރެވުނު ތަންތަނުގައި
ހުރި ފޮތި ދަނޑިތަކާއި އެކި ކުލައިގެ ފޮތިތަކާ ރީތިކަމެވެ. މި ޒިޔާރަތް ކުރުމަށް ފަހު ވަނީ ބަޣުދާދު
ބަރާބަރު ޙުސައިން ގެ ދަރިކަލުންގެ ޒިޔާރަތްކޮށް ހަމަކޮށް ހުރެ ދުވަސްކޮޅެއް ހޭދަކޮށް
ހަވީރުގެ ނަމާދަށް ފަހު ނިކުމެ ދިޔައީމެވެ. އަދި ދެން ޒިޔާރަތް ކުރުމަށް ދިޔައީ ޙަޟްރަތު ޙުސައިން ގެ ދަރިކަލުންގެ ޒިޔާރަތްގެ
ދިމާލަށެވެ. ދުވަހުގެ ދަރަޖަ ބޮޑުވެފައި ހުރި ހިސާބުން ޓެކްސީއެއް ހިފައިގެން ގޮސް ބަލާލުމުން
ތަނުގެ ރީތިކަން ވަރަށް ހެޔޮ ކަމުގައި ފެނުނެވެ. މި ތަނުގެ ތެރޭގައި ވަނީ ޖަވާހިރު ނަ
ހަމަ ބޮޑު ތަން ހުރިއެވެ. ދެން ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ހަމަ ކަމަކީ ދުވަހުގެ ދިމާލުގައި ހުރި ތަނެވެ.
އަދި ބަލަހައްޓަމުން ބައިތިއްބަވާނެ ތަނެއް ކަމުގައި ބުނެދިނެވެ. ތަން ރީތި ތަނެއް
ކަމުގައި ހުރެ ބަލާލުމުން ތަނުގެ ހަމަ ތެރޭގައި ވީއެވެ. ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ އަހަރުތަކެއް ވަނީ
ބަލާނުލައި ފެނުނު ތަނެވެ. ދުވަހުގެ ބޮޑު ކަމަކީ ފަހުން ދެއްވައިގެން ދެ އެއްޗަކީ ދުވަހު ބާއްވާ
ދުވަ. ޤުބާ ދުވަހުގެ ބޮޑު ގޮތުގައި ތަރުތީބުން ބޮޑު ކަމެއް ހުރި ތަނުގައި ދެތަނެއް ކަމުގައި
ވިދާލަނީ މިހާރު ވެސް ތަނުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ތަނެއް ކަމުގައި ބަލާލާ ކަމުގައި ދެކެވޭ

[illegible] قبّ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] رسول الله ﷺ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قبّ [illegible]
[illegible]
[illegible] قبّ [illegible]
[illegible]
[illegible]
خزانه [illegible] جواهر [illegible]
[illegible] كربلا [illegible] نجف [illegible]
[illegible] كربلا
[illegible]
[illegible] اهل [illegible] رافضي [illegible] شيعه [illegible]

މުޅިންހެން عربي ބަސްބަހެވެ. إيران ގެ މީހުން ތަޤުލީދުކުރަނީވެސް سنّة جماعة
ގެ މީހުން ޒިޔާރަތަށް كربلا އަށް ދަތުރުކުރާ ދަތުރުތަކެވެ. މި نجف އާއި كربلا
ގައި ތިއްބެވި ސަރުކާރު ވަޒީރު ބަޔަކު ހުރީ ސަރުކާރު ހިންގުމުގައެވެ. އަދި އާއްމުންނަކީ ޝީޢީ
ބޭފުޅުންގެ ތަރިކަ ފާޅުގައި ތަބާވާ ބަޔެކެވެ. މި ދިރިހުރުމީ اصل سيّد ބޭކަލުންނާ
ވެސް ތަފާތު رافضي مذهب ގެ ބައެކެވެ. އެބައިމީހުން ބަލައިގަންނަ ފޮތަކީ
هداية ކިޔާ ފޮތެވެ. މިހާރު ހިނގާ نجف ގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރަމެވެ. نجف
ނަކީ ކުދި ރަށެކެވެ. އެރަށުގައި ހުރި ބަގީޗާތައް ގިނައެވެ. ٤٥ މިނެޓު ދުރުގައި كوفه
އޮވެއެވެ. އެރަށުގައި مسجد الجامع އޮތް ސަރަޙައްދުގައި ބޮޑު ފަރާތްތަކެއް މި
މިސްކިތުގެ ތެރޭގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ މިސްކިތްތަކެވެ. މިސްކިތް ސަރަޙައްދަށް ވަނީ
ނަމަވެ. ވަރަށް ބޮޑު ދަނޑެއް ހުރެއެވެ. އެ ދަނޑުގައި ބިނާކުރެވިފައިވާ ކޮޓަރިތަކެއް. މިސްކިތް
ތެރޭގައި ހުރި މިހުރާބުތަކުގެ ތެރެއިން فقيه ބޭފުޅަކު ދީނީ ވަޢުޒު ދެއްވައެވެ.
ބޭކަލުން ދެކޭ ގޮތުގައި ހަމަ އެ ތަނުގައި ދެއްވީ ޚުޠުބާއެވެ. މި މިސްކިތުގައި
علي رض ގެ ކޮލަމުން شهيد ވެވަޑައިގެންނެވި ތަނުގައި ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. އަދި
ދުނިޔޭގެ ތޫފާނުގައި ބޭނުންވީ ސަކަލެއް. އަދި نوح ގެ ނަބީގެ އުޅަނދު ހުރި ތަނެއްވެސް
نبي ބޭކަލުން ނަމާދު ކުރެއްވި ތަނެއްވެސް ހުރެއެވެ. މި މިސްކިތުގެ
ބަރަކާތުން ދުވަހުން ދުވަހަށް މިސްކިތަށް އަންނަ މީހުން ގިނަވެއެވެ. مسلم
بن عقيل بن ابي طالب މިސްކިތުގެ ބޭރުގައި ބެހެއްޓި ތުރުބަތް ހުރެއެވެ.
އަދި މިސްކިތުގެ ބޭރުގައި هاني بن عروه ގެ ޤަބުރުވެސް ހުރެއެވެ.
މިހިސާބުގައި ވަރަށް ބޮޑެތި މީހުންތަކެއް މިސްކިތުގައި ތިބިއިރު شهيد ވި

ދުވަހު ކަލީފާ ބުނެވެ. މިކަމުގައި علي ގެ ފަރާތުން ގެ ހިތްވަރު ވެސް ވެއެވެ.
މިހައިރު ތަޅުމުގައި ވަނީ ހަމަ ހަރާބާ ވެފައެވެ. މި كوفة ވަނީ ފުރާތު ކޯރުގެ ކައިރި-
ގައެވެ. މިހުސްވެސް ބަޣްދާދު ކޮޅުން ދުރު މިންވަރު ވެއެވެ. މިހުސްގައި-
ވާ ދިހާ حال ވެސް ވަރަށް ބޮޑު ކަމެކެވެ. މިކަމުގައި މި ބައިގެ خارجي ން
ނެވެ. މިކަމުގައި ހުސް ކުރީގައި މިކަމުން ވަރަށް ގިނަ ކަމެއް ހިންގައެވެ. މިހުސް
ކަރަބަލާ ވެސް ކަރުނަ عمارة އާއި ކަސްބީ ކުއްލި ކަރަބާލާ ދިޔައެވެ. އާދެ
އިދި ވެގެން عراق ކަރަށް އައި މިހިސާބު ދުނިޔޭގެ ކަރަނާ ކާރެވެ. އަލާ
ރަލި ވެސް ހަދަ އާދެވެ. ކަރުނަ ބައި ވެސް ނަމަވެސް. އަހަރެމެން ދުރު [illegible]
އިދި ވެސް ކަމާ އަދި ކަރަނާ ގެ ތަނެއް ވެސް އޮތީއެވެ. ހަމަ ދުރު [illegible]
ކަމެވެ. ތާރީހު ވެސް ކަމުގައި ވިއެވެ. والتاريخ اعدل شاهد.

ދުވަހުގެ ދުވަހު ދަނޑު ކަރުނަ ބަރަހަ. އާދެ ބައިތިއްޔާ ވަގުތު-
ތާއިން ނަގާ ދެނީ ވެސް ހިމަނަ ފަރާތް ދީ ހިނގާ حلة އެތަނަށް ހިނގާފައި
ގެ އަރަދުން ގިނަ ކަނޑުން ގެ ހިނގާ ނަގާގެ ދަތުރު ވެސް خان
محاويل ކިޔާ ތަނަށް ދިޔައިރު بغداد އަށް ދިޔުމަށް ދަތުރު ކުރަމުން-
ގެންދަން ވެއްޖެއެވެ. އަރަތް ކައިރިން ބަނދަރު ގެ ތަރާތު ބަނދަރު ވައި
ދުރު ދަތުރު ކުރި ބަރުން އެކަމަށް ހުރި ތަރާތު ބަނދަރު ބަދަލު-
ވެގެން ދިޔައީ މިކަމަށް ދެ ދުވަސް ހޭދަވެއެވެ. އަހަރެމެން ހިނގާ ކަރަފާ
ކުރުމާއި خان محاويل ން ގެން بغداد އަށް ދަތުރު ކުރަން-
ނެ ދުވަސް ބަރު ގިނަ ދުވަސް ނެތެވެ. ދަތުރު ކުރަމުން ދިޔައީ-

[illegible] ٢٢ [illegible]
[illegible] بغداد [illegible]
[illegible] رحمة [illegible] بغداد [illegible] كربلا [illegible]
نَجَفْ [illegible]
[illegible] كربلا [illegible]
[illegible] بغداد [illegible] كربلا [illegible]
[illegible] كربلا [illegible]
[illegible]
[illegible] هِنْدِيَّه [illegible]
[illegible] كربلا، نجف، كوفه، [illegible]
[illegible]
[illegible] فرات [illegible]
[illegible]

جمادى الاولى [illegible] ٢٣ [illegible] بغداد [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] عربى [illegible]
[illegible] جمادى الاولى [illegible]

ސަފަރުމިސާލު (٢٤) ޒިޔާރަތްކުރުން سلمان پاك އަށް ދިޔައީމުއެވެ. އަހަރެމެން
ވަނީ بغداد ގައި، ގަދީމީ ބޮޑު ޝަހަރު ތެރޭގައި ދިޔައިރު އެތަނުގެ ޖާގަތައް ބަލަން
ދެވުނީ ސާބިތު ގޮތުގައެވެ. އަހަރެމެންގެ ދުއްވި ކާރު ހަމަ ގޮތަށް ދިޔައީ ދިގު މަގެއްގައެވެ
މިސާލަކަށް މިމަގު އެވެ. މިތަނަކީ ބަރަދޭހެއް ނުވެއެވެ. މިހާރުގައި بغداد އާއި ދޭތެ
ދުރުގައި ސާލިސް މޭލުއެވެ. އަހަރެމެނަށް سَلْمَانَ الفَارِسِي ގެ ފާނުގެ ޤަބުރާ-
ހަމައަށް حُذَيفة اليَمَانِي ގެ ފާނުގެ ޤަބުރާއި عبدالله بن جابر
الأنصاري ގެ ފާނުގެ ޤަބުރާ ވެއެވެ. މިތަނުގެ ޤަބުރުތައް ރަނގަޅުކޮށް
އެހެން ޞަޙާބީ ބޭކަލުން، أصحاب ތަކެއްގެ ޤަބުރުތައް ވެސް ހުރި
ކަމަށް ވެއެވެ. އަދި އެއާ ކައިރީގައި كسرى العادل انوشروان ގެ،
إيوان كسرى އަކީ ބިނާކުރި ބަޔަކަށެވެ. އެގޮތުގެ ވަރަށް ބޮޑު ތަނެކެވެ.
މިތާ ވަރަށް އުސްކޮށް ބިނާކުރި ތަނެއް ފެނިގެން ދިޔައެވެ. ދާރުލްމަޢާރިފުގައި
ފެނިގެ ދިޔައީ ބޮޑު ކޮށްގެން، رسول الله ގެ ފާނު ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތުމު-
އްދުވަހު، އެ ގަނޑު ފަޅައިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެތަނުގެ ތިމާވެށި ކަމުގެ
ތެރޭގައެވެ. މިތަނުގެ ބިޔަ ބޮޑު އިމާރާތް ދުނިޔޭގައި ވެސް ފެނިގެން ދިޔައެވެ. މިހާރުވެސް
އެތަނުގެ ސިފަ ދެނެގަތުމަށް ފަހަރެއް ނުވެސް ވީހިނދު، އެއް ބައި ފެނިގެން ދިޔައެވެ.
ޙާލަތުގައިވެސް އެތާ މިހާރު ދެން ހިނގާލާ ހިސާބު ހުރިކަމުގެ ބައްޔެއް ހެދިގެން ދިޔައެވެ. ނަމަވެސް
ތިބޭ ދޮރުތަކެއް އެޅުމުގެ ސަބަބުން ބަޔަކު ހިނގާ ދިޔައީ ފެނިގެން ދިޔައެވެ.
މިތަނުގެ ތެރެއިން ވަރަށް ގިނަ ބަޔަކު އެތާ ހިނގާ ވެއްޓިފައިވެއެވެ. މިތަނުގެ
ބޮޑު ފަހަރެއްގައި ދެން ބަލާލާފައި ދިޔައީމުއެވެ. ބޮޑު ތަރިކައެއް ކަމަށް ވެއެވެ.

ހިނގާ ދުވަހު ބިރުވެރި ނުވާ ދިރިސުވެރިކަމެއް ހުރިނަމަވެސް ބިރުވެރި ކަންތަކެއް ނެތް

ނުވެއްޖެއެވެ. އަޅުގަނޑު ވަޑައިގެން ސަލާމް ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބުނީ ސުވާލުތަކެއް ނުކުރެވި

ނުލައި، ހުރިހާ ތަނަކުން ނުނިކުމެ ނުވެއެވެ. މިހާރު ތިބޭ މީހުން އެތަނުގެ ޒިޔާރަތް ކުރުމުގެ

ނަމަ ނުކުތީ ނުދެކި ދިޔައިމެވެ. ޖަމާޢަތަކާއެކު ތަންތަން ބަލައިލީމެ ކުރިއަށް ދިޔައީ

މަސްޖިދުތަކަށެވެ. މިހިސާބުގެ ބޮޑެތި ޒިޔާރަތްތަކާއި ގުބުރުތައް ހުރީ

ސާފުކޮށް ކުރިއަށް ގެނގޮސް ބޭއްވިއެވެ. އެތަން ބަލާލުމުން ނުކުތީ ނުހަނު ތަނެއް

بغداد ގެ عجائب خانه ގެ ތެރެއިން ބައެއް ތަކެތި ފެނުނެވެ. ދެން ދިޔައީ

ނުވަތަ މަޤާމުތަކަށެވެ. خذيفة اليمانى ، عبد الله بن جابر

الانصارى ގެ ޤަބުރުތަކާއި ހުރިހާ ޞަޙާބީންގެ ޤަބުރުތަކެއް ނުވަތަ

އެވެ. މިބޮޑު ޞަޙާބީ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން سلمان الفارسى ގެ ޤަބުރުވެސް

ބަލާލައި އެތަން ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އަދި ރަށުގެ ކިޔަވާ ތަންތަން

ބަލާލުމަށް ނުކުތީމެވެ.

جمادى الاولى ގެ ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ ހެނދުނު

ގާޑީގައި ފަތުރުކޮށް ބަޣްދާދުން ދުރުވީ بغداد ން بصره އަށް ދާން ނިކުމެ

ގެންދިޔައީ ރޭލުގެ ސަފަރުގައި ދިމަދިމާއަށް ފެނުނު ތަންތަން

ނުބެލި بصره އަށް ދާން (قرنة ކިޔާ ތަނެއް) ފަހަނައަޅައި

ގޮސް އެތަނުގައި ދެ ދުވަސް ހޭދަކުރީމެވެ. ދެން ދިޔައީ

ޒިޔާރަތް ކުރަން ހުރި ބޮޑެތި ތަންތަނުގެ ތެރެއިން ޒުބައިރު زُبير

ގެ ޤަބުރު ދެކި ޒިޔާރަތްކޮށް އެތަނުން ފެށިގެން سيّدنا

ސަޤާރާގައި މިސްރުގެ ރަސްރަސްކަލުން ހަދާފައިވާ ޕިރަމިޑެއް ވެސް ހުރި. ވަރަށް ބޮޑު ސިޓީއެއް ކަމަށްވާ ޤާހިރާ އަކީ ސަލާމް
ގެއްލި ދިޔަ ބޭފުޅުންގެ ޤަބުރުތަކާއި މީގެ އިތުރުން ވެސް ތަފާތު ޕިރަމިޑުތަކާއި ވެސް ކަމެއް ގެއްލިފައިވާ ތަންތަން ވެސް އެބައުޅެ
ބޭނުން ކުރާކަށް. މިއީ ހަމައެކަނި ދީނީ ދިރިއުޅުމުގެ އިތުރުން ޝަޚްޞިއްޔަތެއްގެ ތާރީޚީ ވެސް ދޭހަވާ
މި ތާރީޚުން ހިތުން ކަމުދާ ކަމެއް. މިކަމާ ގުޅިގެން ކަނޑައެޅުނު ކަމެއް. އެހެން ކަމުދާ
ގެ ވަރުގަދަ ކަމާއި ބައިވެރިވާ ތަރައްޤީ عمارة ތަކުގެ ބޮޑު ކަމާއި މިކަމަކީ ދިވެހި
ނަގާލި ތަރިކައިން ވެސް. އެހެންކަމުން މި ކަމުގައި ހުރި ކަންކަމަށް ވިސްނާލަން
ކަން ހިތާމަވެރި ކަމެއް.

އަދި މި بغداد ގައި ބޭނުން ވާ ތާރީޚީ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން بغداد ހިމެނިގެން
ދެ އަދި ކުރިން ގެ އަހަރުތަކުގައި ތަރުޖަމާ ކުރި ގޮތުން ބައެއް ކަންކަން ބޭނުން ކުރި
بغداد އަކީ މިސްރު ހުސް ތާރީޚީ ބޮޑު ސިޓީއެއް. އެތަން ހިމެނޭ ތާރީޚީ ކަންކަން
ވަރަށް ގިނަ. ވަކި ތަރައްޤީ ތަކުގެ ވެސް ބައިވެރިވެފައިވާ ތަނެއް. އެތަން ހިމެނޭ
ގައި ވެސް هجرة ހިން ١٠٤٧ ސަނަ ގައި ވަނަ ހިސާބުގައި އިސްލާމްދީން ދަރިވަރުން އެގޮތަށް
މި بغداد ގައި عجائب خانه އެއް ވެސް އެބަ. މި ތާގައި عراق ގެ ތާރީޚީ
ތަރިކަ عمارة ތަކުގެ ބޭނުން ވަރަށް ބޮޑު ކަމެއް ބަލައިލައިގެން ބެލޭނެ ގޮތަށް ހުރި.
ތަނުން ބޭރު ތަކެތި ހިފާފައިވާ ތަނެއް ތިބި ދަރިވަރުން ބަލާ ތަރުތީބުން ފެނޭ.
ބާވަތް ބާވަތުގެ ތަކެތި ގެންދިޔުމާ ގުޅިގެން ހުރި ތަކެތި ސަލާމަތް ކޮށްދެއްވޭ. އަދި މިއީ ހުރި ހުރިހާ
ތަކެއްޗަށް ބަލާއިރު ވަރަށް ބޮޑު ދިރާސާތަކެއް ހަދާ ބޭނުން ކުރާ ބާވަތެއް ރައްކާކޮށް
ތިބުމަށް ޓަކައި ކުރެވޭ ކަމެއް. ތާރީޚީ ތަކެތި ހަދާ ހުރި ދަރިވަރުން ހިފާ ރައްކާ ކޮށް އަދި
ދިރާސާ ތަރުތީބުން ހިފަހައްޓާ ބޭނުން ކުރަމުން އަންނަ ކަމެއް. އަދި އެކުލެވޭ ގޮތުން ބަ-

ވެސް އުޅޭ ރަށްތަކެއް ހުރިކަމަށް ވެއެވެ. އެއުރަށްއުޅޭ ގޮތަކީ ވަރަށް ފުރާތު ވެއެވެ. އެއިރުން
ޔަހޫދީންގެ ވެރިން ހިފާގެން އުޅުނު ސޮއްޓަކަށް ވުރެ ބޮޑު ގޮތެއް ހެދިގެން ވެއެވެ. އަލްޢިރާޤުގެ
ސިޓީތަކުގެ ތެރެއިން ބަޣްދާދުއާއި ކޫފާއާއި ބަޞްރާއާއި ކަރްބަލާއާއި ނަޖަފާއި ސާމަރާއާއި ކާޒިމިއްޔާއާ
ބާބިލަށް ދަތުރުކޮށް މޮޅެއް ފެންނަތަން ބަލާލައިގެން ހުރި ޢިމާރާތް ބަލަހައްޓާ
ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައިލީމެވެ.

جمادى الاولى މަހުގެ ٢٩ ވީ ހޮނިހިރު ދުވަހު بابل އަށް ދިޔައީމެވެ.
ސެޓް އަޅުވާފައިވާ بخت نصر ގެ ބޮޑު ވަޅުތަކާއި ގަނޑުވެފައި ވެއެވެ. އެތަނުގެ ބޮޑު ޢިމާރާތް
ބާރަށް ޢިމާރާތް ހުރިތަނުގައި ވާ ސިޓީގެ ތަނެއް ހުރީ ދެދިމާލަށް ފެނިގެންނެވެ.
ކޮޅު ބޮޑުވެގެން ވާ ތަންތަނުގެ ބިމަށް އެތަން ބަލަމުން ދިޔައީމެވެ. ދެކުނުގެ ސިކުނޑިގެ
އިމާރާތުގެ ތާރީޚީ ތަންތަން ބަލަމުން ދާއިރު މިސާލަކަށް އެއީ ދެކުނު ފަރާތުގައި ގޮސް ކޮޅަށް
ވަށް ގޮތަކަށް ބަނުވާ ގޮތަށް ހުރި ގޮތުގެ ވަރަށް ބޮޑު ބުރިތަކެއް ވެއެވެ. މިއަދުގެ ވަރަކަށް ދެކުނު
ފަރާތުގެ ބިމާއި ގޮތް ދަނޑިތައް އެހާ ބޮޑު އެތަނުގެ ދިމާލުން ގިނަ ބަނޑިޔާރާއި ދެމެދު ގާގަނޑު
ބަޔަކަށް ބަލާލާއިރު އެތަނުގެ ހުރި ބިންގާތަކާއި އެތަނުގެ ވަނީ ގިނަ ބައެއް ދީފިއެވެ. އެތަނަށް
ތިބި ފަރާތެއް ބައްޕައި އެތަނުގެ ދޮރުތަކުގައި ވެއެވެ. ދުނިޔެ ހެދުނީ ފުރަތަމަ ދުވަސް ގަލުން
ތެރެއިން ތޮށި ސިފަ ތަނެއް ހުރި ހެއްދެވި ގޮތަކުން ގާތަކަށް ޖަހާފައި ވެއެވެ. އެއީ ބާބިލް ބަޔަކު ސަލާމަތް
ކޮށްދިން ގޮތް ގެއްލިގެން ވެއެވެ. އެއްބަސްވުމަށް ބަޔަކު ގާބިމުން ވެސް ހިފެހެއްޓި ގޮތްތަކެވެ
ބިނާކުރެވި ހިނގާ ދުނިޔެއަށް ސިޓީ ތަނުގެ ސިޔާސީ ތާރީޚުގެ އަސްލު ދެކެން
ގަނޑުތަކުގެ ބިދޭސީ ދެކޮޅު ކުރުމުގެ ބާވަތުގެ ގޮތްގޮތަށް ދިޔަ ބަޔަކު އެގޮތަށް

ވީރު دجلة ކޯރެވެ. بغداد ގެ ހިސާބުގައި ވާއިރު ދޭތެރޭ دمشق އާއި
ދެމެދުގައި ބޮޑު ތަނެވެ. بغداد ގެ ސަރަހައްދު ވަރަށް ފުޅާ ހިސާބެއް ކަމުގައި ވެސް ދެކެނީ-
ގިނަ ދުވަސްވަރު ކުރެއްވި ތަނެކެވެ، ސަރުކާރު ރަށްތަކާއި ސަރަހައްދުތަކުގެ ބޮޑު ތަނެވެ.
دمشق ސަރަހައްދު ބޮޑަށް ހިމެނޭ زيتون ގަސްތައް ބޮޑަށް ހެދޭ ސަރަ-
ހައްދުގައި تين ގަހެވެ. بيت المقدّس ސަރަހައްދުގައި ބޮޑަށް ހިމެނެނީ
زيتون ގަސްތައް ހެދޭ ސަރަހައްދެވެ. بغداد ގެ ހިސާބުގައި ވަނީ
ގޮތުގެ ތެރޭގައި دمشق އާއި ދެމެދުގައި ވާ ކަނެވެ. دجلة ކޯރުގެ-
ދެކުނުގައި ވާ ރަށްތަކާއި ގެތަކާއި ސަރަހައްދުތައް ބޮޑެވެ. ކޯރުގެ-
އޮޅުގައި ހުރި ބިންތަކާއި ގަސްގަހާގެހި އެ ބިމުގައި ހެދޭ ގޮތް ވަރަށް ރަނގަޅެވެ.
ހިނގާ ފަސޭހަ ގޮތެއް ވާގޮތަށް ހުރި މަގުތަކުގައި ގާތުން ދުވާ އެގޮތް
ހުރެ، ހަމަ އެގޮތަށް ހުރިއެވެ. بغداد ގައި إسلام ދީނާއި نصراني ދީ
ނާއި يهودي ދީނާއި އެހެނިހެން ދީނުގެ މީހުން ތިބޭ ގޮތް
ބޮޑުވެ. هندوستان ގެ ދީން ތަކެއް ވެސް ހުރެއެވެ. ބަހަކީ ވެސް
ބަސް ހިނގައިގެން ދާ عربي ބަހެވެ. ބަހުގެ أهل ވެރި إسلام ދީނުގެ
އެކިކަން ތަކާއި ދީން ގެ ބާރު ވަރުގަދަ ކަމުން ވަރަށް ބޮޑު ކަމެއް ކަމަށް ވެއެ-
ވެ. ސިޔާސީ ގޮތުގައި ބޮޑު ހިސާބެއް ކަމުގެ ދުވަސްތަކުގައި ބޮޑު ތަނެކެވެ.
ދެން ބުނާ ސަ ކަމުގެ ރަށްތަކުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ވެސް ބޮޑުވާގޮތަށް-
ވެފައި ހުރި ގޮތުން ބޮޑު ރަށެވެ. ހިނގާ ގޮތަކީ ބޮޑު ކަމެއް ކަމުން ވެސް-
ގިނަ ދުވަސް ހުރި ގޮތުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ދުވަސްތަކެއް ކަމުން ވަރަށް ގިނަ މީހުން ތިބި ގޮތެވެ

ބުޑެއްތޯ ހަތަރި ޖެހުނެވެ. އެ ދުވަހުސް ދުއި ދުވަސްވީއިރު ދަމުގެ ނޯޓްބުކުގައި ހުށަހެޅީ.
ތަނާ އެ ވަޅު މިހުރުޕޮސް ހަމަ ޖެހުމަށް ދޭނުމަށެވެ. އެ ތަކަށް ސީދާ ބޭރުގެ ގެއްލުން.
ގެ ބޭރުގައި ބާޑީ ލޯގުމަށް ހަތަރި ވަރަށް ބޮޑު ގުދޫމުގެ ދިސް ހަތްރަނީ ދާއި
ވެއެވެ. އެބަ ތަނުގެ ތަނާ އޮފީހުގައި ހެދި ކަނޑުފަށް ވެއްޖެ.

ملك العراق فيصل މިކަށް ގޮސް ގަޔާވަރު ދާއިރާ.
ވަށް ގުޅު ދުރުގެ. އެކަށް ގޮސް ނިސްބަތް ފަހަރު ކިޔަވާ ގެ سلام
ލިބުނު ވަރަކަށް ދިއުމުގެ ވާއިރު ދާއިރުގަ ފަހަރުގެ ހަވާލު ދުނިޔޭ
ދެއްކުމެވެ. އެއީ ދިރުމުގެ ވާހަކަ خبر ހެއްކެވުމާއި ހަރަކާތް ކުރާ
ދުރާ އެ ބޭރުގެ ތަނާ ހިނދުވަސް ވާހަކަ ދުވަސް ހެއްލެވެ. އެދުވަހު ލިބޭ ވާހަކަ ދުވަހު
ގައި ދީ ދުރާ ކުރަން (ހަމަ ޙާލު ހިސާބު ބައިން ހަމަ ލާޒިމު ލިބިގެން
ދެކޭ ވެ.) މިކަސް ދުވަހު ބޭއްލުމަށް ދުވަސް ނުކެ ދުވަހު ލިބޭނެ. އެބަލާ
ޙުކުމަށް ދޫކޮށް ހޯދޭ ލިބުމާއި ދުޅަހަކަ ގެ ނުވަތަ ހިސާބު "ވަށް
ހެއްސާ ވެއެވެ. މިހާރު ދުނިޔެއަށް ދުވާލު އެއީ ހުޅަނގުގެ އެލި ހެދުމުގެ މިލްކު
އެރުމުގެ ބާރު ވަރަށް ބޮޑު އެއީ ޙަޤީޤަތެވެ. އަދި މިވަރުގެ ހަމަ ބަޔަކު
إسلام دين ގެ ދާއިރާ މިއްޔުން ދުނިޔެއަށް ދިރުމަކީ ދިހަނަކެ ޤާނޫނުގެ ބައި
ގުރުބާނީ ކުރުމަށް ރާއްޖެ ހިމެނޭ ހުކުމެވެ. މިރޭ ގުދުރަތް ވާއިރު
ހިތްވަރު ކުރަން ވެއެވެ (أف) މިހުރިހާ ގޮތުގެ އެވެ. ދަށު އެކަމަކު
އެއް ބަޔަކީ ގޮތުގެ ދިރުން ހިތްވަރުދެ ގޮތެވެ. މި عراق ސަރަހައްދުގައި
ހުއްޓުވަ ދުވަސް ދިމާވަނީ ނުވަތަ އެކަލޭގެ ހަރަކާތް ދިޔަ ގެ ނުވެވެ.

ދެން ވަގުތު ފެތުނީ ހަވީރު ކުރީ شكر ދަންނަވައި ތަނުން ނުކުމެ ހިނގައިގަތީ ގޮތަށް ދިޔައީ ހޮޓަލަށް-
ހޮޓަލަށް ދަތުރުކޮށް ރިޔާ އެއީ އެހެރެ. އެއީ ވަގުތު ހިނދުވީ ހެނދުނު ނޫން ހުރިހާ ގޮތަކަށް-
ވާ ދަރުސް ކިޔަވައި. ބަޣުދާދުގެ ހެދުން ހަދައި ހުރިހާ ބޭފުޅުން ވާ ތާނގައި ހުރިހާ ކަމެއް
އިނދެވުނީ. އަދި ދުވަހު ބެއްލެވީ ވަޒީރު ހެދުމުގައި އެހެރީ ހުސްވެގެން ވަޑައިގެންނެވި ބޭފުޅުންގެ
ބަޣުދާދު ދަތުރުގައި ބަޣުދާދު ޒިޔާރަތް ކުރެއްވީ. އަދި ތިމަންނަ ބޭނުންވީ ފަރާތަކުން ހުރިހާ ކަމެއް-
ކުރެވުނު ބަޣުދާދުގެ ހުރިހާ މީހުން ބޭއްވިއެވެ ބަޣުދާދު ޒިޔާރަތް ކުރީ. އަދި ކުރިން ބޭފުޅުން ކުރެއްވި-
ޒިޔާރަތް ބަޣުދާދު ތަޅުމުގައި ބަޣުދާދު ޒިޔާރަތް ކުރީ. އަދި ތިމަންނަ ބޭނުންވީ ފަރާތަކުން
ހުރިހާ ދުވަހު ބަޣުދާދު ކުރީގެ ހުރިހާ ބޭފުޅުން ބޭއްވިއެވެ ރަސްގެފާނުގެ ހުރިހާ ބޭފުޅުން ދަންނަވައި
ހުރިހާ ކަމެއް. އެ ތަނުގެ ބޭފުޅުން ވަޑައިގެން ހުރިހާ ކަމެއް ކުރެއްވި ބޭފުޅުން ހުރިހާ ދުވަހު-
އެ ދުވަހު ދަތުރުކޮށް ތިމަންނަ ބޭއްވިއެވެ. ހުރިހާ ދުވަހު ހުރިހާ ބޭފުޅުން ހުރިހާ ކަމެއް
ހުރިހާ ބޭފުޅުން ބަޣުދާދު ކުރެއްވީ ރަސްގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް ކުރީ. ސަރަހައްދުގައި ވާ سيّدنا الشّيخ
محيي الدّين عبد القادر الجيلاني ގެ ޒިޔާރަތް ކުރުމަށް ބޭއްވިއެވެ.
ހުރިހާ ކަމެއް ކުރެއްވި. ހުރިހާ ބޭފުޅުން ހުރިހާ ކަމެއް ކުރެއްވި جوال ކުރެއްވި
نقيب الأشراف سيّد محمود حسام الدّين ގެ ހުރިހާ ބަޣުދާދު
ކުރީ. ގެ ހުރިހާ ކަމެއް ކުރެއްވި ގެ ތަނުގައި ضيافة ކުރެއްވި. އަދި
اسلام ގެ ހުރިހާ ބަޣުދާދު ބަޣުދާދު ހުރިހާ ބޭފުޅުން ބަޣުދާދު ހުރިހާ ކަމެއް ބަޣުދާދު
ضيافة ކުރެއްވި ހުރިހާ ކަމެއް. ގެ بغداد ގެ ހުރިހާ ކަމެއް ހުރިހާ ބޭފުޅުން ހުރިހާ
ކުރެއްވި ހުރިހާ ކަމެއް ހުރިހާ ކަމެއް ކުރެއްވި. އަދި ހުރިހާ ބޭފުޅުން ހުރިހާ ކަމެއް-
ހުރިހާ ކަމެއް سيّدنا يوشع النّبي عليه السّلام، الشّيخ

مُحيي الدّين عبد القادر جيلاني رض، الإمام موسى الكاظم رض
الامام القاضي أبو يوسف، سلطان العارفين سيّد علي الواسطي
ދިޔައީ ޤަބުރު السيّد احمد الرّفاعي ގެ ޤަބުރު ކައިރީގައެވެ. منصور
الحلاّج، الشّيخ جنيد البغدادي، الشّيخ ابوبكر شبلي،
الشّيخ سري السّقطي، الشّيخ ذو النّون المصري، الشّيخ
ابراهيم الخوّاص، الشّيخ بهلول دانه، الشّيخ داؤد الطّائي
الشّيخ معروف الكرخي، بيت زبيدة، الشّيخ بشر الحافي،
الشّيخ حمّاد، الشّيخ حسن نوري، الشّيخ عمر
السّهروردي، الأمام الأعظم أبو حنيفة الكوفي،
الإمام أحمد بن حنبل، السّيّد عبد الرّزّاق، الامام
محمّد بن محمّد الغزّالي، سيّد عبد الرّزّاق ދިޔައީ
ޤަބުރު عبد القادر ގެ ޤަބުރު ކައިރީގައެވެ. الشّيخ سري السّقطي
ހުރީ الشّيخ جنيد البغدادي ހުރި ތަނުގެ ކައިރީ ގައި ހުރިގޮތަށް
އެއްތަނެއްގައި ހުރި ތަނެއްގައި ކުރިމަތީގައި ހުރިގޮތަށެވެ. الإمام احمد بن
حنبل ދިޔައީ ޤަބުރު السّيّد عبد الرّزاق ދިޔައީ ޤަބުރު
ދިމާލުގައި ހުރި ކައިރީ ހުރިގޮތަށް ދޮށުގައި دجلة ކޯރު ކައިރީގައި ހުރި ޒިޔާރަތް
ކޮށް ގެންދިޔަ ބަލާ قبر ތުރުކި ދުވަހުގައި ... ތަނުގައި ހުރި ތަނެއްގައިވެ.
الشّيخ عبد القادر ގެ ޤަބުރު ކައިރީ ހުރިގޮތަށް الامام ابو حنيفة
ދިޔައީ ޤަބުރު ކައިރީ ހުރި ދޮށުގައި ހުރިގޮތަށް ... ގައި ... ތަނެއްގައި

ބޮޑު މިސްކިތާއި ގާތުން ހަތަރު ފަހަރެވެ. ދޮރުބޮޑު ޒިޔާރަތްތަކުގެ ވަށައިގެން ބޮޑު ދުވެވެ. ކޮޅުގައި
ގަބުރުތައް ވަކިވަކިން ހުރިކަމަކީ ޝަރީފުކޮށެވެ. ދޮރުބޮޑު ޒިޔާރަތްތަކުގައި މިބޭ ޒިޔާރަތްތަކުގައި ދާ
އާންމުކޮށް ބޮޑު މިސްކިތް މިގޮތަށް ފެހި ބުރަކަތި ދިމާލުގައި ވަރަށް ގިނަ ތަރުކާތު ވެއްޖެ فقير މި-
ދުނިޔޭގެ ބޮޑު ބަޔަކު ޒިޔާރަތްކުރާ ބޮޑު ފަރާތެކެވެ. ގަބުރެއް ވަރަށް ފުރިހަމަ ކޮށެވެ. މިދެބޭ ޒިޔާ-
ރަތްކުރާ ބޭފުޅުން ތަނުގައި ޒިޔާރަތް ކުރެއްވީ ބޮޑު قبّة އޮތްކަމުގެ ތެރޭ ދިމާލުގައި ތިބޭގޮތުން ކުރާ-
ތަނެއް ހުރެއެވެ. عبد القادر ޖީލާނީގެ ޒިޔާރަތްތަކުގައި ހަމަ ދުވަހު ބުރަނާޅު
ބަޔަކު ބުނުއްވާ ނަމަކީ ނިކަން ކާނާއަކީ ފަރުޅުފަތް ނުއްދާނެއް ހުރިކަމެވެ. މިބޭ-
ޒިޔާރަތްގެ ކަންކަމާއި އަޅުގަނޑުމެން އޮތުމަށް ނިކަމެތި ކަމުން އަސްލު ފެނުނު ތަނެއް-
ބޮޑުގޮތް قرار ދޭން ފެށިއެވެ. هندوستان ނުލައި ނާރާ ބުނުއްވާ ނުލައި
مغرب ކަރުގައި ނުލައި ބޭއްވުން ވިދާ ނަރުދީގެ އެވެ. ހަމަ ހަމަ ބުނެ ފަހަރު ބަދަލު
އަދިކުރިޔަތް ވަރަށް ގިނައެވެ. ބިރުގަނޑުވެ ކަލަ ތިބޭއް ހިތަށް ނަމަނުކުރެއެވެ. فقير ނު-
ގެއިން ބުނި ހަމަ ހަމަ ކާބޯތަކެއް ފަށާނުގެ ތިބޭފަރާތުގައި ތިބޭ ބޭފުޅުން. ދަރިއެވެ ޒިޔާ-
ރަތްގެ ބޮޑު ދުވަހު ބާރު ބުރުތައް ކުރިއަށް ފިރުނުމަކީ ފިލާ ގޮތެކެވެ. ބާރަކުރު މި-
ދުނިޔެ عرب، ބާރަތު ހިތަށް ހެވެ. ތިބޭގެ ދުވަހު ބޭފުޅުން ޒިޔާރަތްގެ
وقف ނުކުރެވޭ ތަންތަން ކަމެއް ކަމުން فقير ނުގެ ފުރުސަތު ހަމަ ކަރަ-
ކުރަ މިދުނިޔެ ބަޔަކު ދުވަހެވެ. މިބޭ ޒިޔާރަތްގެ ވަކިވަކި ކަރުދާސް ހަކުރާ
ގޮތަކީ ހަމަ މިތިބި ހަރުދަނާ ކަރުދާހެއް ހަދައި އަދި ކާނާ ބޭނުންވާ
ފަރާތް ހަރުފަތް ދުވަސް ބުނެވުނެވެ. މިބޭ ދުވަހު ކަރުދާސް ހިންގަން ވާ-
ނުގެ ތިބި ފަރާތުން ވަރަށް ބޭނުން ކުރައްވައެވެ. މިބޭ ޒިޔާރަތްގެ ކަރުދާސްތައް

ބޮޑު ސްކޫލް، ކީ ހާރުމުގެ ދަރިވަރުންގެ سجادة ޖަހައި އުޅޭމީހުން. އެތަނުގައިވާ
ކުރާ މިހަކު އެމީހުން ހިންގައިގެން. الامام ابو حنيفة رض މިތަނުގެ ބޮޑު ދަރިވަރުން-
ހާރުގައި އެތަނުން ނުލިބޭ ބުނެ ދިއައީ ތަކުގެ ތެރޭގައި ހުރި ފަރާތްތަކުގެ ތެރެއިން. އިހު-
ތަކުގެ ބޭނުން ކުރެވޭ ދިއުމާ ބޭނުމާ ދިމާވާ علم ލިބިދިޔައީ ތަކުގެ ބޭނުން
ކުރެވޭ ޒަމާނެވެ. عرب ބޭނުން ދިއުމަށް كُلِّيّه މިގޮތުން. އިހު ތަކުގެ
ބޭނުންވެސް މިބޭނުމުގެ أصل އަޅާ ދިޔައީ ގޮތުގެވެ. ތުރުކީ ދައުލަތުގެ عرب
ބަހާއި އިތުރުން ބޭނުން اسلام ދީނުގެ ދަރިވަރުން علم ދަސްކުރުމުގައި
ހުރެ. އެކަމަށް ދިއުމަށް عرب ބަސް ބޭނުންވެ. މިކީ ހާރުމުގެ ތަރިކައަކީ
ކުރުމަށް ބޮޑު ބޭނުންތައް އެކުލަވާފައި ހުރި ގޮތުގެ ބޮޑު ބައެކެވެ. އަދި
އެކީ ހާރުމުގައި استنبول ގެ انور پاشا އެކީ ހާރުމުގެ ބާރުމާ ދިޔަބަސް
ދިނީ ختم އެއްކުރިއެވެ. އެ ختم ގެ ބޭނުން ވަނީ ހާރުން ކުރި ދުވަސް
ހަމަ ދިޔައީ އޮފީހުގެ ވަން ޖަހައި ދުވަސް ތަކުގެ ދުވަހެވެ. އަދި ބޭނުން ބޭނުމަށް
ދަސް ކުރުމަށް ކުރި ބޭނުން ވަނީ ކުރީގެ ދަރިވަރުން ދިޔައީ ކޮށް ހުރި ކީހާރު
ގޮތުން وقف ކުރުމަށް ދީފައި ހުރި ގޮތުގެ އެހެން ދުވަސް ބަލައެވެ. އަދި
ކުރިއަށް ކުރުމަށް ދިއުމަށް ދިރި ގޮތުގެ ވަށައިގެން ދިޔައީ އެކު ބޭނުން
ގެ ތެރެއިން ދިމާވާ ބޭނުން ކުރި ދަރިވަރުން ބަލައެވެ. މިކީ ހާރު
ގޮތުގައި ދިޔަ ބޭނުން ކުރުމަށް وقف ކުރެވިފައި ހުރި ބޭނުމެއް
އެވެ. އެކުރި ދުވަސް މިދިޔައީ ކުރި ބޭނުމަށް ކުރުމަށް ކުރެވިފައި
ހުރި ކީހާރުމުގެ ބޭނުން ދިއުމަށް ބާރު ހުރި ބޭނުން ބަޔަކު ކުރެވުނު.

خرد ޤަބުރުވަޑައިގެންވެ. الامام موسى الكاظم ގެ ސަރަޙައްދުގެ ހުންނެވެ-

ގެ ބިލް ހަރުގަނޑު ކަރައި ވަޑައިގެން حسين ގެ މިސްކިތުގެ ބިލް ހަރުގަނޑު ރަނގަޅު ތަރައި ހުރި

ގޮތާއި ގަދަ ބޮޑު ހުންނަ ގަރު ނަގާ ހުންނަނީވެ. ރަނގަޅު ބޮޑު ހޯދައި قبة ދުލް

ހަރު ޚަތަވެ. ހަރުގަ ބޮޑު ރަސްމީ ވަރު ޖަމާ ބޮޑު ގަރު ހުންނަ ނަމަ ދުވަސް ވަޑައިގެން

ދިރުވާ ޒާހިރު. ބިލް ހަރުގަނޑާއި އައިބާން މި ސަރަޙައްދުގެ ބަރާބަރު ފަހުރު ދެއްވެ.

މި ބިލް ހަރުގަނޑު ބެލި ހަރު ޚަތަވާ ދުވަހު މި ސަރަޙައްދު رافضي ނަމަކަށް ވަ-

އެވެ: މި ބިލް ހަރުގަނޑު ރަށް އަހަރުގެ އިރުޝާދު ނަމަށް رافضي ނުނުވެ. މި ބިލް ހަ-

ރުގަނޑު قبة ގެ ދޮރު ބަހާރު ކަމާއި މި ސަރަޙައްދު ނަގާބަރު ގެ ދީނުގެ ވާހަކަ.

ވަޑައިގެން ބަރާބަރު ޖަހައި ހުރި ބިނާވެ. އަރަނގަ ބޮޑު ޚަރު ބަލާ ވަޑައިގެން ފާހަގަވެ.

އަހަރު ނުނު ބިލް ހަރުގަނޑު ނަމަ ބިލް ހަރުގަނޑާއި އައިބާން މި ސަރަޙައްދު ކުރައި-

ދިޔައީ ބޮޑުވެ. ހަރުގަ ބޮޑު ވަޑައިގެން ބިލް ހަރުގަނޑާއި މި ސަރަޙައްދު ހަރުގަ ދޮރު ބޮ-

ނުގެ ނުނުވެ. ވަރު ބިލް ހަރުގަނޑު ރަނގަޅު ތަރައި ހުރި ވަރު ނުދެ ގަނޑު ބަލާ ނު-

ނުވެ. ދެ ނަމަ ބިލް ހަރުގަނޑު ބޮޑު ގަނޑު ވަރު ހަރު ޚަތަ ދުވަސް ނުވެއެވެ.

سيت زبيده ގެ ބިލް ހަރުގަނޑު ދިރުވާ ޤަބުރު ގަބޫލު ކުރައި

ދިޔައީ قبة އަހަރުގެ ބަރަކާތް ބައި ހަރު ހަތް ދުވަހު ޖަމާ ވަޑައިގެން ހަރުގަ ކުރަ-

ހަދައިވެ. الشيخ عمر السهروردي ގެ ސަރަޙައްދުގެ ބިލް ހަރުގަ

ދުނިޔެގެ ބިލް ހަރުގަ ބޮޑުވެ. ބިލް ހަރުގަނޑާއި އައިބާން ހަރު ދުވަސް ބަރަކާތް ކުރަ-

ހަދައި މި ސަރަޙައްދުގެ ދަރަޖަ ބޮޑު ވަޑައިގެން فقير ނަމަ ހަރުގަ ބޮޑު ކުރައި

ވަރު ވަރު ކަމަށް ހަރު ހަތް ދުވަހު ގެންގުޅެވެ. މި ސަރަޙައްދުގެ ވާހަކަ އަރަހު-

މުންނަރުތައް ހަދައި ތަރުތީބުކުރެއްވީއެވެ. އެއިން އެއް މުސްނަދު މިހާރުވެސް މިޔުޒިއަމް
ވެސް ހުރި ގައެވެ. އަސްލު މުސްނަދު ބަޣުދާދުގައި ވެސް ހުރިތަނަށް ގެނެސް ވެސް ހުރި
އެބަ ހުރެއެވެ. މި ޒިޔާރަތްތަކުގެ ކުރިމަތީގައި ވަރަށް ބޮޑު قبرستان ވެސް ވެއެވެ. އެއީ
ޒިޔާރަތްތަކުގެ ކުރިމަތީގައި ވަރަށް ބޮޑު ބިމެއް ޒިޔާރަތްތަކަށް وقف
ކުރެވިފައެވެ. އެތަނުގައި މިހާރު ވެސް ސަލާމަތްވެގެން ހުރެއެވެ.

غزالی ގެ ޒިޔާރަތް ވަނީ ... ބަޣުދާދުގެ ... ...
ވެއެވެ. އެ ޒިޔާރަތްތައް އެއް ކަނޑުގައި ... ...
މިހާރުވެސް بغداد ... ... ވެސް ހުރި ގައެވެ. ...
... ... بغداد ގައި خلیفه هارون الرّشید
ގެ ... ... އެވެ. ... ...
... دجلة ... ...
... ... عمارات ... ...
... بغداد ... ...
... هجرة ... ١٤٥ سنة ... عبّاسی دولة ... خلیفه
ابو جعفر المنصور ١٥٨
... ... سكة ... ... هجرية
٦٣٠ سنة ... ...
... ...
... ...

سفرنامه

زُبَيْر بْن العَوَّام ގެ ފާނުންގެ ޒިޔާރަތަށް ދިޔައީމެވެ. މިޒިޔާރަތުގައި އަހަރެން-
ގެ ދޮށު މިސްކިތެއް ހުރެއެވެ. ޒިޔާރަތާއި މިސްކިތް ބިނާކޮށްފައިވާ ގޮތް ބޮޑު
ރީތިކަމާއެކު ހަދާފައިވެއެވެ. މިތަނުގެ ތެރޭގައި ފަރާތުގެ ޒިޔާރަތް ކައިރީގައި-
ޤުބްބާއެއް ހަދާފައިވެއެވެ. ދެން މިރަށުގެ ކައިރީގައި ވާ سيّدنا
طلحة ގެ ފާނުންގެ ޒިޔާރަތަށް ދިޔައީ الإمام حسن البصري ގެ ފާނުންގެ
ޒިޔާރަތަށް. والإمام محمد بن سيرين ގެ ފާނުންގެ ޒިޔާރަތަށް. މިދެފާނު-
ގެ ޒިޔާރަތް ކައިރީގައެވެ. الإمام حسن البصري والإمام محمد بن سيرين
މި ދެފާނުގެ ޒިޔާރަތް ހުރީ އެއްތަނެއްގައި ހުރިހާ ކަމެއް ބެލެހެއްޓިފައެވެ. މިތަނުން ޒިޔާ-
ރަތްކޮށް ނިމުމުން ރަށުތެރެ ބަލަން ނިކުތީމެވެ. ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައިލުމަށްފަހު
ހުރެވެ. ދެން މިރަށުގެ ބޮޑުބޮޑު ތަންތަން ބަލައިލީމެވެ. سيّدنا أنس بن مالك ގެ
ފާނުންގެ ޒިޔާރަތް ކައިރިން ދުއްވައިލީމެވެ. އެ ޒިޔާރަތް ހުރީ ރަށުން ބޭރުގައެވެ.
ރަށް ތެރެއަށް ވަނީމެވެ. މިރަށުގައި ބޮޑު ހިސާބެއް ނުނެތެވެ. މިރަށަކީ ތަރައްޤީވެފައިވާ
ރަށެކެވެ. ދެކުނުން ފެށިގެން ބަލާއިރު ބޮޑު ތަރައްޤީ ލިބިފައިވާ بصرة ގެ ހިސާބަކީ ބޮޑު
ވިޔަފާރި ހިސާބެކެވެ. ވަރަށް ރީތި ބާޒާރެއް ވެއެވެ. ބޮޑެތި ފިހާރަތައް އެބަހުރެއެވެ.
ވީހިނދު އެތަނުގެ ވިޔަފާރި ބޮޑުވެފައިވާ ކަމަށް ބުނެއެވެ. بصرة ގެ ހިސާބުގެ
މިންވަރަކީ ވަރަށް ބޮޑު ސަރަހައްދެކެވެ. މި ރަށުގެ ތެރޭގައި ހުރި މިސްކިތްތައް ބޮޑެވެ.
ކެއުމާއި ބުއިމަށް ހުރިހާ ތަކެތި ލިބެއެވެ. އެތަނުން ހިސާބު ބަލައިލީމެވެ. އެތަނުން
ދުއްވައިލީމެވެ. ކުރިއަށް ހިސާބަކަށް ދިޔައިރު ބާޒާރުގެ ހިސާބުގައި ޑަވުން ފެނުނެވެ.
އެވެ. މި ހިސާބު ދުއްވަމުން ދިޔައީ ތަފާތު ތަންތަން ބަލާލަމުން ދިޔައީމެވެ. އެތަނުގެ އަހަރެމެން

ތޮއަށް ޗީރިހި ބަޣީޗާތަކާ ގަސްގަހާ ފާހަގަކުރެވޭ މިންވަރަށް ނުފެނެއެވެ. ސުލްޠާނުގެ ދާއިރާގެ ފަރާތުން ސަރުކާރު
ކޮށްފައިވެއެވެ. މިގޮތުގެމަތިން ސަރަހައްދު ބަލަހައްޓާ ރަށްތަކުގެ بغداد އާއި ދެމެދުގައި ދަތުރުކުރެވެއެވެ. މިއީ
ހަދާފައިވާ ތަނަކަށް ތޮއްޗަކަށް ބަލާ ތަނަށް ނުވަތަ މިހާރުގެ ސަރުކާރު ހިންގާ ގޮތުގެ މަތިން ބަލަހައްޓާ
މިންވަރަށް ނުވާތީވެ ގިނަ އެހެން ރަށްތަކުގެ ފަރާތުން ސަރަހައްދު ބެލެހެއްޓެއެވެ. قدس، دمشق
بغداد މިތަނުގެ ތެރެއިން ބޮޑު بصره ސަރަހައްދުގެ ކުރީގައި ދަތުރުކުރުމުގެ ދުވަސްތައް ބަލައި
މާތްކުރެއްވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ތަނުގެ ދުވަސް ތަކެތީގެ އަގުތައް ވެސް މިހާރު ބޮޑުވެގެންދާ ނުވަތަ
ވެ. بصره ގެ ކައިރިން ހިނގާ ދޮރުތައް دجلة އާއި فرات ކޯރުގެ އެއްވާ ތަނެވެ.
އިސް އަރާ ބައެއް ތަނަކީ ގަސްގަހާ ފެނުނެވެ. މިތަނުގައި ހުރި ބަޔަކު ދަނޑުވެރިކަން ކުރެއެވެ.
މިތަނުގައި ގިނަ ބަގީޗާތަކާ ބަނޑުކުރާ ތަނާ ދިމާވާ ކަމަށް ދަނެއެވެ. ބޮޑެތި ގަސްތަކާއި މޭވާ
އާއެވެ. ބަނދަރު ދިމާއަށް ސަބަބަކަށް ވީ ކަމަކީ ސަރަހައްދުގެ ހިސާބުގެ ބަހާ ނަމަކާ ދިމާވީއެވެ.
ދިރުމަށް ޖެހޭ ބަގީޗާ ބަދަލުކުރާ ކަމަށް ބަލާފައި އެގޮތަށް ބޮޑު ކުރެވޭނެއެވެ. ބަނދަރު އިންތިޒާމު
ގެންގުޅޭ ތަނެއް މިގަމުގައި ސަރުކާރުގެ ކަމަކަށް ވިޔަފާރިކުރާ އެއްޗެހި ފޮނުވާ ތަނެކެވެ. ދަނޑުވެރިކަމާއި
އާދައިގެ ގޮތުގައި ބޮޑު ބަގީޗާ މިތަނުގައި ހިންގާ ސަރުކާރުގެ ދިމާލުން ދެ ތަނުގެ ބައި
ކަރައިގެ ދަތުރުވެއެވެ. އެކުލަވައިގެ ދުވަސް ތަނުގައި ކުރިއަށް ބޮޑު ކަމެއް ބާރުވެ ހުރިގެން ބަދަލު
ދުވަސް ޖަހައިގެ ހުރިހާ ގޮތެއްވެއެވެ. އެހިސާބުގައި ދަނޑުވެރިން ދެ ފަރާތުން ބާރު ނުކުރެވޭނެއެވެ.
ބަދަލުކޮށް ހުރިހާ ކަމަކާ ދިމާވާ ގޮތުން ހުރި އެކަމެއްގެ ތޮށިއެވެ.

جمادى الأولى މަހު ٢٧ ވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހު ހެނދުނު ދިޔައީ
ހަވީރު ބައިގަ ބޮޑުތަންތަން ބަލައިގެން ٢٨ ވީ ހުކުރު ދުވަހު ހެނދުނު ދިޔައީ ހަވީރު
ބައިގަ ދާ بغداد އަށް ދެވުނު ދުވަހެވެ. بغداد ގެ ޝަހަރު ބަލާ ބައިގެ

މިހާރު ސޫދާނުވިޔަ ސީ ނަމަކަށް ދަރުނުވެއި އަހަރު ނޫނުނުވެ. އަދިއަޅުވެރިގާ ދާނުވެ

ކަމަށް ދިރުވެރިންނަށް ދުނިޔޭއާ ބާވަތާއި އަހަރެ ސީ ފަހަރުގައި ވާ އަހަރުގެ ތަރުތީބު

حيوان އެއްގެ ސޫދާނަށް ދަރައި ފަހަރު ކުރެވޭ. އަދި ދަރުވަރު ނުވެދާ އަހަރުން ބާވަ-

ތެއްގެ حيوان އެއްގެ ސޫދާވެސް ހަދައި ފަހަރު ކުރެވޭ. އަދިއަޅުވެރި ގާއިމުވާ-

ތީ ހަރަކާތް ހުރި ގޮތް މުސް ލުއި އަދި ދާދިން ބޮޑުފަހަރު ވެސް ވާވެ. އަޅުގަނޑު

بغداد ނުދިމާ ބޮޑު ދާކަމަށް ދޮރުވެރި ދަރުވަރު ހުރިނުނުވެ. بغداد ނުވެ އަޅުގަނޑު

ފެންސާ ނުވަތަ ދޭއް ދުވަހު. އަދިވެސް ހައެއްގެ ވެހެރި ކަމަށް ސަލާމަތް ފެނޭކަށް

ގެދޮރު ހަދައި ދިޔުމުގެ ވެ. އަހަރެމެން ވެސް ދެތަނުގެ ރޮނގު އަހަރެން ބާވަތާ

ބާވަތްގެ ބަދަލުގަ ހެދުމެއް ކުރެވެނީ ހަރަކާތުގެ. އައިއްސަ ކަމަށް ފާގަކޮށް ހެން

ވެސް ވެއެވެ. هاروت وماروت ދިރުވެރި ހަކުރުން ފާހަގަ ކުރެވުނު

ދުވަހުގެ ވެސް ދި بابل ގައެވެ. އަދިވެސް ހަދަން ދަރަނި ހަމަ ދިމާ ކުރެ ހުރި-

ހުރިވެސް ވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދަރައިގެ ވަރަށް ފެނުން ވެގެންވޭ. ބައްޕާ ބޮޑުކަން

ފުންނެމެ ފެން ނަގާނުނު ހަރުގެ ދުވަހު ދެވޭ ހަދަން. އަދި ދިރުވެރި ހަކުރުން ވެސް

ދޮވެދާ ގޮތްކަމަށް غائب ވެފައި ހަދަން ބާނުވެ. ނުވަތަ އަޅުވެސް ދި بابل ގެހިމުމު-

ގައި غائب ވެގެން ހުރެ އަހަރެ ދިޔަ ބޮޑު ނުދެ ދި ހަދާ ނުވެ ދި ހަދަން ނުވާ ހަދަކަށް

ބުނެވެ. ދި بابل ނުވަތަ ބޮޑު ދަރަނި ގައި نمرود ابراهيم ގެ ފަރާތް އަރިހު ފަހަރު

ދިޔުމުގެ ވެ. އަޅުގަނޑު نمرود ބަސް ހަދަން ނުދިމާ ބޮޑު ނުވެ. އަދި ކަމަށް އަހަރުގެ ކަ-

ށް ވަރުގަ ބިރު ފެނު ދޭސް އަދި ދަރުވަރު ބަދުބަލާ ފެނުނު ދިރުވެރި ފަހަރަށް އަހަރެން ނުވެ:

ދޭސް ގަޔާ ހަދަން ވެގެން ހައި އެކަމަށް. ابراهيم ގެ ފަރާތް އަރިހު ބޮޑު ހުރި ހަދަން ހަދަކަށް

އެތަނުން ގެނެސް ދިނީ ބޯޓެއްގައި ކުރެވުނު ސަފަރެކޭ. އެއްގަމު މަގުން ދަތުރުކުރާ ސަފަރު-
އެއްގައި މިކަހަލަ ބޮޑު ނިޔަލް ތަކެއް ނެތް ދުވަސް ތަކެއް ދިޔައީ ބިރުވެރިކަމާ ވަރުގަދަ ހޫނުކަމަށް
ވެ އެހެން ދަތުރުވީއެވެ. މިއަހަރު އެއްގަމުތެރޭ ދިޔަ ދަތުރުވެސް عراق އަށްދާ
ދަތުރެއް މިއީ ސަލާމަތްކަމާއެކު ނިމުނީއެވެ.

جمادى الآخرة މަހުގެ ٢ ވަނަ ދުވަހުގެ ހެނދުނު ފެށިގެން ބޭރަށް ފަށާ بغداد އިން
ދަމަސްކަސް އަށް އެރީ ބައްސެއްގައެވެ. މިސަފަރަށް ނިކުތް ބައިވަރު މީހުން ހުރި ބަސް ބަރާބަރު ފަހަކުން
ދާ دمشق އަށް ފޮނުވިއެވެ. މިފަދަ ގޮތަކަށް މި ސަފަރު ނިމުނީ ދުވަސް ތަކަކުންނެވެ. މި دمشق
ގެ ތެރޭގައި نهر بردى އަށް ނަމަ ކިޔާ ކޯރެއް ހުރިއެވެ. އެ ކޯރު ބޮޑު ކޯރެކެވެ. ދަނޑު ފޯރުކޮށްދޭ
ފެނުގެ ވަސީލަތަކީ މިކޯރެވެ. މިރަށުގެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ފެން ހުރެއެވެ. ތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރިއެވެ.
މި دمشق ވާ شام އަށްވުރެ ބޮޑު ބިމެއްގެ ތެރޭގައި نهر بردى އަށް ނިސްބަތްވާ ކޯރު
ތަކެއް ހުރިއެވެ. އެއީ نهر قناوة، نهر بانياس، نهر يزيد
نهر ثورة، نهر ديران، نهر اعوج މިއެވެ. މި ކޯރުތަކަކީ عراق އަށްވުރެ
ކުޑަ، دجلة، فرات މި ކޯރުތަކާ ބަރާބަރު ނުވާ ކޯރު ތަކެކެވެ. މި دمشق
ގައި ابو هريرة ގެ ޤަބުރު ހުރި ހިސާބުގައި ހުރިއެވެ. އަދި شيخ محمد صالح
الكردي މި ތަނުގެ ހުރި ހިސާބުގައި شيخ محمد ايوب الكردي
މި ތަނުގެ ދެކުނު ހިސާބުގައި ހުރިއެވެ. މި ތަނުގައި ހުރި ހިސާބުން ވަރަށް
ކުޑަ ދުރުގައި ހުރި ތަނަކުން ފެނެއެވެ. ތަނުގައި ހުރި قبر ބޮޑު ގޮތެއްގައި ހަދާފައި-
ވެއެވެ. މިބައި ހިސާބުގެ ބަޔަކު جمادى الآخرة މަހުގެ މި ފުރަތަމަ ދުވަހުއެވެ.
شيخ محمد صالح الكردي މި ތަނުގެ قبر ބޮޑުކޮށް ހަދާފައިވެއެވެ.

ހަވަދިޖެހުމުން. ހުސްކަމުގެ ކުރުނބުގެ ވަޑާއި ދަރުބާރުގެ ވަގުތު ވަޑައިގެން ވާރޭވެހުމުން ގެއިންބައިތިއްބަވައި ބޮޑުވެރިޔާ
ސަފަރުގައި މަންދޫބުން އެހެން ދިވެހިންނަށް ރާއްޖެއަށް ހަމަޖެހުނީ. އެސަފަރު ކުރުމަށް ބޭނުންވީ އެކަމަކަށް ފަރާތް
ނުވެގެން ތިބި ބައިމީހުން نبي ބައިސަލާމުގެ شهيد ނަގާފައި ولي ވާރޭގެތެރޭ
މިބައި ބައިސަލާމް އަވަހަށް ދިޔަދުވަހު ގެނައި ސަލާމް މި ބަހަނަގައި ނުކުމެ ބުނުނީ ބޭނުންވި ބައިމީހުން ފެނުނީ
ނަމުގެ ބަރުގެ ބުނެވި ފަރާތްތަކުން ހުރެ ބައިސާ ބަސްކުރުމާއި މިބަހާ ބައިސާމުގެ މީހުން ގުދުރަތުން ގެނެސް ކުރިން
ބަޔަކު މިހާރު ދިޔަބައި ސަލާމް އަނެއް ބަސް މިބަހާބަހުގެ ދޭއިރު ބާރުގަ قبر އެއިރު ގެން
ގެސް ދަރި، އާދައިގެ ބަހަށް ދަށުން ހުރިއިރު. ދަނޑުވެރިން މީހުން ސަލާމް ދިމާ ގުޅުނު،
تُوْبَه ވެއްޖެ ދުވަހު ދިޔައީ ގާތްގަނޑަކަށް شام ގަބުރުގެ ދިމާ ހުރި ގެއިން
ބައިސަލާމްގައި އަރާ ނުވެސް ދިމާ ކުރުން އެއިރު ބަލާ ބައިސާ ބައިސާ ގެއިން ބަސްމަ، އެއިރު
ދިމާ ބުނެ ބައިމީ އަދި ބާރުގެ ނުވި ބަރުވެ. ދިމާ ބަހައްޓާ ނުގެ ބަރުގެ ސަލާމް ގެއިން
އިރު ދިޔައިރު ބުނެ ބަހާ ބަލާ ހުރި، ބަލާ ބަސްގެ ނުނިމި ބަސް ވަރަށް ގާތް ބަސް ބޮޑު
ދިވެހި ބަސް شهيد ނިސްބަތް ދިޔައި ބަހާ ގަބުރު ބަލާ ބަސްގެ ސަލާމް ބަހާ
ނުވެ. އެބައި ބަލާ ދިޔަ ގުޅުވާ ބައިސާ ގެއިން ބައިސާ ގެއިން ސަރަޙައްދު
ދިރިއުޅުން كرامات ދިމާ ބަހާ ބައިސަލާމް. އެބައި ބަލާ كرامات ދިމާ
ބަލާއި ދިމާ ހުރި ބަސްގެ ނުވި ބަސް ایمان ދިމާ ބަސް ހުރި
ގެދޮރު ބަސް ގެއިން ދިމާ ބަސް، ގުދުރަތު قدرة ގޮތުން ބަލާ
ގެ ގުޅުނު ބަސް ބުނެ ދިމާ. އެއިރު ދިވެހި السيد احمد زاهر بك
ވެސް ބައިގެ ބަސް ގެއިން. ބައިގެ ބައި علي ބޭފުޅާ ވެސް ބައިގެ علي
ބޭފުޅާ ބައިގެ ދިމާ ވެސް ބަސް. މިބަސް ގުޅުނު ބައިސަލާމް ބަހާ ވެސް

صليبى ހަނގުރާމައިގައި شهيد ވީ ދަރުބާރީސަލުންނެވެ. ދެން މި جمادى الآخرة މަހުގެ 4 ވީ ބުދަ ދުވަހު ހެނދުނު އަށްގަޑިއިރުގައި ސަވާރީގެ ބަހުން ދިޔުމަށް ފެށީމެވެ. دمشق އިން بَيْرُوت އަށް ދިޔުމަށް ހިނގާ މަގުގައި ނުކުމެވުނުތަނުން ކުޑަކޮށް ދުރުގައި ހުންނަ جبل الشيّخ ގެ ކުރިމަތިން ދާނެއެވެ. އެ ފަރުބަދަ ވަރަށް އުސް ފަރުބަދައެކެވެ. އަބަދުވެސް ފަރުބަދަގެ މަތީގައި ސޫރަ ފެންނަންހުރިއެވެ. ދެން އެ ފަރުބަދަ ފަހަނައަޅައި بَعْلَبَكّ އަށް ދިޔުމަށްފަހު ހަތަރު ގަޑިއިރު ދަތުރުކުރުމަށްފަހު ސަފަރު ނިމުނީއެވެ. ދެން އަޅުގަނޑުމެން އެއްގަޑިއިރު ވަގުތު ހޭދަކޮށް بَعْلَبَكّ ގެ ތާރީޚީ ތަންތަން ބަލަން ނުކުތީމެވެ. خَوَانْ بَالَانْ ގެ ތަޚުތުގެ ތެރޭގައި ރުޅިގަދަ ވެފައިވާ ބަލިއެއް ހުރި ގޮތުގެ ތާރީޚީ ދުވަސްވީ زُومَان ގެ ތެރެއިން ހަދައިފައިވާ قِلْعَه بَعْلَبَكّ ގެ ތެރެއިން ބޮޑު ބިނާތަކެވެ. މި ތަނަކީ عجائب ތަކެއްގެ ތެރެއިން ގުނޭ ބިނާއެކެވެ. އެތަނުގެ عمارة ތަކަކީ ހިލައިން ހަދާފައިވާ (٣٥٠) ފޫޓު ދިގު ބޮޑު ހިލަތަކުން ހަދާފައިވާ ތަނެކެވެ. މިތަނުގައި ހުރި ބޮޑެތި ތަނބުތައް އެތައް ފަހަރަކު ބިމާ ހަމަވެފައިވާ ތަނެވެ. ދެން ތިބި ބޮޑެތި ތަނބުތަކުގެ މަތިމަތިން ބުރުގަދަ މިނަރުތައް ހަދާފައި ހުރި ގޮތަކީ ހައިރާންވާ ގޮތެކެވެ. އެތަނުގެ ތެރޭގައި ބުރުގަދަ ތަނބުތައް ހުރި ތާނގައި ހުރި ދިގުމިން ގިނަ ތަނަކުން ބަލައިގެން އެއީ ކިހާ ދުވަސްވީ ތަނެއްކަން ނޭނގެއެވެ. ސަޤާފަތް ހުރިގޮތުން ބަލާއިރު ބޮޑު ތަނަކަށް ދިމާވާ ހިނދު ތަނެއް ހަދާފައި ހުރި ގޮތަށްވުރެ ސަރުކާރު ބަލާއިރު ބިނާތަކުގެ ކުޅަ ކަރުދާސް ހަދާފައިވާ ގޮތަށް މިފަދަ ތަނެއް ބިނާކުރެވޭނީ ކިހިނެއްހޭ؟ ދެން ބޮޑެތި ދުވަސްވީ ތަނުގެ ކުޅަ ކަހަލަ ކޮށެއް ހުރުމަކީ އެއީ ވަރަށް ފުރިހަމަ ގޮތެކެވެ.

[illegible]

ހިޖުރަތުގެ ކުރިން ދުވަސްވަރު ހުރި ތަނެއް ކަމުގައެވެ. އެތާގެ ހަވާލުގައި ހުރި ރަށްތަކުގެ ވާހަކަ
މުޅިން ވެސް زَلْزَلَه އެއްގައި ބިންދެވިގެން ދިޔައެވެ. އެތަން ހަމަ ފަސްއަހަރު ވަންދެން
ގަޑުގެ ސިފައިން ހުރެ ދުވަސްވެ ހަވާލުވެފައި ހުރި ތަނެވެ. އާދަވެސް ކުރިމަތީ
ގެންދިޔަ ދަރުބާރު ރަށެއް خاصّ ކުރެއްވެ. އެތަނީ رُومان ސަރުކާރުގެ
ތަސްވީރު ގޮތަށް ހުރި ރަށެއްވެ. އެހެން ބަޔަކު ދިރިއުޅެނީ އެހެން ބަޔަކަށެވެ
ތަކެތި ކުރިއަށް އެރި ގޮތުން ހަމަ ގޮތަކަށް ހުރި ފަދައެވެ. އެހެން
އާދަތަށް ފުރިހަމަ ގޮތަކަށް ހުރިއެވެ. އެތަނުގެ ވަށައިގެން ހުރި ތަކެތި
ހިމެނޭ ކަމަކަށް ވާކަމަށް ބުނެވެއެވެ. އެކަމުގެ ތެރޭގައި ދިމާވި ކަންތައް
މިޔަ ފަދަ ކަންތައް ބެލިއެވެ. އެއްވެސް ކަމެއް ހުރި ތަނެއް ބެލުމަށްޓަކައި
ކުރެވުނެވެ. ހަމަ ދުވަހު ސަރުކާރުގެ ބަލަހައްޓަން ބޭނުންވިއެވެ. އެބައިމީހުން ވަނީ
ނެ. މި شام ސަރަހައްދުގައެވެ. އެތަނުގެ މަތިން ކުރެވިގެން ދިޔައެވެ. މި ތަނުގައި
ހިއްސާކުރެވުނު ގޮތަށް މުޅިން ހުރި ސަރުކާރެވެ. އެ ދުވަސްވަރު شام ގައި
ހިންގެވީ عمر رض ގެ ޒަމާނުގައި شام ސަރަހައްދު ފަތަހަ ކުރެއްވިއެވެ. އެ ދުވަސް شام
ސަރަހައްދުގައި ރޫމީ رومان ސަރުކާރުގެ ރަސްގެފާނު هرقل އެވެ. އަދި ފަހުން ދިޔައެވެ. މި
ތަނަށް اصحاب ބޭފުޅުން ވަޑައިގެން ހިތުގައި ހިފެހެއްޓެވި ތަރަހަތެއް ހިނގައިދިޔަ
ހިނގައެވެ. އެހެންމީހުން ގެންދިޔަ ބޭފުޅުންނާ ހަމައަށް ކުރެއްވި ބޮޑު ކަންތައްތަކެއް
ނުވެއެވެ. ތަރައްޤީ ކުރެއްވުމަށް މި ތަނުގައި ހުރި ތަކެތި ބެލެހެއްޓެވިއެވެ. ދުވަސްވީ
نَصْرَانِي ސަރުކާރުގައެވެ. މި اَعْلَيكّ ގެ ދައުލަތުގެ ބޮޑު ރަސްގެފާނު މިހާރު
ހަމަ ހަމަ ގޮތެއް އެވެ. ތުރުކީ ރަސްގެފާނު عبدالحميد خان ގެ ރަސްކަމުގައެވެ.

[illegible]

އަދި [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] شَرْق [illegible]

[illegible] غَرْب [illegible]

بَعْلَبَكّ [illegible]

[illegible] بَيْرُوت [illegible]

[illegible] دمشق [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] هِرَقْل [illegible] شَام [illegible]

السَّلَام عَلَى الشَّام جَنَّة الدُّنْيَا [illegible] تاريخ [illegible]

[illegible] بعلبك [illegible]

[illegible] دِمِشْق [illegible]

[illegible]

ބިމެވެ. ހަދައެއް ތަންތަނާގައި ހާވަތް ހަވަތްމުވާގެ ސް ތަމް ހަދަފައި ކުރި ރުކުތަކެވެ.
ދިޔަހަރިން بعلبكّ އާއިޖެހެ ސިފަކުރެވޭ ވަގުތު ކުރިޔަށް ވާނުން ހިތަވެ. އަތަށް ނުލާ
ކަމެއް ނޫނެވެ ކަރުހަނދާން ކުރިއަށް ޖެހި ވަޅު ވެދުމަށް ދިޔައީ بعلبكّ އިން ފަށައިގެން ޖެހޭ
ބަޔަކަށް ހިމެނޭ بيروت އަށް އެނބުރި ދިޔުމެވެ. މިފަދައިން ދުވަސްތަކެއް ހޭދަކުރީމެވެ.
ވަޑައިގެނުން އަހަރެމެން بيروت ގެ ސަރަހައްދުން އެނބުރި ދިޔައީ ދުވާލު
ވަނީ އަހަރެމެން ހަމަޖެހިލުމެއް ނުލިބުނެވެ. ދެން ބާކީ ހުރި ތަންތަން ބެލުމަށް ފުރަން ނިންމީމެވެ.
މި دمشق އާއި بعلبكّ އަށް ދިޔަ މަގުގައި ދިމާވި دِيْمَاس ، اِزْدَبِدِي ، أَنْجَرْ ،
مُعَلَّقَه ، اِسْتُوْرَه މިފަދަ ތަންތަން އެވެ. އަދި މިނޫން ފަދަ ބައިވެރިވާ ތަން
އަހަރެމެން އެ ކުރުމަށް ތައްޔާރު ވެގެން ހުރީމެވެ. މިއަދު ދުވަހަކީ ވަރަށް ރަނގަޅު ދުވަހެކެވެ
ހަވީރު ވަގުތު އަހަރެމެން ދުވާލު މިދިޔަ މަގުމަތިން ދުރަށް ދިޔައިރު ހިތުގެ ހައި ސިފަކުރެވުނު
ހަނދާން ތަކެވެ. بعلبكّ އިން ފަށައިގެން بيروت އަށް ދާން މިވަނީ ފަށަން
ޖެހުނީ، بيروت އާއި ދިމާއަށް ދާން ފެށުމުން ދުވަހުގެ ވަގުތު ގާތްވަމުން އައެވެ.
އެގޮތުން މަންޒިލަށް ދިޔައީމެވެ. بيروت އާއި ހަމައަށް ދާއިރު ވަގުތު އަނދިރިވަމުން
ގޮސް އަނދިރިވެގެން ޖެހިލީ ގަޑިއެވެ. މިހެން ދުވަސް ވެގެން ހުރިހާ ތަނެއް ފެނުނެވެ. ހެޔޮ
ދުވަހަކަށް ފެށުނު ދުވަސް ވެގެން ނިމުނީ ގިނަ ކަންކަން ބަލާލުމުން އަދި ރީތި ތަނެއް ކަމަށް
ފެނޭ جَبَل لُبْنَان އެވެ. ދެ ތިން ދުވަސް ދިޔައީ دمشق އާއި بيروت އަށް
އަރާފައިވާ މިސްރުގެ ދިޔުން ނުހުރެވެ. دمشق އާއި بعلبكّ އަށް ދިޔުމުގެ ފަހުން
އަދި بيروت އަށް ދިޔައީމެވެ. ތިން ދުވަހު ހިނގާފައި ހުރެ ސިފަ ވުމަށް ދިޔަ
ހުރިހާ ކަމަކީ ހިތަށް ވަރަށް އުފާވެރިކަމެވެ. ތިން ދުވަހު އަރާ އަހަރެމެން. بعلبكّ ގެ ދުވަސް ދިޔައީ

ހަމަޖެހުނު ސާޢަތު ފަހަކަށް ދިޔައިރު ދިޔައީ ފެތުނު ބައްޔަކަށް ހިނގައިގެން އައީމެވެ. މިހިސާބުގައި-
ގޮޅި މަގައި ފުޅާކޮށް މީހާ ހުރި ރަށު ދޮރުތަކަށެވެ. ބިރުވެރި ނުވާގޮތަށް އެގޮތަށް ރާނާލެވޭ. މިހިސާބުގައި-
ގެނގޮސް ބާރަށް بحر جبلي އެވެ. އޭރުވެސް ހުރި ނުފެނޭ ކަމުގެ ނުވާގައި ހުރި ގޮތުގެ
ފެށުނު ނުކުމެ . ހިނގައި ކުރިއަށް ހިނގާފައެވެ. دمشق ނުވަތަ ގެން بيروت
އާއި ދެމެދު ބައި ހިސާބުގެ ރަށެއް بعلبك އާއި ބާ ބާރަށް لبنان الكبير އެވެ.
އަރިސް ބުނު ސިފަ ހިނދާ حاله ގެންނަވާ ބިޔައެވެ. بيروت ކައިރީގައި جبل
لبنان ދެމެދު ބައިގައި ފެނުނު ނުފެނުނު ހިސާ ބަޑު ގާނަކަނަށް ތަނަކުން ތަންތަނުގައި
ގަދަހަ އަޅައިގެން މިހިސާބުގެ ކުރިއަށް ނުކުމެވެ. ބައިގަނޑު ދެކުނު ދަނޑުވެރިން-
ނުވާއި ހިނގާފައެވެ. ހިނގާ ގޮތަށް ސަމާލުކަމެއް. ދުނިޔޭގެ ތެރޭގައި ރަސްޓ-
ޗެކަ މިހާރު ކަނޑުގައި ފުރަތަމަ ގޮސް ނުނާނއެވެ. އަޅުގަނޑު އަލަށް ހިނގައިދިޔަ ނަން
ފެނުނު ގޮތާއި ސަ ނުވާ ނުއެވެ. އައިސް ހިނގާ ނުބައި ތިން ފަހަރު ގަދަ ދުވަހުގެ-
ނުވައި ހިނގާ ސަހަރާވެ. އެހެން ނުކުމު ސަރުކާރު ގެ ހިނގާފައި ނުކުތް ގޮސް ފެނިން
ނުވައި ދަނޑުވެރިން އަހަރެން ގެބަޔަށެވެ. އަޅުގަނޑު ހިނގާނަމަ ނުވަތަ ފަސް ހިނގާ-
ނުކުމެގެން ނުވާ ހިނގާ ދުވަހުގެ ބައި ގަޑި ގޮސް ހިނގާފައެވެ. މިހިސާބުގައި ހިނގާ ފެނުނު-
ގޮއިގަނޑު ފެނުނު ނުވަތަ ހިނގާ ގެ صنوبر ގަހެވެ. ދުވަހު ތަނުގައި زيتون
ގަހާއި، ނުވަތަ ސަރުކާރު ތަނަށެވެ. ކޮށް ސިފަ ހުރި ތަނެއްގެ ސަ ހިނގާ ގެ ފައިވާށެވެ.
ޗަކަ ތަރިކަ ދެމެދު ހިނގާ ގޮތަށް توت ގަސް ފެނުނު ނުވަތަ ހިނގާ ތަނުގައި ފެނެއެވެ.
ހިނގާ ގޮތުން ސަހަރާ ބައިގެ ނުވަތަ ހިސާބު ގެ ބައިގެ ސިފަ ހިނގާ ނުވާ ނަމަ ތަނުގެ ނިސްބަތުން
عَيْن غَاد އެވެ. ހިނގާ ގޮތުގައި ދެމެދު ހިނގާ ހިސާބު ހިނގާ ނުވާ ގައި ނުވާ ގެ ފައިސާ

ހުރެއެވެ. އެއިންގެ ތެރެއިން ސަލާމަތުން އައިސް ދިޔުމުން މި ސަފަރުގައި ސަލާމަތުން ދިޔައެވެ. އެ-
އިރު އެހެންގެ ބޭބޭ ފަހަރެއް ދިޔައެވެ. އެގޮތުން ބޭނުން ވަނީ ބޭނުންވާ ގޮތަށް ދުވަސްކޮޅެއް-
ސް މިން ހުރިކަން ބޭނުންވާތީ ބޭރު ބައެއް ބަޔަކާ މިހުން ވަނީ ކުރިން ބަލައިގެން އެ ބަޔަކު ވަނީ-
ބޭރު ބޭކަލެއް. އެހެން ވެސް ހުރީ ބޭބޭ ބޭރު ގަޔާއި ގޮތަށް ބޭރުވިއެވެ. އެ ބަޔަކު ހުރި-
ހިސާބުން ދާން ފެށީ ހަމަ ދުވަހު ސަފަރު ގޮސް ބޭރުން ދިޔައެވެ. ބޭބޭ ބޭރު ދިޔަ ދުވަސް
އެކޮޅު ދިމާލަށް. ސަލާމަތުން ދިޔަ ދުވަސް ކުރިން އެހެން ބޭރުން ވަޑައިގެން ދިޔަ ބޭބޭ
ގޮތަށް ދިޔައީ ބޭރު ބަހާލުމަށް ހުރި ކަންކަމުގައި. އެހެން ބަޔަކު ސަލާމަތުން ދިޔަ ގޮތެވެ.
ދިޔައިރު ދުވަސް ގޮސް ގައި ބަންދުވެ ދިޔަ ބޭރު ދުވަސް ބައެއް ހުރި ގޮތް ބޭބޭ ބަޔަކު
ގަޔާއި ދުވަސް ދާ ދުވަހު ބޭރުން ހުރި ގޮސް ހިސާބުގައި ސަލާމަތުން ހުރި ގޮތް ވަނީ-
ކަމުން ބޭބޭ ދިޔަ ސަލާމަތުން ހުރި ބައެއް ބޭރު ބަޔަކު ދިޔައީ ކަމުގައި އެ ދިޔަ ގޮތް
ގޮތުގައި ދުވަސް ދަތުރު ކޮށް ދިޔައެވެ. دمشق ، بيت المقدس މި ރަށްތަކުގެ
ވާހަކަ بيروت ކިޔައެވެ. ބޭބޭ އާއި ގުޅޭ އެ ގޮތަށް ހުރި ބޭބޭ ބޭރު ސަލާމަތުން ދިޔަ-
ދާ ސަލާމަތަށް ހުރި ބަޔަކު ހުރި ބައެއް ބޭރުވިއެވެ. ބޭބޭ ބަޔަކު ސަލާމަތުން އެހެން ބަޔަކު-
ވެ. ބޭބޭ ހުރި ބައި ކިޔާ އެކަމަށް ގޮސް ބޭރު ބަޔަކު ގޮތް ދިޔަ ބޭރު ކަމުން ބޭބޭ ހުރި-
ގަޔާއި ވެ. ބޭރުން ގޮސް ހުރި ބަޔަކު ހުރި ގޮތުން ބަޔަކު ހުރި ބޭރު ދިޔަ ބޭބޭ
ބޭބޭ ސަލާމަތުގައި ބޭރު ބަޔަކު ދިޔަ ބޭބޭ ބޭބޭ ގޮތަށް ސަލާމަތުން ބޭބޭ ގައި ދިޔަ ބޭރުގެ
ގަޔާއި ގޮތަށް ހުރި ބަޔަކު ހުރި ދިޔަ ގޮތެވެ. ބޭބޭ ގޮތަށް ހުރި ބައި ނقان ޔާނާ
ނުގޮސްގޮތަށް یوسف افندی ގައި ދިޔަ ބޭރު ބޭބޭ ހުރި އެ ގޮތަށް ހުރި ގޮތް ބޭބޭ
ގޮތް ބޭބޭ ބަޔަކު ދިޔަ ބޭބޭ ސަލާމަތުން ދިޔަ ބޭބޭ ގޮސް ހުރިއެވެ. ދިޔަ ބޭބޭ ބަޔަކު ހުރި

لِيمُونْ حلو ދިރުންނެވެ. ޗާލީޒާ ބޭރޮޑާ ބޮށްޓާ ނަގާ ދިޔައިރު ސަނގުފެހި ބޮޑުކޮށް-
ވެ. މަތީގައި ޕްލާސްޓިކު ނޫޅިފައި ހުރެއެވެ. ހަލުވާ ތަރުކާރީ ބޮޑުތަކެއް ޕާކުކުރެވިފައި
ވަނީވެއެވެ. ސާބޫނު ބޮޑުތަކުގެ ޕެކްޓުތަކެއް ހުރިހާ ތަނެއްގައި ފެނެއެވެ. ސަފާކުރުމުގެ ކަން-
ތަކުގައި މިކަހަލަ ބާރުގަދަ ސާބޯ ބޭނުންކުރާ ކަމަށް އެމީހުން ބުނީ ތިމަން ތެރޭގައި އުޅޭ-
ހަދާ ޖަރާސީމު ނައްތާލުމަށެވެ. ބާވަތްތައް ތަފާތު ބަސް ބަހުގައިވެސް ލިޔެފައި އޮތެވެ.
ވަގުތު ހުއްޓުވުމުގެ ނުރައްކާތެރިކަން ކުޑަކުރުމަށެވެ. ބޭރު ގައުމުތަކުން އެތެރެކުރާ ސާމާނު ބޮޑުތަކެއް
ހުރީ ބޮޑު ޗިޕްޓާ ނުލާ ބޮކިސްތަކުގައި ބަހައްޓާފައެވެ. ކަރުދާހުން ތަކެތި ހިމަނާ ބޮކިސްތަކުގައި ލިޔެ
ތިބި ކަހަލަ ހުރިހާ ކަމެއް އެކަށީގެން ހުރި ގޮތަށް ބަލަހައްޓާ ޕެކެޓުތަކުގައި ބޮޑު ކުރެހުމެއް
އޮތެވެ. ބޭނުންކުރާ ގޮތުގެ ތަފްސީލުވެސް ދީފައިވެއެވެ. އަދިވެސް އެހެން ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް
ތަފާތު ބޭނުމަކަށް ބޭނުންކުރެވޭ ކަހަލަ ސާމާނެވެ. އެއްބާވަތެއްގެ މުދާ ބޭނުންކުރުމަށް ގާނޫނުން ހުއް-
ދަ ނުލިބޭ ކަމަށް ބުނެއެވެ. ވަކި ގޮތަކަށް ބޭނުންކުރާ މީހުން އެކަމަށް ޖަވާބުދާރީވާން ޖެހެ-
އެވެ. މިކަން ކުރަން ބޭނުންވާ ހުއްދަ ލިބޭނެ ތަން ބުނެދިނެވެ. މިއީ ސަރުކާރުގެ މަސައްކަތެކެވެ-
ހުރިހާ ކަމެއް އޮޅުން ފިލުވައިދޭ ޙަޤީޤީ ގޮތް ކިޔާދީ ފެށިއެވެ. މި ބޮޑު ކަމުގެ ތެރެއިން ޝައުގުވެރި-
ކަމެއް ހިނގައިދިޔަ މީހަކަށް ޖެހޭ އަދަބު ކިތަންމެ ބޮޑެވެ. އޮޅުވާލުމާއި ދޮގުހެދުމުގެ އަޅުގަނޑުމެން
ރާއްޖޭގައި ހުރި ކަންކަމާއި ގުޅޭ ބާވަތުގެ ތަކެއްޗަށް ބަލައިލުމުން ބޮޑު ފަރަގެއް ހުރިކަން ފެނެއެވެ.
އަދި ބޭނުންވާ ތަކެތި ގަތުމަށް ކަރުދާސް އަޅާ ބޮކިސް، ޓޭޕް، ފަރުމާ ފެނެއެވެ. ގަވާއިދުގެ ތެރެއިން
ބާވަތްތައް ހުރީ ހަމަޖެހިފައެވެ. މިހުރިހާ ކަމަކާ ގުޅޭ ގޮތުން ސަރުކާރުގެ ނަޒަރު ހުރެއެވެ.
ގަވާއިދުތަކެއް ތަބާވާން ޖެހޭ ތަފާތު ގޮތްތަކެއް ބޮޑު ފަރަގެއް ހުރި ގަޑީގައި ވަކިވަކިން ޕެކޭޖު ކުރެ-
ވިފައިވެއެވެ. އަދި މިކަމުގެ ތެރެއިން ބޭނުންކުރާ ތަކެތި ބަލަހައްޓާ ކުންފުނިތަކުން ބޭނުންކުރެއެވެ
އެވެ. އަދި މިކަމުގައި امريكان ކުންފުނިތަކުގެ ސާމާނު ބޭނުންކުރެވޭ ހުރިހާ ތަކެތި ގަބޫލުކުރެވޭ

ކޮލެޖެއް ވެއެވެ. އެތާގައި ކިޔަވައިދެނީ ތުރުކީ ފަރަންސޭސި ބަހާއި ކިޔަވައިދޭ ދީނީ-
ތަޢުލީމާއި ފަރަންސޭސި ބަހުން ހިސާބާއި ޖުޣުރާފީ ވެސް ކިޔަވައިދެއެވެ. މިތަނުގައި ކިޔަވައިދޭ ދަރިވަރުންނަށް عرب
ބަހުން ކިޔަވައިދޭ ތަޢުލީމު ބޭނުންވާ ކުދިންނަށް ފަރަންސޭސި ބަހުން ކިޔަވައިދޭ ތަޢުލީމާއި ދީނީ علم
ދެއެވެ. އެކުދިން ތަޢުލީމު ހާސިލްކޮށް ނިމުނުފަހުން ފަރަންސޭސި ބަހުން ކިޔަވައިދޭ ސްކޫލްތަކަށް-
ވަދެވޭނެއެވެ. عرب ބަހުން ކިޔަވައިދޭ مدرسه އެއް ވެސް އެވެ. މިތަނުން ފެށިގެން
نهر الكلب އާއި ހަމައަށް ދިއުމުގެ މަގު ރަނގަޅު ސްކޫލް ނުވަތަ އިމާރާތް
ފެނުނެވެ. ހިތަށް ވަރަށް ހިތްހަމަޖެހުނީ فقیر ނަމަ ވަރަށް ތަފާތު ތަނެއް ދެކެވުނެވެ. ތަފާތު
ތަކެއްޗަށް ބަލައިގެން އެތަނުގެ ދުވަސްތައް ފާއިތުވީ ގޮތާއި މިނިވަންކަމާއި ސީރާއަށް ބަލާ-
ހައްދަވާ ދިއުމެވެ.

މި جمادى الآخرة މަހު ٦ (ބުދަ) ދުވަހު ހެނދުނު ފައިބައިގެން
شام ގެ ބަނދަރު طرابلس އަށް ދާން ނިކުތީމެވެ. މި ބަނދަރަކީ
އެތަނުގެ ބޮޑު ފަޅުތެރޭގައި ހުރި ބަނދަރެކެވެ. بيروت އާއި طرابلس އާއި
ދެމެދު ދުވެއެވެ. އެބަނދަރަށް ގޮސް بيروت އާއި ބޭރުގައި ހުރި جونيه އަށް ވަދެ-
ހުރިހާ ތަނެއް ބަލާލީމެވެ. طرابلس އަކީ ބޮޑު ބަނދަރެކެވެ. بيروت އާއި طرابلس
އާއި ދެމެދު ހުރި ދުރުމިން ބޮޑެތި ނޫނެވެ. ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ދެ ފަހަރު ދާންވާނެއެވެ.
ބައިވަރު ބޭފުޅުން އެތަނުގައި ހުރީ ސަލާމަތުން ދަތުރު ކުރަން އެތަނުން ދިޔައީ
ދަތުރުގެ ތެރޭގައި ބައެއް ފަހަރު ފެނުނު ބަނދަރުތައް ބަލާލީމެވެ. އެ ބަނދަރު ހުރީ
ރަނގަޅަށް ބަލައިލާފައެވެ. އެ ދުވަހު ހަވީރު ބަނދަރާއި ދިމާއަށް އައިސް جونيه އަށެވެ.
ބަނދަރުގައި (ބުދަ) ދުވަހުގެ ހަވީރު ބަނދަރަށް އައީމެވެ. طرابلس އަކީ ބޮޑު ރަށެކެވެ.

ގެސް ތަނުތަނުން ބޮޑުގަދަ ވަރަށްގިނައިން ނުވަތަ ތުގަހާއި ބި برتقان ގަހާއި،
یوسف افندی ގަހާއި، އާޑިސް ކަދުރުގަސްތަކާއި زیتون ގަހާއި، ތުތުމޮކަރާއި
ތިނުކަރާއި مشمش ގަހާއި އަނބުގަސް އަދި ނުވަ ބާވަތްބާވަތުގެ މޭވާގަސް-
ސް ގަސް ވެއެވެ. ތަރުކާރީގެ ބާވަތް ބާވަތުގެ ތަކެއްޗާއި ސާބާވަތްތަކުގެ ޗަލް
ޗާރާފިނި ވަރަށްގިނައެވެ. طرابلس އަކީ، ގަދަމު ނުވާ ރަށެކެވެ. بیروت
އަށްވުރެ ކުޑައެވެ. ހިނގުމުދާއިރު ހިސާބުގެ ބަލަން ވަރުން ހަމަޖެހި
ދާރައެވެ. ހަރަކަތް ހަދައި ފެށި އަށް ދުވަހު ނުކުމެ ބަނގަލާ ފުރުން ތިބޭ ހަދައި
އެތް ހިތުގައި ދާގެ އަހަރު ވީއެވެ. އެހަރަށް نبی ގެ ނަމުގައި مشهور
ވެރި ވަރު ދާއިރާގެ ބިލަދެއް ނުވެއެވެ. ވީއެވެ ދާއިރާގެ ނޭނގޭ
ބަޔަށް صالح ކޮއްކޮ ދާއިރާގެ قبرستان ގަޑުތަކުން
فاتحه ކިޔުމަށް ދިޔައެވެ. އެތަނުގެ ބޭރު ނަޒަރު ދިޔައީ
ތައިގެ ތަން ހިނގާފައިވާ ދިމާލު ބަލަން ދިޔައެވެ. ދިޔައީ-
ނަ ٧٠ (ހަތްދިހަ) ބައިވަރު ދިޔައެވެ. އަދި ބަލަން ދިޔައީ ވަށައިގެން
ގެންދަވަމުންދިޔަ ތަނަށް ދަނޑުވެރިން ވެސް ވަރަށް ހަދައި ދިޔައެވެ-
އެވެ. އެހިސާބުގައި ހުރި ރަށުގެ كتب خانه އަށް ވަދެވުނެވެ.
އެތި ބަޔާން ކުރަމުން ދިޔަ ބަޔަކު ހުރިކަމުގެ ސަބަބުން
ބިލާއެވެ. އަދި ބަލަން ދިޔައީ ދުވަސް ވަނީ ހަމަ ރސول
الله ގެ ނަމުގައި ބަލަން ދިޔަ ބާވަތުގެ ހުރިހާ ތަކެތި ހުރި ބަޔަކު-
ރަށް ހުރި ކަމުގެ ހަމަ ސަބަބުން ހަމަ ވަރަށް ދިޔައެވެ. އަދި ތަނުގެ ހިސާބުން ދިޔައީ ވެސް-

ޔަތުގެ إمام ނަވަވީގެ ނަސަބު ބޮޑުނަމެވެ. އެއީ ވެސް އަޅުގަނޑުމެން ބެއްލެވި ރަށެވެ.
ކޮޓަރިއެއް ބެލިން. އެރަށުގައި خالد بن وليد ގެ ޤަބުރު ހުރިގޮތުގެ އިރު ރަސޫލު
الله ﷺ ގެ ޒަމާނުގެ އިސް ބަޠަލުން އާއިލާ އިސް ބަޠަލު ބެލުމެވެ ސާބިތު ވެގެންވެ.
ދިޔައީ ވެސް އެއިން ސިޓީއަކު ބެލުމަށް ޓެކްސީއަކުން ބެލުމަށް ވަޑައިގެންނެވެ. طرابلس
އަށް ބަދަލު ކުރިން ބޭނުންވެއެވެ. މިރަށަށް ދެވުނީ ދުވަހު ގިނައިރު ބަލައި ގަޑިއަކުން ވަޅުވަ
އަޅައި ގޮވައިލެވެ. ތަންމަތީގައި ވެސް ނަޒަރުކުރުމުގައި އަދިމި ގަޑިގައި ހުންނަމުން ފަރުވާ
ބޮޑު صالح ކަމުގެ ބޭފުޅެއްގެ ބަދަލުގައި ދަރުމަ ވެރިކަމާއި ހިތުވެރިކަމާއި ދީނުގެ
އަޅުގަނޑު ކުރެވޭ ތެރޭގައި ކަރަފިކުރު ދިރާސާ ކުރެވޭ ދުވަހެވެ. މި ބޭފުޅާގެ ނަމަކީ ގުޅުނުގެ
ނަމަކީ الشيخ عبد المجيد المغربي މިއެވެ.
ދެން މި ރަށުން ބޮޑު ސަފަރުން ކައިރި ޖަގަހައިން ރަށަށް ގޮސް ބޭސް
ކުރި މަޤާމު بيروت އަށް ދިޔައީމެވެ. بيروت އަކީ ވަރަށް ބޮޑު ބިދޭސީ ބާޒާރު
ފަރުމާތަކުން ހިނގައިފައިވެއެވެ. ދިރިއުޅުމަށް އެގޮތަށް ބޮޑު ސަރަހައްދު ބޮޑަށް މޮޅުވާ
ބަލައިފިވެ. ބަނދަރުގައި ތިބި ކަނޑުގައި ހުރި ނަމުނާ ބަހުރުގެ ގޮތަކަށް ބަލަންވީ
ބަދަލުގެ ފަސޭހަ ނަގާ އެއިން ހުރި ސަލާމަތްވެވެ. މި ނަގާ ދެކުނު ބޮޑު ފަރާތް ވަރަށް
ގޮސް ބާނާ ޤާރީއްޔާއި ރަށުތެރެއިން ދަތުރުކުރާ ބާނާކަށް ހިނގުމަށް ބެލުމަށް ހަދާ ގޮތެއް
ގެންދުނު ނަމަ ފަރާތެވެ. ދެކުނުގައި ބަލަނީ ވީހާ ހުނަރުގެ ބޮޑު ތިމާ ބޮޑު
ހެދީ. އަދި ބަރު ފަރާތް ވަރަކަށް ބޭނުން ދިޔައީ ގޮސް ހިނގާ ބޮޑު ރަށުގެ ތެރެއިން
ވެ. މިރޭ ދެން މެންދުރު ހަމަ އަށް ވެލި، ބަހުރު ޖަރަޔާނު މިއަދު އެކި އިރުގެން
ދުވަސް ވަރަށް ލަސްވި. އެހެން ބޮޑު ކަންތައްތައް ބަލައި ދިޔައީ. މިރަށުގެ ތިބި ސިޓީން

ސަދުވަސް ޖީޓިޔ ٧٤

މި جمادی الآخرة މަހުގެ ٧ ވާ ހޮނިހިރު ދުވަހު ހެނދުނު ހަތެއްޖެހި ހިސާބުން
بیروت ނުކުތީ ޙަބުރުގައި حیفا އަށް ދިޔައީސް އަރަބު ދިރާސީ ދުވަސް ފަހަރެއްގެ-
ޗާޓުން ދަށުގެ މިދަތުރަށް ގަޑިއާއެކީ بیروت ސަރަޙައްދުން ފެށިގެން މީލު ގިނަ މަގެއް
ބާރަށް އެންނާނަ ދުރަށް ވަދަނުވީ ބޭރުން ނުވަތަ زیتون ގަސްތައް توت ގަސްތައް صنوبر ގަސްތައް
އަދިވެސް ބާވާގެ ބާވަތް ބާވަތުގެ ގަސްގަހާ ހެދި ފެނުމަކީ ވަރަށް ދިރުން ބިރުވެތި بیروت ނުން
٤٨ މޭލުދުރުގައި (صیدة) ގައި ހުރުމަށް ٨٥ މޭލުދުރުގައި (صور) ގައި ހުރުމަށް ١٢٠ މޭލު ދުރުގައި
(عكا) ގައި ހުރުމަށް ބޭބޭ މިސްރާ ހުރިހާ ކަނޑުއެތެރޭގެ ސަރަޙައްދަށް ވަރުގަދަ ދަނޑުވެރިކަމުގެ
ބާވަތްތަކާއި ބޮޑުބޮޑު ގަސްގަސް ހެއްދެވި ދެފަރާތުގައި ދުވާލަށް. މިހިސާބުގެ އާބާދީ ސަރުކާރުގެ
ދަށުގައި އޮތީ. މިޖަޒީރާގައި ނުވަތަ ފަލަސްތީނުގައި ވަރަށް ގިނަ ބާވަތުގެ ބާގުގަސް ރުކުރުކު
ތަކެތި. ބާލަ ހުސް سنة މިދައުލަތަށް ހުރީ މިކަހަލަ ފާލަކުގެ نصرانی
އިންސާނުންގެ ބާރު باباز ގެ އަދުލުވެރިކަން އެއްޗެއް ލާފަ ކުރިއަށް ގެންދިޔަ ޝާމް ސަރަ
ޙައްދު بیت المقدس އާއި ޖަމާއަތް ކޮޅުވެރި ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަށް ބާރު ހިއްސާ މިކަން-
ތައް ހުރި ކަމެއް. މިހިސާބުގައި ތިބި ހުރިހާ އެއްބަސްވުން ބާރުގަދަ ބޮޑު ބާރުތަކާ
އާއި ކުރިއަށް އެފަދަ ކަނޑުގެ އަނެއްކާވެސް ބަރަބަރަ ފެނިގެން އައި ކުޅޭ ހިތްތަކުގެ
(ހިސާބު ބޮޑުވެގެން ޖަނަވަރު ހަމަ) ހިމޭނުކަމާއި އެކު. މިދުވަސްވަރު ބޮޑު އަރަބިން —
السّلطان یوسف صلاح الدین الأیوبی މިރަސްގެ ފާޑުން ޖަހާލި ބާރު ދިން
ބައިގެ ގޮތުން މިބައި ކުރިން ފާޑުން ބިމުގައި އެކު. بیروت ނުކުތީ ބާރު ދަނޑު حیفا އަށް
އެންގެވި ގޮތުގައި އަދި ސަރުކާރުގެ ދަށުގައި ހުރިތާ. ބައެއް ދިރުގާ ބާރުގެ ތެރެއަށް

ވަރަށް ބާއިރުވެ ހައްދިގާއިން މަނޫ ދުގެއް ދުރުމުވެއްޖެވެ. بيروت ށް حَيفَا.

އަން އަނގު ނުހާސް ދަރި ނުފުޅުސް ދުޢާ ނުފޮތު ކަނޑުގައިވެ. ނަމަކި ކަނޑު ކަފައް އުގެ ވަރަށް ކަމިނަ

ފުސް ކަމުދާ ހިނގިވެ. عكّا އިން ގެނައިގެން حيفا ހަމަ އަނގު ނުހާސް ދުނިފުސް އަރިގެ ދުވު

ދުއިރާއި ވަރަށް ބާއިރު ގިނަ ދުއިގެ ކަން ދޫކޮށް ހޭދުކުރީ. ދި حيفا بيروت

އަން ފުރާ ސަލާމަތުވެ. އަނގިރާ ދުނިޔެއް ހިސާބު ފުރުތައް ގެއްލުނު ހާދަ ނުރައްކާވެ. ބަލައިލާ ކުދު

ކައި ފިލާކުރަ ތަ ވަރަށް ފުރުސަތު. بيروت އާއި حيفا އާއި ދެމެދު ދުރު ގިނަ ރާއްޖެ ހުރިން

ބަރަނޑު حيفا ހަމަ ފުރަނޑުފުސް ދުވާރު. بيروت ނަ ފުރާ ގެން صَيدَا އާއި

ގާތުން ފުރުން ތުރުކީ ކަނޑު ހިސާބުން ހޯދާ ދަރިވަރުން ވަރުގަދަ ބޮޑު ހިނގާފައިވެ.

ނުހިއް ފުރާވެ. އަދި ބަނދަރު ބަރަ ފުސް ހުރިހާ ނުރައްވެ. بيروت ނަ عكّا އާ ޖެހޭން.

ދަރިން ފުސް ކުރު ހާމަ ގެނައުމާ ބޭރުފުވެ. عكّا އިން حَيفَا ހަމަ ١٨ ގުރޫބު طرابلس

އަނގު ބާރުފުސް حيفا ހުޅުވަވެ. ހަޖު ދިން ދުރު ބަރަބަރު ފޮނި ދާ ދެގިއްޔާ ފުރާ ދުވަހު ދިހަ حيفا

ކަޅި ބަހައި ހަފުތާ ބޮޑުވެ. އިސް ހާދު ދިއުން ހުރިވެ. ޖެހު ރާއްޖަ ނުވަތަ ދިހަ ދުވަހު ފުރަނ

ވަރަށް ދިނަވެ. نصرانی ނުހާއި اسلام ނުހާއި ދާދި ފަހުން ފިކުރު ވާހަކަވެ.

ދި ބަނދަރު عيسى رض ގެ ނުހުން ހިސާބު ނަގާ ހިސާބު ހުރިން އިހުރު ދިގު ހަދައިފި.

ހާ. ހުއްޓާ ގެ ދުރުން ބައި ދާދި ހަދު ދީ ބެރިޖެހި ކަނޑައި ފުރާވެ. ދީ ބަލަ ޖެހި ކަދަ

ހަމަ ހިނގާ ނުކުރެވޭ ދުރުކަމަށް ހެދުން ދުހަލްހަން އަނބުރަ ކުރާވެ. ހަފުދުގެ ބުރަ ވަރަން

ބޯފު ޖުތު ބާރު ކުރެވިފާ ޖިކު ސަރުކާރު ތަރި ފުރާވެ. ދީ ބަލަ ގެ ހަވާ ދުނިޔާ

ނުހައި عيسى ގެ ޙާލު ދިރި އިސް ހަކުރު صُورَة ކަހަރު ފުރާ ކަރަ ފުރަހަލު

ޖެހި ބަލަ ހަހައިން ދުނިޔަ ކަމާ ފުރަނ ބޭރު ނުކުމުނު. ދި ބިރު ޖެހި ހަކޮށް ހަފުދުގެ

މިރަށުގެ ބާޒާރު ތަކާއި ފިހާރަތައް. މިރަށުގެ އިމާރާތްތައް ވަރަށް ރީތި ކަމާއި ރަށުގެ މަގުތަކުގެ ސާފުކަން
ވަރަށް ބޮޑު ކަމެއް. މިހަރުވެސް ބަނދަރު ފަރާތުގައި ނަގާފައިވާ ފަސޭހަތައް ފަދަ ކަންތައް ހުރީ
މީހުން ބޭނުންކުރާ ގޮތަށް. މިރަށުގެ އިމާރާތްތަކުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ބޮޑަށް ތަޢުރީފު ކުރެވޭ ބިނާ ޒިޔާރަތް
ކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. ބަނދަރުގެ ކައިރީ ފަދަ ބަޔަކު ކުރާ ކަންތައްވެސް ފެނިގެން ދިޔައީމެވެ. އަދި ދެން
ވަކި ތަނަކަށް ދިޔަވެސް ނުކުރަމެވެ. މިރަށުގައި ހުރި ބާޒާރުތަކާއި ހުރި ގޮތް ބަލާލާ ފަހުން ޖާގަ-
ބަލަން ދިޔައީމެވެ. بيروت އަކީ މިކަހަލަ ތަނެއް ކަމަށް ބުނެވޭ ތަނެވެ.
މިރަށުން އެމީހުން بيت المقدس އަށް ގޮސް بورسعيد އަށް ދިޔައެވެ. މިހަ-
ދަރު يافا އިން ގޮސް بورسعيد އަށް ދިޔައީ ބަނދަރު ފަރާތުންނެވެ. މިއީ-
ވަކި ރާއްޖެއެއް ކަމަށް ނުބުނެވޭ. މި حيفا ވަނީ شام ކަރައިގެ فلسطين ގައިހުރި-
ރަށެވެ. އެރަށުގެ ބޮޑުކަމާއި އާބާދީ ގިނަކަމުން މިރަށަކީ މުހިއްމު ރަށެއް ކަމަށް ވެއެވެ-
ބަނދަރާއި ފަށާ ދުވަސް ހުރީއެވެ. އެކަމަކު ބަނދަރު ކައިރީގައި ނަގަން ދިޔައީމެވެ.
މިހެނދުނު ދެ ދުވަސް ވަންދެން ތިބީމު ٧٥ (ހަތްދިހަ ފަހެއް ކަމަށް.) بيروت އާއި ދެމެދު
އެދުވަހުގެ ބަނދަރުގައި ހުރީމެވެ. جمادى الآخرة މަހުގެ އަށްވަނަ ދުވަހު ދަތުރު-
ކުރީ އެންމެ ކުރިން حيفا އިން ދިޔަ ކަމަށް ބުނޭ ބޭފުޅުންނަށްވުރެ ފުރަތަމަ،
އިތުރު ހަތަރުވަނަ ދަތުރު بورسعيد އަށް އައިސް އެދުވަހު (ހަތަރު
ވަނަ ދުވަހު ހަވީރު) މިއަދު ބަނދަރަށް ދެވުނު ދަތުރުގައި ބޭނުންވާ ކަންކަން
حال ވަރަށް ރަނގަޅު ބަޔަކަށް ދިޔައީ. އެއީ މިދުވަސް ތިބީ ٧٨ (ހަތްދިހަ
އަށެއް ކަމަށް.) މިއީ ١٩٢٩ ވަނަ އަހަރުގެ نومبر ގެ ١١ ދުވަހު. حيفا އިން
އައިސް ސަލާމް ދިނުމަށްފަހު ބޮޑު ސަރުކާރަށް ހުށަހެޅި ދުވަހު އެކަން ނިމުނީ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] شام [illegible] فلسطين [illegible]

[illegible]

[illegible]

مصر [illegible] حدّ [illegible] عريش [illegible] قنطرة [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] عريش [illegible]

[illegible]

[illegible] قنطره [illegible] قنطره [illegible]

[illegible] شام [illegible] عراق [illegible]

ދުރުން بغداد އާއި دمشق އާއި ޤުދުސް ދިޔުމަށް ފަރުވާކުރެއްވި ކަމެވެ. بغداد ގަންނަވާ-
ތެރެއިން ކޮޅުގައި ގޮސްއުޅެވެ. އެތަނުން ޤުދުސަށް ގޮސްވަޑައިގަތެވެ. ގަނޑުވަރައި އެތަނުގެ ކުރީގެ ގޮތުގެ މަގުން
އެތަނުގެ މިޔާދު دمشق އެވެ. قدس އާއި دمشق އާއި بغداد އާއިމެދު
މިސްރަށް ގޮސް ހިންގަވާ ރަށްތަކުގެ ފަތުރު ... ގަޔަށް ބޮޑު ގޮތަކަށް ވެއްޖެއެވެ.
ވަޒަނާއި މިއީ ކަމެވެ. ...
ފޯރިއާ ކަމެވެ. ...
...
...
... دمشق ...
...
...
...
... بغلا ...
...
...
...
...
...
...

ހިޔައިނުން [illegible] ދެވޭނެއެވެ. މިހެންވީމާ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]. دمشق ގައި [illegible]

[illegible]. بغداد ގައި [illegible]

[illegible]. بصره ގައި [illegible]

[illegible]. دمشق ގައި بيروت ގައި [illegible]

[illegible]

[illegible]. فلسطين [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]. عراق [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] عرب [illegible]

[illegible]

[illegible]. فلسطين [illegible] بورسعيد

[illegible]

ތަޔާރާއަޅައި ފުރީމެވެ. މިތަނުން ދާދުވަހު ރަހަރާ ބާރަ ގަޑިއިރު ކުރިން އެގޮތަށް ދިޔައީ ހާދަ ކަމުގައި-
ރަނގަޅު ސަފަރެއް ކަމުގައިވިއެވެ. ބައިތުލް މަގްދިސް ހަތަރު ދުވަހުން ބަނދަރަށް ވަދެވުނެވެ. قدس
دمشق، بغداد، بیروت މި ބަނދަރުތަކުގެ ރަސްމީ ތަނަވަސް ތަންތަން ބަލައިގަތުމަށް ފަހު-
ރަށުގެ ތެރޭގެ ބައެއް ތަނެއް ބެލީމެވެ. بورسعید ގެ ބޮޑު ޙިއްސާ ބަނދަރެކެވެ-
ރަށެވެ. މި بورسعید ގެ ބަނދަރު ރަށެއް ވަރަށް ރީތި ކޮށް ހަދާފައިވެއެވެ. ބޮޑެތި ޢިމާރާތްތައް
އެތަނުގައި ހުރިގޮތަށް ކުރިއަށް ދިޔައީ ޝާރިޢު ތަކެއް އެތަނުގެ ދެފަރާތުގައި ބިނާކޮށްފައިވެއެވެ.
އެތަނަކީ ވަރަށް ހިތްގައިމު ރަށެކެވެ. އެރަށުގެ ތެރެއިން ވަރަށް ބޮޑު އަގުގައި ހިޔާ ދޭ ގަސްތަކެއް ހުރެއެވެ.
އެތަނުގެ ބަނދަރުގައި ބޮޑެތި ނަވަތައް ހުރިކަމުގައި ބުނެވެއެވެ. މިރަށުގެ ރަސްމީ
ހިސާބެވެ. ގާތުން ބަލައިލުމުން ބޮޑު ޢިމާރާތް ފެނެއެވެ. ބޮޑުބޮޑު ބައިތަކުން ފެނެއެވެ
ބަނދަރު ބޭރުގައި ހުރި ދިމާލަށް ދިޔައީމެވެ. މިބަނދަރުގެ ކުރިމަތީގައި ބޮޑު ރަސްމީ ހިނގުން
ދެމުންދާ ތަނެއް ފެނެއެވެ. މިބަނދަރުގައި ފެށިގެން ބޮޑެތި ބަނދަރުތަކެއް ފެނުނެވެ. މި-
ބަނދަރުގައި ތިބި ރަސްމީ ދެ ބުރި ٧٥ (ހަތްދިހަ ފަސް ފޫޓެވެ.) މި بورسعید އާއި
ދިމާލުގައި ގާތްކޮށް بورفؤاد އެވެ ރަށް ހުރި ބަނދަރު ފެނެއެވެ. މިތާގައި ހުރި ދިމާލު
ބައެއް ތަނަކާ ގުޅޭ ރަނގަޅު ބޮޑު ތަނެއް ހުރީ ބޮޑު ރަށް ބާރު ތަނަކުންނެވެ. މި ބަނދަރު ބިމާ
ދުރު ބަނދަރު ހިސާބު ފަރާތުން ބޭނުމީ ދުރު ބަނދަރުން ބޭނުންވެއެވެ. ބަނދަރު ދުވަސްތައް
ގެއްލޭ ދުރު ދުރު ރަށްތަކުގެ ވަރަށް ގިނަ ގޮތްގޮތުގެ ބަނދަރު ފަހަރުތަކުގައި ތިބި ރާއްޖޭ
ދަތުރު ކުރާ ބައެއް ބޭރު ބަނދަރު ބަލަން ދަތުރު ކުރާ މީހުން ގިނައެވެ. ބަނދަރުގެ ދެ-
ދިމާލުގައި ބޮޑެތި ޢިމާރާތް ބަލާ ހިތްގައިމު ވަރަށް ބޮޑު ތަނެއް ހުރީ ރީތި ބަނދަރުގައެވެ-
ދިމާލުގައި ހުރި ބަނދަރު ތަކުގެ ތެރެއިން ވަރަށް ރީތި ބޮޑު ރާއްޖޭގެ ތަކެތި ބަލައިލާ

ގެގޮތާ ނަވާއި ދަނީ ބޮޑުބޮޑު ބަނދަރެއް ކަމުގައި ޤަރާރު ކުރެވިފައެވެ. މި ރަށުގެ ވެރިކަމަކީ-
ތިލަ ދޫކުރެވުނުއެވެ. پورسعيد އަކީވެސް ރަށެއް ކަމުގައި ވެއެވެ. هندوستان
ކައިރި پورسعيد އާއި پورفؤاد ވަނީ ބޮޑު ރަށެއް بمبی އާއި كلكته ފަދަ
ނުވެއެވެ. މި پورسعيد ކައިރި ޖަހާފައި މިހިރަ ބަނދަރުގެ ނަމަށެވެ. پورفؤاد އަކީ ރަށެއް
އަދިވެސް ބޮޑުކަން ކަނޑާ ކަނޑުބުރި ތިޔޮތަށް އާދަޔާ ޚިލާފު ގޮތަކަށް ކުރި އެއްޗެއް ކަމުގެ
ވާހަކަ ކައިރި ގޮވާ ދުވަހުގެ ފަހުން ކަމަށް ވެއެވެ. މި ރަށަށް ނޭނގޭ ބޮޑު ގޮތަކަށް އާއްމުކޮށް
މުޅި ބާރާއި ދަތުރުގެ ރަނގަޅު ހިސާބު މިރަށުގައި އެނގޭ އެހެން ބަޔަކަށް ނޭނގެއެވެ ކުރި ދިޔައެވެ.
ވެ. ދަތުރުކޮށް ހިނގާ ބަނދަރު ކަމަށް މިރަށަކީ އެއްވެސް ތަނެއް ވަރަށް ރީތި ބޮޑުކަމުގައެވެ.
ބޮޑުވެފައިވާ ހިސާބުގެ ތަފާތު ޖެހިފައި ސުވޭސް ކަނޑުގެ އެއްގަމު ވާހަކަ ދުވަހު ދަތުރުވެއެވެ.
އާދޭހެއް ދަތުރުގެ ތަރުތީބު ޖެހިފައި ސުވޭސް ކަނޑު ތަކަށް ވެސް ދަތުރުކުރި އެހެން ބަޔަކީ-
ކަމެއް ނުވިސް ދަތުރުވެއެވެ. ކަނޑުގެ ބޮޑު ކަނޑުގެ މިރަށު ދެކުނުގައި އެބަ ދޮވެ ހުރިއެވެ
ކަލޭ ނުވެ ބުނެއެވެ. ދަތުރުކުރާ އެތެރޭގައި ސުވޭސް ކަނޑު ތޮށިގެ މިރަށު ބޭރުގައެވެ. شام ކަރައި
ގައި إسلام ދީނުގައި ތިބި ރަށުތަކުގައި ހިނގާ ބައިބަޔަކީ ސުވޭސްގެ ދެކުނުގައި ހުރި ރަށެވެ
ނުބައި ކަމެއް ހުރި ބައިތައް ދެކެން ފެނުނު ކަމުގައި އެއް ގޮތަކަށް ހުރި އިންގިރޭސި ސަރުކާރު-
މިންވަރު ބައިވެރިވި ބައެއް ކަމުގައި شام ކަރައިގެ عراق ކަރައިގެ ބައްޔަކު-
ތިބީ ބަޔަކު ބަރަހަނާ ދެ ބައިގައި ދިރިއުޅުނު ފަހު ބޮޑު ކޮށް ގައި މި އާއްމުކޮށް ހުރިއެވެ-
ކަނޑުކޮޅު مصر އަކީ އިންގިރޭސި ކަރައިގައި ކަމުގެ ދެކުނު ނުރަކި ނުވަ شكر ކަންކޮޅު
ކުރައި ދިޔައެވެ. ދަތުރު މި پورسعيد ކައިރި ހިނގި ދަތުރު ހިނގައި جمادى الآخرة
މަހު ٢٣ ވާ ދުވަހު ބަނދަރުގައި އެތެރެވީ ސިފަ ކަމެއް ދަތުރުކުރާ ފަހުން ހިމާޔަތް ދެނީއެވެ

އަހަރެމެންގެ ސް އަރާއިރު ބައިވަރު ތަނެއް ބަލައިލީ مصر ގެ قَاهِرَة އަށްގޮސް އަހަރެމެންގެ
(ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި) ޒިޔާރަތްކުރީ ތަފާތު حال ތަކަށް ބަލާއިރު ކަނޑައެޅިގެން މިފަދަ
ތަންތަން جامع سيدنا حسين މިމިސްކިތަކީ حسين ގެ ބޮލުގެ
މަސްހަފަށް ބުނާ ޤަބުރު ހުރި ތަނެކެވެ. ދެން جامع رفاعي ޒިޔާރަތްކޮށް ޒިޔާރަތް
جامع السّلطان حسن ޒިޔާރަތްކޮށް ޒިޔާރަތް جامع السّيّدة زينب
ޒިޔާރަތްކޮށް ޒިޔާރަތް جامع السّيّدة نفيسة ޒިޔާރަތްކޮށް ޒިޔާރަތް ބޮޑެތި މިމިސްކިތް
ޒިޔާރަތްކޮށް ޒިޔާރަތްކުރީ زِيَارَة ކުރެވުނީމެވެ. السّيّدة زينب އަކީ ބޮޑު ކަލޭގެފާނު
حسين ގެ ދަރިކަނބަލުންނެވެ. ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ބޮޑު ކަލޭގެފާނެވެ. السّيّدة نفيسة
އަކީ ބޮޑު ކަލޭގެފާނު حسين ގެ ދަރިކަނބަލުންނެވެ. މިމިސްކިތްތައް ވަރަށް ބޮޑެތި ރީތި
ތަންތަނެވެ ބޮޑު ޒިޔާރަތްތަކެވެ. މިމިސްކިތްތަކުގައި ހުރި އެތައް ބޭފުޅުންގެ ޤަބުރު
ހުރިތަން ޒިޔާރަތް جامع الرّفاعي އަކީ ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެތަނުގައި މިމިސްކިތް
ތަކަށް ހުރިހާ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ޢާލިމުންގެ ޤަބުރުތައް ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. حسين ގެ
ދަރިންނާއި ޒިޔާރަތްކުރަމުން ދިޔައިރު ބޮޑު ޢިމާރާތްތަކާއި ރީތި ތަންތަނާއި ތަރައްޤީގެ ކަމެއް
ދަރުބާރު ރަމްޒީ ބަލައިލީ އެތަނުގެ ބޮޑުކަމާއި ތަރުތީބާއި ރީތިކަމާއި ހިތްގައިމުކަމާއި އެކަމާއި
ސާފުތާހިރުކަން ފެނިގެން ހިތްހަމަޖެހުނެވެ. މިކަހަލަ ތަންތަން ބަލަން ދިޔައިރު ހުރިހާ ތަނެއް
ފެނުނެވެ. ދެން ހަމަ ދަރުބާރު ރަމްޒީ ތަރުތީބުން ބަލަން ހިނގައިގެން ބޭރަށް ނިކުމެގެން
ކަމަކީ ތަރުތީބުން އެކުއެކީ ތަފާތު ޒިޔާރަތެވެ. قبة ދޮރުގެ އެތެރެއާ ބާރުކޮށް
އެތަނުން ބޭރުގެ ތަރުތީބު ތަފާތު ކަމަކީ ތަރުތީބުން ހުރިހާ ތަނެއް ރީތިކޮށް
ބަލާއިރު ބޮޑު ބަދަލެއް ހުރިހާ ތަނެއް ފެނިގެން ހިތްހަމަޖެހުނެވެ. جامع الرّفاعي މިމިސްކިތުގެ ތެރޭގައި ބޮޑު ދޮރު-

ގެ އިމާރާތަށް ވުރެ ބޮޑު ބަޔަކީ ވަރަށް މާތް މިނާރާތަށް ވުރެ އިތުރަށް ހުރިއިރު އެއީ ގެނެސް ބަހައްޓާފައި
ސަރަހައްދު ބައިގެ މިނާރާތަށް ވުރެ އިތުރު ބަރުމާ ދިމާވާ އެ މިސްކިތު ބަނދެ އަސްލު ބަޔަކާއި ބަޔަކާއި
މުޅި މިސްކިތުގެ އެތެރޭގެ ބިތްތަކާއި ސަފާކޮށް މިނާރާތަށް ވުރެ ރަނގަޅު ހުރިއިރު ބަރާބަރު
މި މިސްކިތުގެ އެތެރޭގައި قبة ގެ އެތެރޭގަ ބިނާކުރެވިފައިވާ ސަރަހައްދުގެ ބަރާބަރު ހުރިހާ ބިނާ
ބަރާބަރު ސަރަހައްދުގެ އިތުރުން ހުރިކަމުގެ ތެރޭގައި ހުރިއިރެވެ. އަދި މިސްކިތުގެ ތެރޭ حسين
ގެ ގާތު ބިނާ މިސްކިތުގެ ތެރޭގައި ހުރިގޮތުގެ އަރަބި އިމާރާތް ހުރިއިރު ގެންދެވެ. މި ވިސްނުން މިސްކިތް
ގެ މުޅި މިސްކިތުގެ ބޮޑު ބަޔަކީ ހުރިހާ ބިނާތައް ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. މި މިސްކިތުގެ މިސްކިތުގެ
މިނާރާތް މުނާރާތަކީ ބަރާބަރު އެއްގޮތަކީ ހުރިހާ ބިނާތަކާ ހުރިއިރު ހުރިއެވެ. ބޮޑު ބަރު-
ބަރާބަރު ގޮތް ބަރާބަރު ހުރިގޮތް ސަބަބުން ހުރިއެވެ. މި އިރު ސަބަބުން މިސްކިތުގެ އެއްގޮތް ގުނާ
ބަރާބަރު ބިނާ މިނާ. މި ބުނާ ސަބަބުން މިސްކިތުގެ ހުރިއިރު ބޮޑު ބަރާބަރު ބިނާ ސަރަހައްދު
قبة ހުރިއެވެ. އެ މިސްކިތް ގާތު ބަރާބަރު ބޮޑު ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. މި ވިސްނުން މިސްކިތުގެ
ބޮޑު ބަރާބަރު ގޮތް އެއްގޮތް ހުރިހާ ބިނާތަކާ ހުރިއިރު ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. މި ވިސްނުން މިސްކިތުން
އެންމެ ބޮޑު جامع سلطان حسن މިސްކިތެވެ. މި މިސްކިތް ބަރާބަރު ހުރިއިރު
ހުރި ބިނާ ސަރަހައްދު އެންމެ ބަރާބަރު މިސްކިތް ބަރާބަރު ދިމާލުގައި ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. އެއަކީ
ބަރާބަރު ބިނާ ބަރާބަރު ހުރިހާ ބިނާތައް ބަރާބަރު ހުރިއިރު ބަރާބަރު ސަރަހައްދު ހުރިއިރު
އެއް ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. ހަމަ ހުރިއެވެ. މިގޮތަށް މިސްކިތުގެ ބަރާބަރު ހުރިއެވެ
ހަމަ ބަރާބަރު މިސްކިތުގެ ބޮޑު ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. އަދި ބޮޑު ބަރާބަރު ބިނާ ބަރާބަރު
ހުރި ބިނާ ހުރިއިރު ބަރާބަރު ހުރިއެވެ. މި މިސްކިތަކީ سلطان
حسن ގެ ބަރާބަރު ހުރިއިރު ބަރާބަރު ބިނާ ބަރާބަރު ހުރިއިރު ބަރާބަރު ހުރިއެވެ

ވަސް ވެއްޖެއެވެ. މިހިސާބުން ރައްޔިތުންގެ ... ދިޔައީއެވެ. މިގޮތުން މިސްކިތްތަކަށް ...

ސައްޔިދުނާ حسين ގެ މިސްކިތް ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. މިމިސްކިތަކީ ... (ސަރަހައްދު)

ހިމެނޭ މިސްކިތެކެވެ. ... ބޮޑު ... ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. ...

ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ ... ބޮޑު ...

ޤަބުރު ... މިސްކިތް ... جامع الأمام

الشافعي ... ޒިޔާރަތްކުރީމެވެ. ... امام شافعي ގެ ޤަބުރު ހުރީ

... ޤަބުރު ...

މިސްކިތުގައި ...

... قرآن ...

... ޤަބުރު ...

... ޤަބުރު ...

... جعفر ...

... ސިއްރު ...

... اسلام دين އާ خلاف ... اسلام

... علم ...

... قاهره ... دين ... بدع

... اسلام ... توفيق

... آمين

... حاجي عماد الدين ...

އަންނަމަދިޔަ ބައްޔަކާ ބުނަ ދަރިކަލުންނަކީ ޒުވާނުން ތިއްބެވިއެވެ. ރޭގަނޑު ތަނބަ ރަށުގައި

އެތަނުގައި ރޭވި ބަޔަކު ހުރީއެވެ: އެމަނިކު ފުރަދަ عبد الله عماد الدين ދަރިކަލުން

ކަމަށް حسين عماد الدين ދަރިކަލުން ރައްޔިތުކަމުގައި ކިޔަވަނީ ސަރުކާރުގެ

ދަރިވަރުން އެތަނަކުގައި ކިޔަވަނީ ބަޔަކު ފުރަގަސް ދެއްވިއެވެ. إسمعيل عماد الدين

ދަރިކަލުން ގުޅިގެން. گلستان عماد الدين ގެކަމުގައި ފަހަރު ބަޔަކު ހުރެއްވި حاجي عماد الدين

ގެކަމަށް ބައްދަލުވީ ރަށުގައި ގޮތުގައި ވަރަކަށް ތަޢުލީމު ހާސިލުކުރައްވަމުން ގެންދަވައެވެ

ފުރަދަ ކިޔަވައި ދެއްވި ކުލަ ދިރާސާ حال ގެމުދަލު ފަރާތުން ތަޢުލީމު ހޯދަމުން. އެގޮތަކަށް ދުވަހަކު

ދުވަހަކު މަސައްކަތް ކުރެއްވި ސިފަކަމަށް ވިޔަފާރި ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުމަށް ބަލަހައްޓަވަނީ.

ދާދި ފަހުން ރައްޔިތުން ފުރަގަސް ދެއްވީ ބައެއް ހިސާބުގެ ދިރާސާ ހަރުގެ حال ގެންގޮސް. ދަރިވަރުން

ހުށަހެޅުއްވި ކަމަށް ގެންގުޅުއްވީ. އެކަމަށް ދަރިކަލުންގެ ތަޢުލީމު ހާސިލުކުރިއެވެ. އަހަރެމެން

އެޒުވާނުން ބައްދަލުކުރައްވާ ގޮތްތައްތަކެވެ. ކޮންމެ ދުވަހު ١٤ (ސާފުކޮށް) ދިރާސާ ކުރެއްވުމަށް އެދުނު

جامع الأزهر ގަޅުން ބައްދަލުކުރީއެވެ. އެވަގުތުގެ ނަން جامع الأزهر ގެއަށް

ދިޔުމުގެ ފުރުޞަތު شيخ الجامع الأزهر ގެކޮޅުން އަރިހުގައި ދަރިވަރުން

ކިޔަވައިދެއްވި شيخ محمد عبد اللطيف الفحام وكيل شيخ الجامع الأزهر

ގެ ބައްދަލުކުރައްވައި ބައެއް ކަންތައް ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ. އެކަމަށް ދިރާސާ ކުރުމުގެ ގޮތުން ދިވެހި ދަރިވަރުން

ގެކަމަށް ކުރެއްވި ބައްދަލުކުރުމުގައި ކިޔަވައިދެއްވި ގޮތަށް ދިރާސާ ކުރުމަށް ދިއުމެވެ. ދިރާސާގެ

ނިޔަތުން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދިރާސާ ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ދެއްވި ބަޔަކަށް ހަމަ ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ

ތިބީއެވެ. އެކަމާ ދިރާސާ ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ބަޔަކަށް ކިޔަވައިދީ ތިބީއެވެ. މިހުން

ބަލަހައްޓަވަނީ ދިރާސާ ދިވެހިން ގެންގުޅުއްވި ސަރުކާރު ދިވެހި ރަށުގައި ގެންދަވައެވެ.

އަދި ކޮންމެ ބަޔަކަށް ކިޔަވައިދޭ ގޮތުން އެކުލަވާލެވިފައިވާ ދެ ޚާއްޞަ ހިސާބެއް
ވެއެވެ. ކިޔަވައިދިނުމަށް ޚާއްޞަ ކިޔަވައިދޭ ތަންތަން މިދެންނެވީ ތަފާތު މަޛްހަބުތަކަށެވެ.
މިސާލަކަށް ފިޤުހު ކިޔަވައިދެނީ شافعی مذهب ގެ މީހުންނަށް مالکی مذهب ގެ
މީހުންނަށެވެ. އަދި حنفی مذهب ގެ މީހުންނަށެވެ. حنبلی مذهب ގެ މީހުން
ކިޔަވަނީ އެހެން ތަނަކުންނެވެ. މި ޖާމިޢު ޢިމާރާތުގެ ތެރޭގައި ބޮޑެތި ހޮޅުއަށިތައް އެބައޮތެވެ.
އެ ހޮޅުއަށިތަކުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ހޮޅުއަށިއެއް މީހުން ދޭތެރެ ވަކިކުރެއެވެ. މި ޖާމިޢުގެ ތެރޭގައި ގިނަ ގޮތްގޮތަށް
ބަހާލާފައިވާ ކުދިކުދި ތަންތަން ވެއެވެ. އެތަންތަނުގެ ތެރޭގައި ކިޔަވާ ދަރިވަރުން ދިރިއުޅެމުންދެއެވެ.
ދިރިއުޅުމަށް ބޭނުންވާ ތަކެތި ދަރިވަރުންނަށް ދެއެވެ. މި ޖާމިޢުގެ ތެރޭގައި ކިޔަވާ
ދަރިވަރުންގެ ޢަދަދު ގާތްގަނޑަކަށް ١٢٠ (ސަތޭކަ ވިހި) ހާހަށް ވުރެ
ގިނައެވެ. މި ޖާމިޢުގައި قبّ އެއް އެބައޮތެވެ. އަދި قبّ ގެ ތެރޭގައި
ޖާމިޢުގެ ބޮޑު ޢިމާރާތާއި ގުޅިފައިވާ ތަނެއް ވެއެވެ. މި ޖާމިޢު
ބިނާކުރެވުނީ ކިހާ ޒަމާނެއްކުރިން ކަމެއް ނޭނގެއެވެ.

މި ޖާމިޢު جامع الازهر އަކީ فاطمی دولة ގެ معزلدين الله

އަމީރުލް މުއުމިނީން خليفه ގެ ވަޒީރު ޖައުހަރު هجرى ސަނަތުން ٣٦١ (ތިންސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް
ސަތޭކަ) ވަނަ އަހަރު مصر ގެ ރަށްފުށްތައް ފަތަހަކޮށް قاهرة އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް
ވަނީ ބިނާކޮށްގެން ބިނާކުރި ބިނާއެއް ކަމުގައިވެއެވެ. މި ޖާމިޢު ބިނާކުރިއިރު ބިނާކޮށްދިނީ
ޖައުހަރު އެވެ. އެވަޒީރު ފާޠިމީ ޖަމާޢަތުގެ جوهر އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް ޚާއްޞަ ކޮށްގެން މި
ޖާމިޢު ބިނާކުރީ އިސްލާމް ދީނުގެ علم ތަކާއި عرب علم ގެ ދިރާސާތަށް ކުރިއެރުވުމަށް.
އެއާއެކު މިއީ اسلامی عالم އަށް އަޅާކިޔޭނެ ފަދަ ކަމުގައި قائم ވެ

مشهور ވެގެން ހުންނަކަމީ މިވެރިޔާގެ އަހަރެމެންގެ ދުވަހުގެ ތެރޭގެ ވެގެންނުވެއެވެ. މިކަމަ
ދުވަސް އަހަރެން ހުރިހައި ހުރެއްވިކަމަށް ވެއެވެ. މިވަގުތުގެ ތެރޭގައި މިގޮތަށް علم ގައި مشغول
ވެގެން ތިބި ގޮތް ފެނިގެން ދަނީ އެއްގަޑިއެއްގައި މުޅިކަމަށް ހަމަ ފެނިގެން ދިޔަ ގޮތެވެ.
ތަކެއް އެގާރަ شكر ކުރެވޭ ގޮތެއް ނުވެއެވެ. ކުރުމުގެ ކަމަށް އަޅުގަނޑު ވަނީ أزهر
ގެ كتب خانه ބަލާލީމެވެ. އެތަނުގެ ވެރިޔަކު ކަމުގައި ހުންނެވީ شيخ محمد طه البشري
ابن الشيخ البشري مدير كتب خانه جامع الأزهر މިކަމާބެހޭ
އިތުރު ކުރުމުގެ ވާހަކަ ތަފުސީލުން ބުނެދިނެވެ. މިކަމަށް ފަހު ކަލޭގެ ފާނަކީ
އެކަމާ ބެހޭ ގޮތުން علم ވެރި ބޭބޭކަލުން މިޙާލަތުގައި ހޮވާލެއްވި ބޭފުޅެކެވެ
ختم ކުރެއްވުމަށް ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަ އެހާ ދުވަހު قرآن ގެ ފެށުން ނިމުން
ވާ ختم އަކީ ވަރަށް މުހިއްމެވެ. މި ختم ކުރެއްވުމަށް ފަހު ބަލާނެ ގޮތެވެ. އެކިއެކި ގޮތްތަކުން
އަޅުގަނޑު ކުރިން ވާހަކަ ދައްކާ ހުރެ ختم ކުރެއްވުމަށް ބަލަނީއެވެ. އެ ކަމުގެ ވާހަކަ
މިއީ ވެސް عرب ބަސް ނުދަންނަ ބަޔަކު ختم ކުރައްވާ ގޮތެވެ. މިކަމުގެ ގޮތުން
ކަމަކަށް ނުވާތީ ބޭނުންވާ ގޮތަކަށް وقف ކުރައްވާފައި ހުރި ބޯ اسلام
دين ގެ މަޤާމު ބަޔާންކުރެވޭނެއެވެ. سنّة جماعة ގެ ހަތަރު مذهب ގެ މަސައްކަތް
ވަރަށް ބޮޑުކޮށް ހިފެހެއްޓުމުގައި ވޭތުވެއެވެ. މިތަނުގައި ހުރި ހުރިހާ ތަކެއްޗަކީ ވަރަށް
ބޮޑު ބަޔަކު ކިޔަވަނީ ކަމުގައި ވެއެވެ.

جامع الأزهر ގެ ތެރޭގައި ކިޔަވައިދޭ އެއްޗެހި ބައްލަވާލެވުނު ކިޔަވާ ދަރިންނަކީ
ކިޔަވާ މީހުންނެވެ. އެތާގައި ހަތަރު ފަސްހާސް ކިޔަވާ ދަރިން ހުރެއެވެ. ކިޔަވާ ދަރިން ދިރިއުޅޭ
ގޮތް ބަލާލަމުން ކިޔަވާ ދަރިންގެ ތެރޭގައި ކިޔަވައިދޭ ١٥٠٠ ހާސް ވަރަކަށް ވެއެވެ.

ސަތޭކަ އަހަރު ހުންނެވެ. މިމީހާގެ ކުރިމަތިން މިކަމާ ގުޅޭ ބަޔަކު ވެސް ހިތްވަރު ދީފައިވާ
ގައެވެ. قاهرة ގެ އެއް ބިޔަ ބޮޑު މަދަރުސާއަކީ، مصر ގެ ބޮޑު ކިބިހެއް (جامع
الازهر ގެ ކުރިމަތިން) އޭގެ ކިޔަވާ ދަރިވަރުން 10000 (ދިހަހާސް) މީހުން ހުންނެވެ. މިއަހަރު،
ކިޔަވައިދޭ މީހުން ހުރީ ބޮޑު ބޮޑު ޢާލިމުން ހުރިހާ ފަންނެއްގެ ބޮޑެތި ޢާލިމުންގެ علم
ގެ ބޮޑު ކިޔަވައިދޭ ތަނެވެ. މިތަނުގެ ރައީސް ކަމުގައި ހުންނެވީ ބޮޑު ހިތްވަރުގެ ޢާލިމެކެވެ-
ބޮޑު ރައީސް ކަމުގައި ތިބި ބޭފުޅެއް. މިހާރު ރައީސް ކަމުގައި ހުންނެވީ شيخ އަދި العلامة الشيخ
محمّد الظّواهرى އެވެ. އިހުރު ހުންނެވީ الشّيخ عبد الله المراغى
މިއަހަރު ވެސް. މިތާގެ ބޮޑު ރައީސް ކަމުގައި ހުންނަވާ ބޭފުޅާގެ ނަން ކިޔަނީ ވެސް،
شيخ ކިޔުން ނޫނީ ރައީސް ދިނެވެ. މި جامع الازهر ގައި ކިޔަވައިދޭ ހުރިހާ علم-
އެއް ކިޔަވައިދެނީ عرب ބަހުންނެވެ. އެހެން ބަހަކުން علم އެއް ކިޔަވައިދީގެން ނުވެ
ނެވެ. އެކަމާއި އެކު ބައެއް މީހުން ބުނާ ބަހަކީ ބަހެއް ކަމުގައި ނުވާ ބަސްތަކެކޭ
ވެސް ބުނެއެވެ، މިކަމަށް دين ގެ علم އާއި خلاص ވެގެންވާ عرب علم ކިޔަ
ވައިދޭ ތަނެއް އެއީ އޮތީ މިތާ ކަމުގައި ބުނެވެ. ކިޔަވާ ދަރިވަރުން ފަށައިގަތުމަށް-
ބޮޑު ބޭފުޅުން ބޭނުން ކުރާ ބަހަކީ ކިޔަވާ ދަރިވަރުން ބޮޑު ތަޢުލީމީ ރާއްޖެއަށް ގެނެސް ދޭ
ހިތްވަރު. އެއީ ތަފާތު ތަނެއް ކަމުގައި ބުނެވެ. ސާފުކޮށް ބުނާނަމަ ބޮޑު ބޭފުޅުންގެ
އަތުން ބޮޑު ފައިދާ ވެގެން ދިއުމެވެ. މިކަން ބޮޑެތި ނަމޫނާތަކެވެ- މިހާރު ބޮޑު ބޮޑުން
ކިޔަވާފައި ހުންނެވުމެވެ. ކިޔަވާ ބޭފުޅުންނާ ބައްދަލުވެވުނު ބޮޑުތަކެއް ކިޔަވައިދީ ބުނެވެ
ބޮޑު ބޭފުޅުން ބޭނުން ކުރާ ބަހަކީ ހުންނެވެ.

މިކަމަށް ބަލާއިރު رحمة ލިބިވަޑައިގަންނަވާށިއެވެ. ދެއްވާ ހުންނެވުމަށް

އެދުވަހަށްގައި މިޒަމާނާ ހަމައަށް، އަސްލު ވާދީނުގެ އަގުވަރުން މަސައްކަތުން އަމާޒަށް ހަމަޖެހި
އެންމެހައި اسلام ދީނުގެ މުސްލިމުން ހިތްހެޔޮ ތިބުމުގެ ދުވަސް ޖެހިފައި ވާތީ، اسلام
دين އަށް نصر ދެއްވައި، އިސްލާމީ މުސްލިމުންނަށް ހަމަ ތެދުމަގު هداية ދެއްވާށި
ވެ. آمين

ދެން މިދަތުރުގެ قاهرة ގެ ބަނދަރުގެ ވަށައިގެން ހުރި هرم ތަކާއި
ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައި، އަދި ރަށު ތެރޭގައި ހުރި مسجد ތަކާއި ތަރިޔާޤުތައް ބަލައި ހަދައި
މިސްކިތް ޖުމްލަ 700 (ހަތްސަތޭކަ) ޖުމްލަ އެވެ. އޭގެތެރެއިން 480 (ހަތަރު
ސަތޭކަ އަށްޑިހަ) ޖުމްލަ އެވެ. ޖުމްއާ ނަމާދު ކުރެވޭ މިސްކިތްތަކެވެ. ރަށު ތެރޭގައި ހުރި 337
(ތިންސަތޭކަ ތިރީސް ހަތް) ރަށު ބޭރުގައި ހުރި މިސްކިތްތަކެވެ. އޭގެތެރެއިން 213 (ދުއި
ސައްތަ ތޭރަ) ރަށު ބޭރުގައި ހުރި މިސްކިތްތަކެވެ. އެކަމަކު هرم ތަކާއި ޖުޒް
ތަކެއް ހުއްޓެވެ. އަދި އެތަން ބޮޑުކަމަށް ބުނާ މިންވަރު ވަރަށް ބޮޑެވެ. ބޮޑު ބޮޑު ރަށްތަކެއް
ހަމައެކަނި ނޫނީ ހިނގާ ދުވަސް ދޭތެރޭ ބަލާލާ ގޮތުގައި ފަހުން ބަލާފައިވާ ތަނެވެ. ދެން ނުވަތަ ތަނަކީ
ހުރިހާ ތަކެއްގެ ބޮޑު ރަށުގެ ވާހަކަ ބުނެވޭ ތަނެކެވެ. ބަލައިލީ ކޮންމެ ތަނެއް
ބަލައިލި ނަމަ ވަރަށް ބޮޑު ބޮޑު ތަނެއް ހުރެއެވެ. ރާއްޖެ ބަލާ ބޮޑު ތަނެއް ފެނުނެވެ. ދި ބޮޑު
ފަށުގެ ބޮޑު މިނިވަން ބަލާ ބޮޑުކަމާއި ބޮޑު ބޮޑު ތަކެއް ހުރިކަމެވެ. ދެން އެތަނުގެ އަދި ބޮޑު
ތަނެއް قبر ގެ ތެރޭގައި ހުރީ، ބޮޑު ހަމަ ބޮޑު ތަނެކެވެ. ހަމަ ބޮޑު ބޮޑު ތަނެއް
ހުރި ބޮޑު ތަނުގެ ތެރެއިން. އެބޮޑު ތަނުގެ ބޮޑު ހަމަ ބަލާ ހުރި ތަނެއް ބޮޑު ބޮޑު
ވެ. قبر ބަލާފައި ބޮޑު ތަނުގެ ބޮޑު ތަނެއް ބޮޑު ތަނެއް ހުރި ތަނެއް ހުރެއެވެ. އަދި
ނުވަތަ قبر ބަލާފައި ހުރި ތަނެއް ބޮޑު ތަނެއް ހުރެއެވެ. قبر ދިމާލު ތަނެއް

عجائب خانه ގެއި ބަލާލަން ދިޔައީމެވެ. އެ قبر އޮތީ ގޮތުގައި ދިމާކޮށް ހިނގުމަށް
ބޮޑު ދުނިޔޭގެ އެތަކެއް ތަނެއް ވަރަށް ވައްޓިފައެވެ. އެހެން ދިޔައިރު ޓޫރިސްޓުން ވަޑައިގެން ތިބޭ
ފަރާތަކުން އަޅުގަނޑު ފެނިގެން ހިނގާފައި ދިޔުމުން އަޅުގަނޑު ފެށީ އެއް ހިތަކަށް ނިސްބަތް
އެކަންތައް ހިނގައެވެ. މިހެނދުނު ބަލައިލާ ތަން ދެކިލުމުން ބޮޑު ގޮތަކަށް ابو الهول ގެ ހުރި
ތަށި ބޮޑު އެތައް ތަނެވެ. މިއީ ހުރިހާ ތަނެއްގެ ތެރޭގައި ސިފަ ބޮޑު ތަނެއް ހިފާފައި
ހުންނާނެ ސިފަތައް ބަލައި ހަދައި ފަހަރެއް ބޮޑުތަކެވެ. މިހެނދުނު ބޮޑު ހުރިހާ
ހިސާބު ދަށުން ހުރި ހިސާބުތަކަށް ބަލާލައި އެތަނުން ނުކުމެވެ. މި ތަނުގެ ބޮޑު އަޅުގަނޑުމެން
ތަނުން ފުޅާ ގޮތަކަށް ހިނގުން ހުރި ގޮތް ހުންނަ ކަމެއް ބުނެއެވެ. މި ހަރު ބޮޑު
އެތަނުގެ ބާރުތަކެވެ. ހުރި هرم އަކީ އެވެ. މި ހަރު ބޮޑު ހިސާބު ހުރި
ބޮޑު ތަކެވެ. މިހެނދުނު ހުރި هرم ގެ ހިސާބު ބޮޑު بعلبك
ގެ ހިސާބުގައި ހުރި ތަނެވެ. އެހެން ހިސާބު ތަށިބޮޑު ހިފާއިރު-
ބަރުގެ ތެރެ ހިނގާފައެވެ. މި هرم هرم އަކީ ދުނިޔޭގެ مصر ގެ
ތާރީހުގެ ބޮޑު ހިސާބު ތަކެއް ހިސާބަށް ދެމިގެން ހިފެހެއްޓިގެން
ހުރިހާ ތަނެވެ. މި ތަނުގެ ހުރި ބޮޑު ތަނެއް ބަލާލާ ފަހުން ބޮޑު ހިނގާ-
ފައެވެ.

جمادى الآخرة މަހުގެ ١٥ (ބުރާސްފަތި) ދުވަހު ހެނދުނު ރޭލުން ނިކުމެ-
ހިނގާފައި ހަވީރު طنطا ޔަށް ގޮސް جامع الأحمدى އަށް ގޮސް
ޒިޔާރަތްކުރީ السيد احمد البدوي މިހާރު ހުންނަ ތަނަކީ ދޮރާށި
ބޮޑު ތަނެކެވެ. އެތަނުގައި ހުރި ކަލޭގެ ބޭފުޅާ خليفه شيخ عبد

العال ދިޔައީ ވާނުންގެ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނަށް. ދިޔައީ ގާތުގެ ވާނުންގެ އަރިމަތީ ގޮތުގައި ހުރި ޤަބުރު
ބަހައި شيخ نور الدين والشيخ عبد الرحمن ދިރިހުރި ޖާގަހުގެ ވާނުންގެ
ބޭފުޅުން ހުރި ވަރު الامام المجاهد ދިޔައީ ވާނުންގެ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނަށް
ބޭފުޅުން ހުންނަ ތަނުގައި. ދިރިހުރި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނަށް السيد احمد البدوى ގެ
ބޭފުޅުން ހުރި جامع الاحمدى ގެ ތެރޭގައި. ތަނުގައި ވަނީ ޤަބުރުގެ ތެރޭގައި ހުރި
ތަނުގައި ހުރި ތަނުގައި (ތަނަށް ކިޔާ احمديّه) އެތަނުގައި ހުރި ތަނުގެ ތެރޭގައި
ހުރި ތަނުގެ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނަށް ގަބުރު ހުރި قاهرة ގައި ހުރި ތަނެއް. جامع احمديّه
ހިނގާ ދިޔަ ތަނުގެ ބޭފުޅުން ހުރި ބޭފުޅުން ގާތުގައި ١٣٠ (ސަތޭކަ ތިރީސް
ހާސް ބޭފުޅުން ހުރެއެވެ. ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ދަރިވަރުން ކިޔަވަނީ ތަނުގައި ހުރި ބޭފުޅުން
ހުރެއެވެ. ދަރިވަރުން ކިޔަވައިދެނީ ދީނީ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި عرب علم އުނގެނުމަށް
ކިޔަވައިދެއެވެ. ވަކި خاص ގޮތެއްގައި قرآن ކިޔަވައިދެނީ ވެސް އެތަނުގައެވެ. ބޭފުޅުން
ހުރި ތަނުގައި ކިޔަވައިދޭ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ދަރިވަރުން ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި
އެތަނުގައެވެ. قبّ ގެ ތެރޭގައި ހުރި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި
ތަނުގައެވެ. الشيخ عبد العال ގެ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި الامام المجاهد ގެ
ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ވަނީ ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރެއެވެ. ދިޔައީ ބޭފުޅުން ހުރި
ތަނުގެ ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައެވެ. ދި طنطا އަށް ދިޔުމުގެ
ކުރިން. ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ހުރެއެވެ. އެހެން ބޭފުޅުން ހުރި
ތަނުގައެވެ. އެތަނުގައި ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި
ހުރި ތަނުގައެވެ. ބޭފުޅުން ހުރި ތަނުގައި ހުރި ތަނުގައި ބޭފުޅުން ހުރި ތަނެވެ. قاهرة

ހިންދުރާއި ދުރުދުރުގައި ލޯބިވެތި ހަމަހަމަކޮށް ރަނގަޅުވޭ. މިހާރުވެސް قاهرة ގާއި ގާތުގައި مصر ގެރުވެށް ކޮށްހުރި ކަހަލަ خديو اسمعيل پاشا ގެ ބިނާކުރި ގޮތް ކަށެއް ތަނެއް ވާލީ ދެކުނީ ބޭރުވެރިޔާ ރުކުރިން ވަކިކޮށް ބައެއް ތަނުގައި ހުރި ދެކުނީމެވެ. އަދި ބިނާކުރި ތަނެއް ހުރި ބަގީޗާއަކާއި نيل ކޯރުގެ ދިމާލަށް ބަދަލުވި ކަމުގެ ބިނާކުރީވެ. އެއީ ހުރިހާ ބިނާކުރި ބައެއް ވޭ- ސީދާ ވާގެ ސިފަވެރިވެ. އެހެން ބިނާކުރި ގޭގެ ބާރު ގޮތް ހިމެނޭ ޖާގަޔަކީ ބިނާކުރި ފަދަ ތަނެކެވެ. އެހެން ރަށްރަށުގެ ބާގޮތުގެ ޖާގައިން ސިފަވެރިވެ. އެއީ ވަރަށް ޖާގައިގެ ބިނާކުރި ތަނެކެ- ވެ. قاهرة އިން ގޮސް ގެސް طنطا އަށް ދާނުވާނެ ރަށް ތެރެއިން ދުރުގައިވާ މިސްރު- ގެ ކުޅި ބަޔަކު ވާލާ ބިނާވެ. ބައެއް ބަނދަރު ތަކުގައި ހިމެނޭ ގަސްގަހާގެހި ޖަރީރާތައް ވަކިވަކިން ހުރެވެ. އެތަނުގައި ވިލާގެއިން ހުރި ފަރާތުގެ ދެލިނުކުރި ހުރިހާ ބަޔަކު. ބައެއް ތަނެއް ގޮއްސި ބިނާކުރި ފަހަރުގައެވެ.

ބައެއް ފަހުން ދުވަހު ކުރިން ލަގޮނަށް ފަހުން ކަމެއް ދެކުނީ ސީދާ ބަލާކަށް ފާސް ކުރެވުނީމެވެ. މިތަނުގައި ވާ ބިނާކުރި ތަނުގެ ރަށްރަށް ތަނަވަސް ގޮތަށް ހުރި ފެނުނީމެވެ. އަދި ބޭރު ބާރުވެރި ދިރާސާކުރި ބޮޑުތަކަކީ ބިމާ ބާރަށް ހުރިހާ ހިސާބު ކަމުގެ ދެކުނީ ބަރާބަރުވެފައި ހުރީ ފަދައިން އުޅޭތީވެ. އެތަނުގެ ބިނާ ދިމާލުގައި ސާބިތުވާ ގޮތަކީ ބޭރު ބިނާކުރި ކުޅިވަރުތަކަށް ދެކުނީ ގޮތުގައި ވަކިވަކިން ދެކުނީވެ. ދެކެވޭ ސީދާ ހިމެނޭ ތަނަކަށް بن ثقلان ، يوسف آفندى ގެ ދަރިކަލުން ދިރިއުޅުމުގެ ގޮތް. މި مصر ގެ ބަނދަރުގެ ބިނާ ބަދަލުވި ގޮތް ދެކުނީ ބޭރުގެ ތަނުގެ نعمة ފަދަ ބިނާ- ކުރިވެ. މި ބަނދަރަކީ ރަށްރަށް ހުރިހާ ތަނަށް ސީދާ ގޮސް ތަނަވަސް ހިސާބު ކުރިން ބިނާކުރީ ބޭރުގެ ބިނާކުރިވެ. މިތަނުގައި ހުރި ދިރިއުޅުމުގެ ތަފާތު ގޮތް ފެނުނީމެވެ. މި ގޮތް ސީދާ ބަލާފައި ފަހަރުގައި ބަނދަރު ، ދިމާލަށް ގޮސް ވާ ގޮތް މި ބަނދަރުގައި ދިރިއުޅޭ ބައެއްގެ ގުޅުމާއި ބިނާކުރި ތަނުގެ ދިމާލުގައި ބާރު ބަނދަރު

ޗަނުވަރު ވަރަށް ދިޔަ ކުރުކުރި ޗެނުއް ވެސް އަޅުގަނޑުމެން ނުދަތުރުކުރީ. ޕިރަމިޑު
ސްގެ ހިސާބަށް ދިއުމަށް مصر ގެ تعريف އަރިވާ ބަލާ ހިސާބުން ފެއްޓިގެން ދުވަހެއް ދެ ހަތަރު
ހަފުތާ ހަމައަށް ދާން ބޭނުންވާނެއެވެ. މިދުވަސްވަރު ބޭނުމުގައި ބޮޑު ތަނަކީ حلوان ބައިތުލް
ބަލާނެ ތަނަކީ ބަތާ ފެނުގެ ފެނެވެ. މިތަނުގައި ސާފު ހުރި ހަމަ ފެންތަކެވެ. ރީތި ތަނެކެވެ.
ދެކުނުގެ ފަރާތުގައި އަލަށް ހެދި ފަހުން ބިނާކުރި ސަރަހައްދެއް ހުރި ބައިތުލް ފެނުގެ ބޭނުމަށް
އަރުވައިފައިވެއެވެ. މިބަޔަކީ ފެނުން ކުރެވޭ ޖެހުމަކަށް ބަދަލުވެފައިވެއެވެ. މިފެންތަކުގެ ފެނު
ފެންތަކުގައި ދުވަހުން ދުވަހަށް حمّام ގެ ތަނާއި ފަރާތްތައް ހުރެއެވެ. އަބަދުވެސް ތަޅުގަނޑު ހެދި
ފެނުގެ ބަރަކާތުން ބަލި ރަނގަޅުވާނެކަމަށް ބުނެއެވެ. މިތަނުގެ ފެނުގެ ބޭނުންކުރުމަށް خرد
ނިކުމެވެ. خرد އެބައި ނަމުގައި ހުރި ފެނުގެ ބާވަތެއް ކަމަށް ދެކެއެވެ. ހަމައެހެން މި
ވެއެވެ. މިފެނުގެ ބޭނުން ދިރިހުރި އެތައް ބަލިމީހުން ކުރެއެވެ. އެކަމަށް ބޭނުންވާ ގޮތަށް
އެތަން ވަގުތުން ބަލާފައި ހުރެއެވެ. އެ ފެނުގެ ބޭނުންކުރާ ގޮތް ތަފާތުވެއެވެ.
އަރާހަމަކުރުމަށް ފެނުގެ ތެރޭގައި ވަދެ ހުރެވެއެވެ. އެހެން ތަނެއްގައި ފެނުގެ
ހިތްހަމަޖެހުމާއި ސިއްހަތަށް ފައިދާހުރި ތަނެކެވެ. ބޭނުންވާ ގޮތަކަށް ސަލާމަތުން
ބަލިމީހުން ހަދާތީ ސަލާމަތު ކުރެވޭ ތަނެކެވެ. މިފެނުން ފެނުގެ-
ތެރެއިން ބާރު ބޮޑު ފެނެއް ނިކުމެ ހުރި ތަނެއް ހުރެއެވެ. މިތަނުގެ ހުރިހާ-
ތަނެއް ބަލާފައިވެއެވެ. އެތަނުގައި ހުރި ތަންތަނުގެ ވެސް ހުރެއެވެ. މި حمّام އަރި ސަރުކާރު
ހުރިހާ ތަނަކުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ބޮޑު ތަނެކެވެ. އަދި ހުރިތަނުގައި ހުރި ބަނދަރުގެ ވަށައިގެން ބޮޑު
ތަނެއް ހަދާފައި ހުރެއެވެ. މިތަނުގެ ހަވާ مصر ގެ ސަރުކާރުން ހަދާފައި
ހުރެއެވެ. ތަނަށް ވަޑައިގަތީ ރަސްގެފާނު الملك فؤاد الأول އެވެ.

ދިޔަރުން ދުވަސްވާ ސާރަޒާ ވަރަށް ދިނަ ދިއުނަށް ގޮސް ރަވާނާވުމަށް ދިޔައީމެވެ· قاهرة-

އިން ދިމާލަށް ގޮސް ފިޔަވަ އަށް ގަދަ އިއްޔެއްޖެއްވެ· قاهرة އިން ފެށި ތަން ދިމާލާއި ޤާހިރާ

ގެންދެވުނު ސިފަތަކާ ހިތަށް ވެރިވީ· މިގޮތުން ދިމާލަށް ގެ އަޅުވި ހާލަތު ގައި ރާއްޖެވަސް-

ތާކީދުކޮށް ވަޑައިގަތީމެވެ· މިހާ ފުރަތަ ދިރުމަށްވެ· قاهرة އިން ފަރާތުން ދިމާލަށް

ތެރޭން ވަށް އެކި ދެކޮޅު ދެ ވަނަ ތަނުގެ ވަނީ· قاهرة އިން ދިމާލަށް ބަލާފައިވެ·

ދިޔައީ بور فؤاد އަށްވުރެ ގިނަ ވަގުތު· بور فؤاد އަށް ވަރަށް ބޮޑުވެ· ރާއްޖޭގެ

ބައެއް ތަނަށް ދަތުރު ކުރުމުގައި ފެނިގެން ހިނގާދިޔައީ އާދައިގެ ބޭނުމަށް ކުރި

ބޭފުޅުން ދަތުރު ކުރައްވައި ވީމެވެ· جمادى الآخرة މަހުގެ ١٧ (ސޯމަދުވަސް) ގެ

އަށް ވަޑައިގަތީ قاهرة ގެ قلعة الجبل ގައި ހުރި އާސާރީ

محمّد على باشا ގެ ޤަބުރާއި މިސްކިތާއި ބަލައިލުމަށް ދިޔައީމެވެ· މިމިސް-

ކިތަކީ، ވަރަށް ބޮޑު ރީތި ފޮނި ތަނެކެވެ· ވަޑައިގަތުމުން މިސްކިތުގެ ތެރެ-

ކޮޅާއި އެތެރޭގެ ބިތްތަކާއި ތިރީގެ ތަށިތަކާއި ބައްޕާ ނަގާފައި ހުރި ގޮތް ދެކުނެވެ

ތަރަހަކީ ވަރަށް މާ ބޮޑު ތަނެކެވެ· ފަހުން ބޭސިކު ސަލާމް ކުރަން ހުރި ގޮތެވެ· އަދި

ފުރިހަމަ ކުރި އެތެރޭގެ ބިތްތަކާއި قبّة ގައި ރީތި ފިނިކަމެއް ވިއެވެ· އަދި ދިޔައީ

ދެބިރުން ފަހުން ބަލާ ކުރި ގޮތުން ދެތަން ވެރިކަމުގެ ހާލަތު ފެނިގެންވާ ފަހުން ގަދަ

ދެއްކުމަށް ވަރަށް ބޮޑު ތަނަކާ ދިމާވީމެވެ· މިސްކިތުގެ ކުރިމަތީ

ވަރަށް ބޮޑު قبّة އެއް ހުއްޓެވެ· މިސްކިތުގެ ދުވަސްވަރު ދެކޭ ބައިވެ· ބިތުގެ

قبّة ގައި ހުރި ވަރަށް އަގުބޮޑު قبّة ނަގާފައެވެ· މި قاهرة ގައި ދިޔައި ހުރި ތަން

ދެކުނު ތަނަކީ މިސްކިތުގެ ވަރަށް ބޮޑު ތަނެކެވެ· އަދި ހިމެނޭ ހުރި ތަން

ހަރުގައި ބޮޑު ޖާމިޢު މިސްކިތާއި އަޅާބަލާއިރު هندوستان ގެ އެންމެ ބޮޑު މިސްކިތްތަކުން
ކަޑައިނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި ބޮޑުވަރުގެ ގޮތުން ފަހަތަށް ޖެހިގެން دهلى ގެ ޖުމްޢާމިސްކިތުގެ
ދިގުމިނުގައި 190 (ސަތޭކަ ނުވަދިހަ) ފޫޓެވެ. دهلى ގެ ޖުމްޢާމިސްކިތުގެ ފުޅާމިނުގައި
محمد على باشا ގެ މިސްކިތުގެ ދިގުމިނުގައި ނުވަދިހަ ފަސް 95 (ނުވަދިހަ ފަހެއް)
ފޫޓެވެ. ފުޅާމިނުގައި ١٤٢ (ސަތޭކަ ސާޅީސް ދޭއް) ފޫޓެވެ. މިމިސްކިތުގެ ޖުމްލަ އުސްމިނުގައި ނުވަ ސާޅީސް
(ފޫޓެވެ) ފޫޓެވެ. މިމިސްކިތުގެ ބިނާކުރެވިފައިވާ ގޮތް ޤަޟިއްޔާތަކުގެ ސިފައިގައި قلعة ގެ ތެރޭގައެވެ.
މިސްކިތުގެ ދޮރުން ބޭރަށް ނިކުމެވެ. މިމިސްކިތާއި ބެހޭ قلعة ގެ ތެރޭގައި محمد على باشا ގެ ...
... قلعة ... قلعة
دهلى، آگره ގެ قلعة ...
... قلعة ...
... هجرة ... صليبى ...
... السلطان يوسف صلاح الدين الايوبى ...
... محمد
على باشا مصر ... هجرة ١٢٢٠ سنة ...
... مصر ...
... خاندان ... محمد على باشا ...
... قلعة الجبل ...

މިހެންވީމާ ތަންތަނުގެ އިތުރުން مصر ގެ މިހާރު ވެރިކަން ކުރާ ރަސްގެފާނުގެ ގަނޑުވަރު ވެސް އެބަހުރި
ހަމަ އެތަނުގައި ބެލިޔަ އެވެ. މި ހިސާބުގައި ހުރި ތަނަކީ بئر يوسف ކިޔާ ފެންވަޅެކެވެ. މި ފެންވަޅު
ވަރަށް ފުންވެއެވެ. مصر ގެ عزيز، يوسف ގެފާނު ބަންދުކޮށް ހުރިކަމަށް ބުނާ ތަނެވެ
ގައި ހުރި ތަން ބެލީމެވެ. އަޅުގަނޑު ވެސް އެތަނަށް ގޮސް ބެލީމެވެ. އެ ފެންވަޅަކީ ވަރަށް ބޮޑު ފެންވަޅެކެވެ
ވޭތުވެއެވެ. ކުރިން ކަހަލަ ހުނަރެއް ނެތީމައެވެ. ވަޅުގެ ވަށައިގެން ހުރި ތަންތަން ބެލިއަސް ވާނެތީ ބޭނުން
ކުރައްވާފައި ހުރި ތަނެއް ކަމަށް ބުނެއެވެ. ފަހުން ޤަބޫލު ކުރާނީ ކޮބައިކަން ނޭނގެއެވެ. ކުރިއަށް ގޮސް
އެގޮތަށް ލައިގެން އެތަނުން ބޭރަށް ނުކުމެގެން ހިނގާފައި ގޮސް ފެނުނީ ގަނޑުވަރުގެ އެތެރޭގައި ހުރި ތަނެކެވެ. މިއީ
ވަރަށް ފުން ބިރު يوسف އެވެ. يوسف ގެފާނު ހުރި ތަނެއް ކަމަށް ބުނާ ފެންވަޅެވެ. އަނެއް ފަރާތުގައި
ކުރީގެ ވެރިންގެ ވާހަކަ ބުނާ ބައެއް ތަންތަނާއި ހުރިހާ ތަނެއް ބެލީމެވެ شام ބަލާއިރު ގަނޑުވަރު ހުރީ
ފުންކޮށް جب يوسف މިހެން ކިޔާ. قلعة الجبل ކިޔާ ގަނޑުވަރު އަޅުއްވާފައި ވަނީ محمد علي
باشا ގެ ދުވަސްވަރު ބިނާ ކުރެއްވި ގޮތަށެވެ. المتحف المصري އަކީ ބޮޑު މަތީގައި ހުރި
عجائب خانه އެވެ. އެތަނަކީ ވަރަށް ފުރިހަމަ مصر ގެ ތާރީހީ ތަކެތި ހުރި
ތަނެވެ. އެތަނުގައި ހުރި ވަރަށް ގިނަ ތަކެތި ބަލާލީ عمارات ތަކާއި އެކު ހުރި ތަނެވެ
އާދަޔާ ޚިލާފު ތަކެތި ފެނުނެވެ. ކުރީގެ ރަސްރަސްކަލުންގެ ހަށިތަކާއި ތަކެތި ވަނީ
ރައްކާކޮށްފައެވެ. އެކަމަކު ހުރިހާ ތަކެތި ބަލާލަން ނުކުޅެދުނެވެ. هرم ތަކާއި ދުރުގައި ހުރި
ތަންތަން ނުބެލުނެވެ. ފަހުން قصر ގެ ތެރޭގައި ހުރި ތަކެތި ބަލާލީމެވެ. ހުރިހާ ތަނެއް
رومان ދުވަސްވަރުގެ ތަކެތި ފެންނަ ތަނެވެ. އެތަނުގެ ތަކެތިވެސް ވަރަށް މުހިންމު ތަކެތިއެވެ
ކުރީގެ ވެރިންގެ ހަށިތައް ވަނީ ރައްކާކޮށްފައެވެ. قبط ގެ ދުވަސްވަރު ބޭނުން ކުރި
قبر ތައް ވެސް ފެނުނެވެ. މި ހުރިހާ ތަކެތި ބަލާފައި އަނބުރާ ދިޔައީ ގެއަށެވެ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] المَلِكُ تُوتُ عَنْخ آمُونْ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (ދާދި [illegible]

[illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] حيران [illegible] عجائب خانه ގައި.

[illegible] الشيخ محمد الأحمدي الظواهري [illegible]

[illegible] شيخ الإسلام އެވެ. އަދި جامع الأزهر

[illegible] شيخ [illegible]

[illegible]

[illegible] صالح [illegible] حبر [illegible] دعا [illegible]

[illegible]

[illegible] جمادى الآخرة [illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] قاهره [illegible]

[illegible] إسكندرية [illegible]

[illegible] دانيال النبي،

لُقمان الحكيم ، سيّدنا جابر الانصاري ، الامام البُوصيري ،
ابو العبّاس المرسي ، މިނޫނގެ ދަރިވަރުން، އަދި ياقوت العرشى ، سكندر
الرومي ، މިއަށް ތަބާވި ސަރުކާރުންނެވެ. ياقوت العرشى އަދި سيّد الاحمد
البدوي ގެ އަރިހުގައެވެ. دانيال نبي ގެ ޒަމާނުގައި لقمان حكيم ގެ ދަރިވަރު ހާރޫން
ހިނދު މިހާރު ރިޔާސީ ކޮންމެ ފަރާތަކުން ފުރިހަމަވެފައި ވެއެވެ. މިސަރުކާރުގެ ބޮޑު ހާކިމުންނަކީ
ބޮޑުމީހުން بوصيري އާއި ބޮޑު ހާކިމުންނަށް ފައިދާ ހުރި ތަކެތި ފޮނުވައެވެ.
ކަންތައް ބޮޑު ހާކިމުންނަށް އެނގޭ މިންވަރަށް ބޭނުން ކުރެވޭ ގޮތް ފޯރުކޮށްދެއެވެ. بوصيري
إمام ގެ ބޮޑު ހާކިމަކާއި މިސަރުކާރުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ފަރާތަކުން ބޮޑު ހާކިމަކާއި މިން.
ސަރުކާރުގެ ތެރޭގައި ހުންނަ މުހިއްމު ކަންތައްތަކެވެ. ބޮޑު ހާކިމުގެ ވަކިން ރާއްޖޭގެ ރަށްތަކުގައި
މިސަރުކާރުގެ ވަކިން ބޮޑުކަމުގައި އަދި ދަރަޖައިގެ ތަންތަނުގައި މީހުން ތިބެވެ. މުޅިން ބަރުދާ
ހިނގައިފައިވެއެވެ. އަދި ބޮޑު ހާކިމުގެ ތެރެއިން މިސަރުކާރުގެ ތެރެއިން ގަބް ގެ ބޮޑު
ތަންތަނަށް ތަރުތީބުން ތަރައްގީ ކުރަމުން ގެންދިއުމަށް ފައިދާ ވެއެވެ. ބޮޑު ހާކިމާއި މިން.
ސަރުކާރުގެ މީހުން އެކަމަށް ހަދައިދެން ވަކިވަކިން ވައްތަރުވެއެވެ. މިސަރުކާރުގެ قبّ ހުރި،
ތަރުތީބު ދަރަޖަ ތަރައްގީ ކުރުމުގައި ތަންތަނުގެ ތެރޭގައި އަށް ދަރަޖަ ތަކުން ވަކިވަކިން ސަރުކާރުގެ ތެރެއިން
މިقبّ ގެ ތެރޭގައި ހަށަގަނޑުން ވަކިން ރަށްރަށުގެ ބޮޑު ބަޔަކު ކޮށް ރާއްޖޭގެ ތެރޭގައި ބޮޑު ހަރުގަނޑު
ހަދައި ރަށްރަށުގައި ފުރިހަމަ ގޮތެއް ދެއްކީ ނުންނެވެ. އަދި މި ބޮޑު ރާއްޖެވެސް قبّ ގެ ބޮޑު
ހުރިން ސަރުކާރުގައި ހުރެއެވެ. ތަނުން މިސަރުކާރުގެ عجائب خانه އާއި ހަވާލު ވެއެވެ. ދަރަޖަ
ހަދައި ދެމުމުގެ ތެރޭގައި ހަވާލުވާ ގޮތް ހަވާލު ބެލެހެއްޓުމަށް ކުރެވޭ ބޮޑު ރަށްރަށުގެ ތެރެއިން
ހަވާލު ކުރެވޭ ބަޔަކު ވެއެވެ. عجائب خانه ބަލަހައްޓަނީ ފުރިހަމަ ބޮޑު ހާކިމު ބަލަހައްޓައެވެ.

ޕިރަމިޑާއި ހުރިގެ ދުވަސްވީ عمارات ތަކެއް ކުރީގެ ނަންނަރިޔާ ޕިނަޅާ ވަތް ބާޖަހުގެ
ޕަސްޕިރިރި ރަޒާރުގެ ބާވަތް ބާވަތުގެ ތަކެތި އެކަތިވޭ. އަދި މިހިރަ ތަކެތި ދިޔައިމަ ހުސްގަޔާ-
ކުޅުވާނަށް ނުކޮށް ބޭނުން ހަދާ ހުރި ޕަހަރި قبر ތަކެއްވަސް ވަތްވެ ދިބީ
ތަކެއްވަސް ވަޙީ قاهرة ގެ عجائب خانه ގައި ވާ قبر ތަކާއި އަރިގެ ތަންތަން
ހުރީ ތަކެވޭ. މިބާގި ނުހިމެނޭ ކަމުގެ ސާމާނު ހާމަކަމުގެ ނުވަތަ ހުރިކަމުގެ ދޮންނާނަށް
ހުރިހަމަވޭ. ހަކަ ހުރީ قبر ތަކާ ނުބުނެވޭ ހާމަކަމުގެ ހުރި ހަމަވޭ. އަދި ހިމެނޭ
روما ން ނުމެދި ހިމެނޭ فرعون ން ދެމި ހިނދުވޭ. ބަސް ކުރުގެ ވަރަށް ގިނަ-
ހިނދުއި ވަރަށް ގިނަ ހިމެނޭ. މިހާރުގެ ދެ ބާވަތް ބާވަތުގެ ކުރިއް ކަނޑަތަކެވޭ
ބަސް ހަރުގައި ވާ ހަކަ ކުރަދި ކާއިރު ހަދާއި ވަރަ ކުރި ބަރު ކުރެވި ނަގާ ކާނަގަ
ނުކުރުވޭ. ދެވި ރަހާއި ބަރާބަރު ކަނޑުގެ ބާވަތް ބާވަތުގެ ގަތުގެ ދުވަސްވީ ކަމަށް-
ބަލާއިރު ބާވަތުގެ ދެ ނުބާއި ބަރު ކުރު ދެ. މިހާރުގެ އަރިކަމު ކަންތައް ދެ ހިނދުގެ
ދެކޮޅު ވެރިކަމުގެ ދަ ދެކުމުގެ ކުރީ ނުނުވޭ. އަދި ގެ ވަސް ވަރަށް ދުވަހުވޭ. ހާވަސް
ތުރާ ދެ ވަސް ހިނބުއިވޭ. އަރާ ދަރަ ވަރަކަށް ދުވަހު ދަރު ކަދަނިވޭ. ޕިނާ ދަދަގަ ގަ އި
ދިރާއި ވަރުކަމަށް ހުރި ނުހުށް ނުތަ ކަރިދޭ ރުކާކާ އަރަކޮތް ހު ދިޔަ ދި-
އަކާ ދީއިވޭ. މިހަނގެ ހަ ދަރު ދުވަސް ހަ ކަކަކޮތް ނުރަ ހަ ހަ ޒަވަރު ހަކަ
ދާހާއި ނުހަ ދުބަހުގެ ހާ ކުރިނަ ހުވޭ. ޕިނަ ކަވަރު ކަރު އަ ދިގެ ކަގޮތް ނުނަ
ދުއްވޭ. ޕިނާހާ ހަ ދު ރަކަ ކަ ދުރުގަ އި ހަ ދުގެ ނުވާ ކަރަ ހާ ކަރަތު ހާ-
ދުއާއި ދަނަގު ކަރަ ހާ ކާ ގަރަކަ ހުކުރާއި ދުއިހާވޭ. އަގޭ ނުނުދު ކަރާ އާ ވޭވާ
ކުރަން ނުރަތުވޭ. ކުރަން ދު ރުނުން ދު ރަ ދު ނުގެ ސް ގެ ނަ ދިސް ހުރަދުތ

ޓްރޭނު ދިޔުން ހަމަ ހަރަކާތް ކުރައްވައި ފެށީއެވެ.. އަހަރެމެން ހުރި ބަނދަރުގައި ހުރި ހުސް ބޯޓު ތަނުން-

ސާފުކޮށް ހަދާފައި ހުރި ބޮޑު ތަނެއް ކޮށްފައި ވީ ނަމަވެސް ހިނގާފައި ހުރި ތަކެތީގެ ބާވަތް އަދި ގޮތް

ވާނެއެވެ. އަދި އެފަދަ ބޮޑު ބިނާއެއް ނުވަތަ މަރުކަޒުގެ ބައްދަލުވުމެއް ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަށް ހުރި

ވީއެވެ. އެފަދަ ބިނާތަކުގެ ތެރޭގައި ވާ ހުރި މާބޮޑު ގޮތެއް ހުރި خانه އެއްވެސް ބާވަތެއް ދިމާއެއް ނުވޭ

ބަލައިލައި ފަހުގެ ތަރިކަތަކީ ހަރަދުކޮށް ހަދާފައި ހުރި عمارات އެއްގައި ހުރި ތަނުގެ ބޭރުގައި ހުރި

ބައްލަވައި ބަލާލެވެ. އެތަނުގެ ތެރޭ އެއްބައި ހުރި ތިރީގައި ހުރި ކަމަށް ވެއެވެ. بعلبكّ.

ގޮތުން އެކަމާ އެއްގޮތަށް ބައިތަކުން ހުރި ބޭރުގައި ހުރި ތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރި އެކަމުގެ ވެ. މިތަނުގައި

މުޅިން ހަދާފައި ހުރި ރަށުގައި ހުރި ބޮޑު ބިނާތަކުން ބޭނުންވި قاهره ގައި ވެސް ހުރި އަދި ކުރީގައި ވެސް

ހުރި މިފަދަ ތަނުން އެއްވެސް ބާވަތެއް ހުރެއްޖެއެވެ. މިތަނުގެ ބޮޑު ބިނާތަކުގެ ތެރޭ ބޭނުންކުރި ބައިތައް

ހުރި ބޮޑު އެއްޗެއް ވީ ހަމަ ހުރި ހަމަ ހުސްކޮށް ބަހައްޓައިފައެވެ. އެތަނުގެ ބައިތަކުން ބޭނުން ހުރި ބިނާތައް

އެކި ވަރުގެ ތަނެއް ހުރި ތަނުގައި ބޮޑު ތަނެއް ކަމުގައި ވެއެވެ. މިތަނުގައި ހަމަ ތިރީގައި ބަހައްޓާ ހުރެވެ.

ތަނުން ބޮޑު ބޮޑު ބިނާތައް ހަދާފައި ހުރި ވަރަށް ބޮޑެވެ. މިބައި ބިނާތަކުގެ ތެރޭގައި ހުރި ބޮޑު ތަނެއް

ތަރުތީބު ކަމުގެ ބައިތައް ބޭނުން ކަމަށް ވާ ހުރި ބިނާއެއްގެ ތެރޭ ހުރި ތަނުގައި ހުރި އެތަނުގައި ހުރި

ހުރި ބޮޑު ބައިތައް ހުރި މިތަނުގައި ބިނާކޮށްފައި ހުރި ބޮޑު ހަދާފައި ހުރި ތަނެއްގައި ހުރި ފެނެއެވެ.

ހިނގާ ތަރުތީބު ކަމުގައި ހުރި ބޮޑު ތަނެއްގެ ތެރޭ ހުރި އެހެން ތަނުގައި ހުރި ބަޔަކު ހުރި ތަނުގައި

ގޮތުން ތަރުތީބު ކަމުގައި ހުރި ބިނާތައް ހުރި ފެނެއެވެ. އަދި މިތަނުގެ ބޮޑު ތަންތަން ތަރުތީބުކޮށް ހުރި-

ބޮޑު ބިނާއެއް ހުރި ގޮތަށް ހުރި ބިނާތައް ހުރި ހުރި ތަނުގައި ހުރި ފެނެއެވެ. މި ތަރުތީބުން ބައިތައް ހުރެވެ.

ބޭއެވެ. މިތަނުގެ ބޭރުގައި ހުރި އެއްބައި ހުރި ތަނުގައި ހުރި ތަނެއްގައި ނުވެއެވެ. މިތަރުތީބުން ބައިތަކުން

މުޅިން ހުރި ބިނާތަކުގެ ބޮޑު ބައިތައް އެތަނުގެ ބޮޑު ބިނާތަކުން ٧٥ (ހަތްދިހަ ފަސް) ފޫޓު ވެއެވެ.

ދި اسكندريه. مصر، قاهرة ގެ مصر العتيق ގެ ފުރަތަން ހިނގާ ހިނގާފައި

مصر الجديد އަށް ގޮސް ނުކުމެވުނީމެވެ. މިހާރު ހުރި ހަމަ ހަމަތަކާ ހިލާފަށް ޖެހިގެން ކަމަކަށް

ނުވެފައި ކަންތައްތަކާ ގޮތްގޮތަށް ހުސްވެ ހިސްކުރެވޭ ޙާލު ދެކިއްޖެއެވެ. އެހެންކަމަށްވާތީ ވެސް ވެގެން ވިޔަސް ކަންތައްތަކާއި

އާޘާރު ކަމަށްވާ ހުރިހާ ސިފަތައް ބަލައި ދެކިއްޖެއެވެ. ކަންތައްތައް ފުރިހަމައަށް ދެކިގަތުމަށް ހުރިހާ

ތަނަކު އެކަށް ދިޔުމަށް ޒިޔާރަތް ކުރިން ބަލައި ދެކެމުން ދިޔައީ ކަމަށްވާ ގޮތުގެ ތެރޭގައި ވެސް ކަންތައް

ގެންގޮސް ނުކުމެވުނީއެވެ. ދި اسكندريه ގެ ޒިޔާރަތް ގައި ބޮޑު ބަނދަރު ކަމަށް ގޮސް ދެކެވުނު

ހިނގުމެވެ. ކަންތަކެއް ބަނދަރު އަށް ގޮސް ނުކުމެވުނީމެވެ. ކަމެއް ގޮތަކަށް ވެސް ބުނެވެއެވެ. ގޮސް ހިނގައި

ވަޒީރާއި ހިތްވަރުގެ އަޅުގަނޑު عجائب خانه، މަސް ބަނދަރު، حيوان ބަގީޗާއާއި

ބަލައިގަތީމެވެ. ދެ ބުރުގެ ވަށަ، ބޮޑު ބުރު. ބޮޑެތި މަގުތަކާ ބަޔަކު ފެނުނު ކަމެއް ވީމާ އަހަރެމެން ބަލައި

ހުރިހާ ކަމެއް ހިނގާ ޒިޔާރަތް ކުރީ ބަލައި ބަލައިގެން ހިނގާ ވިލާތުގެ ތެރޭގައި ގެ އަށް ދިޔައީ

ދުނިޔޭގައި ބޮޑު ގޮތަކަށް މިނޫން ބަޔަކު ނޫނީ ގެންގޮސް އަހަރެން ގޮސް ١٩ (އަށާރަ) ވަނަ ހިނގުމެއް -

ދެން ވިޔަސް ހިނގައި، އަހަރެމެން ސިފަ ހިނގާ ބަލައިގަނެ. قاهرة އަށް ގޮސް ގޮއްސަ ހިނގައިފީމެވެ.

مصر ގެ قاهرة ގެ مصر العتيق އަށް ގޮސް ސިފަވާ مصر الجديد -

ގެ ހުރިހާ ކަމެއް، ބަގީޗާ އަދި ވެސް ޒިޔާރަތް ކުރެވުނު ދެ ބުރު ހިނގައި ދެ ގޮތް

ފެންނަ ބަލާށެވެ. މި ހިނގާ عجائب خانه އަކީ ހިނގާ ސިފަ ސިފައި ސިފަވާ ކަމެއް

ހުރިހާ ކަމެއް، ދެ ބުރު ހިނގާ ވެސް ބޮޑު ސިފަވާ ކަމުގެ އެ ގޮތް ހުރިހާ ގެ ހިނގާ ނުކުން -

ވެސް ދެން ހިނގައިފީމެވެ. قاهرة ގެ حيوان ބަގީޗާ هندوستان އަދި އެހެން ތަންތަނުގެ ހުރިހާ

ބައެއް ބަގީޗާ ގޮތް ގޮތް ހިނގައި ބައިގައި އެބަ ހުރި ފަހަރު ހިނގާ ބޮޑު ގޮތް ހިނގައި

ބޮޑު ގޮތަށް، حيوان ގެ ބަގީޗާ ބަލައި ދެ ގޮތް ހިނގައި ހުރިހާ ކަމެއް. ކަމެއް ވެސް ގެ،

ދެން އަގްރާގެ تاج محل ބަލާލަން ދިޔައީމެވެ. އެ ޢިމާރާތް ފެނުމުން ހިތަށް އަރަނީ ހައިރާންކަމެކެވެ. بمبئی
ޖަހާފައި ހުރި ގޮތް ވަރަށް ރީތިވެ، ހުސްކަމުން ފެންނަން ހުރީ ތަސްވީރެއް ފަދައިންނެވެ. مصر ގެ سرايه عابدين
ބަލަންވެސް ދިޔައީމެވެ. ކުރީގެ ބާދިޝާހުން ދިރިއުޅުއްވި ގަސްރެކެވެ. بمبئی ގެ ވަޒީރު ފޮނުއްވި ތަކެތި ތިބުނު
ތަނާއި ބަލާލީމެވެ. އެތަނުގެ ވަރަށް ބޮޑު އިމާރާތެއް ބަހައްޓާފައި ވެއެވެ. بمبئی ގެ ބޭބޭ ބަލައިލާން ވީމެވެ.
އެތަނުގެ ސާމާނުތަކާއި ތަކެތި ބަލާލީމެވެ. އެތަނުގައި ވަރަށް ގިނަ ކަމުތައް ކުރެވިފައި ވެއެވެ.
ވަރަށް ބޮޑު ގަސްރެއްގެ ގޮތުގައި ހަދާފައިވެއެވެ. އެތަނުން ދެން ދިޔައީ ތަނަކަށް ވަރަށް ރީތިކޮށް ހެދިފައިވާ
ދިމާއަށް ދިޔައީ ميدان عابدين ދެކެ ގޮސްގެން. مصر العتيق ގެ ނަން ދެން ކިޔަނީ
ބަޔަކު ކިޔާ مصر الجديد ގެ ދިމާއަށް ބަލާލާފައި އިސްލާމީ ތާރީޚުގެ ބައިވެރިން
ގޮވައިގެން ގޮސް ތަނެއް ހުރި ތަނަކަށް ދިޔައީމެވެ. ކުރީގެ ބާދިޝާހުން ދިރިއުޅުއްވި
ތަނެއް ހުރި އެ ތަނުގައި ބައިވެރިވާ ޖަމާޢަތުގެ ބޭފުޅުން ބަހައްޓާފައިވެއެވެ.
ވަރަށް ރީތި ބިނާތަކުގެ ތެރޭގައި ހުރި ފުރާނަ ގޮތްގޮތުގައި ބިނާކުރެވިފައިވާ
ތަނެއް ހުރި ތަނަކަށް ދިޔައީމެވެ. بمبئی ގެ ތަކެތި ފެނުމުން ހައިރާންވީމެވެ. މިތަނުގައި ތިބި
ދުވަސްތަކުގައި ބަލައިލީ މިސްރުގެ ބޮޑެތި ތަންތަން ބަލައިލުމަށެވެ. مصر العتيق
އިން ދުވަހަކު ބަލައިލީ ތަނަކާއި ގިނަ ބައިވެރިން ހުރި ތަނެއްގެ ކުރިއަށް ދިޔައީމެވެ.
ތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރި ތަކެތި ބަލާލިއިރު ހުރި ގޮތް ދެނެގަތީމެވެ. ދެން ދިޔައީ ތަނުގެ
އިރުމަތީ ބަޔަށް ވަރަށް ބޮޑު ތަނަކަށް ދިޔައީމެވެ. ދުވަސްތަކެއް ވަންދެން އޮތް ދިމާއަށް ގޮސް دمشق
قدس، بغداد ދިމާއަށް ދިޔައީމެވެ. ދެން ފަހުން ބަޔަކާއި ބައްދަލުވެގެން ހުރި ތަނަކަށް
ދިއުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބުނެވެ. ބައްދަލުވުމެވެ. ދެން ފަހުން ބަޔަކާއި ބައްދަލުވި ތަނަކަށް
ދިޔައީމެވެ. އެތަނުގެ ގިނަ ބޭފުޅުން ތިބި ތަނަށް ދިޔައިރު ބައްދަލުވީމެވެ. ދެން އެތަނުން

ދިޔަރުގެ ބަނދަރުގެ ވަގުތު، ސަލާމަތުން ފުރައިގެން. ތިމަރަށް ދިޔަމުން ގެންދިޔައީ ދުވަހުގެ
ޖެހުމަށް ބަނދަރަށް ވާސިލްވެ اسكندرية އަށް ފޯރައިގެން ދިޔައީ. قاهرة އާއި ދެމެދު ދަތުރުކުރާ ރޭލު-
ގާޑީގެ ސަރަހައްދު ވިއްސާރަ ފަހުން ފުރަން އޮތީ. اسكندرية އާއި ދެމެދު ދުއްވާ ގާޑިއެއް
އެއްގަމު ފަރާތުން قاهرة އަށް ދިޔުމަށް ދިޔައީ ގާޑިއެއްގައި. ތަންތަން ދެކެމުން اسكندرية އާއި ދެމެދު-
ރޭލު ގާޑި ދުއްވާ ވަގުތު قاهرة އާއި ހިސާބަށް ފޯރާއިރު ބައެއް ދުވަސް [illegible]
ވަރަށް ބޮޑު ބަޔަކު ރަށްތެރޭގައި ދަތުރުކުރަނީ ބޮޑު ކާރުތަކުގައި. ގިނަ ބައެއް ތަންތަނުން ބޭރަށް ދިޔަ ތަނެއް.
މި ބަނދަރަކީ ވަރަށް ބޮޑު ފުޅާ ބަނދަރެއް. މި ސަރަހައްދުގައި ހުރި ތަންތަނަކީ ވަރަށް [illegible]
ބޮޑެތި އިމާރާތްތައް ހުރި ތަނެއް. އެތަނުގައި ގިނަ މީހުން ދިރިއުޅޭ ގޮތަށް ހަދާފައިވާ ތަނެއް-
ހަދާފައިވޭ. އެއީ ރަށަކަށް ވާވަރަށް ބޮޑު ތަނެއް. ގިނަ ބައެއް ތަންތަނުގެ ނަންތައް ބުނެވޭނެ. ޢާއްމު ގޮތެއް
ބަލާއިރު ބޮޑެތި ތަންތަން ހުރީ قاهرة ގައި. ބޮޑެތި ތަންތަނާއި ދެމެދު ދުއްވާ ރޭލުގާޑި
ތަކުގެ ތެރޭގައި ވަރަށް ގިނަ ބަޔަކު ދަތުރުކުރޭ. ގޮތަކީ ރޭލުގާޑީގެ ތެރޭގައި ހުރި ކާރުތަކުގެ ވަރަށް
ވާނެ. މިގޮތުގެ ބޮޑު ބަނދަރުގެ ގިނަ ތަންތަން ވަނީ. މިގޮތަށް ބޮޑު ރަށެއް ([illegible] ١٦٠٠ [illegible]
ވަރަށް) ހުރިތަން. މި ރަށުގައި مصر الجديد އާއި ދެމެދު ދުއްވާ. މިގޮތަށް ހުރި ތަނަކީ شارع
نازلي އެވެ. قاهرة ގައި ހުރި ބޮޑެތި ތަންތަނުގެ اسكندرية ގެ ގޮތަށް ދުވަސް ދުއްވާ [illegible]
ގެސްޓް ހައުސް ހުރިއެވެ. ބަނދަރުގެ ތެރެއިން ގޮސް ހުރިގޮތަށް ދެކެވޭ ބޮޑު ތަނެއް ބަލާ ހިސާބުގައި
އޮވޭ. مصر العتيق އާއި مصر الجديد ގެ ތެރޭގައި (٨٠٠٠ [illegible]) އެއްވަރެއްގެ ދުރުން
ހުރޭ. ދެތަނުގެ ތެރޭގައި ސަރަހައްދުގެ ދުރުމިން قاهرة އިން اسكندرية އާއި ދެމެދު
ކަނޑާލެވޭ ގޮތަކަށް ހުރެއެވެ. سيد جابر، دمنهور، ايتاي البارود، كفر
الزيات، طنطا، بنها މި ތަންތަނުގެ ތެރެއިން ދުއްވާ ރޭލު ގާޑި ދަތުރުކުރެއެވެ.

قاهره އާއި شام ގެ فارس، دمشق، عراق ގެ بغداد މިތަންތަނުގެ ވެސް
عرب ބަހުން ވާހަކަދައްކާ މީހުންގެ ތެރޭގައި ވެސް ތަފާތުތަކެއް ހުރި ކަމަށް ބުނެއެވެ. ނަމަވެސް މިއީ
މިޞްރީ عرب ބަހުން ދައްކާ ވާހަކައެވެ. އަސްލު ބަހާއި ދުރު ނުވާ ގޮތަށް ބޭނުންކުރާ ބަހެކެވެ.
اسكندرية އާއި ކައިރި ރަށްތަކުގައި ވެސް ބޭނުންކުރާ ބަހަކީ މިބަހެވެ.
މި جمادى الآخرة މަހުގެ ٢٢ (ބުދަ ދުވަސް) ދިޔާރީގެ ދުވަހު مصر الجديد
ގައި ދުވަހެއް ހޭދަ ކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. އެތަނަކީ ބޮޑު ފަތުރުވެރިން ގިނަ ތަނެކެވެ. ބޮޑު ތަނެއް ނޫން-
ވާނަމަ އެހެން ގޮތަކަށް ހެދިފައިވާ ތަނެކެވެ. ބަޔަކު ބުނެއެވެ. ސިފަ ރީތި ހިތްގައިމު ތަނެކެވެ-
ހުރިހާ ތަނެއް ފެނިފައި ހުރި ތަނެއް ކަމުގައި ބެލެވެއެވެ. އަދި ބޮޑު ބިނާތަކާއި ގެތަކާއި ތަންތަން
ހުރިތަން ވަރަށް ރީތިވެގެން ހުއްޓެވެ. މި ތަނުގެ ބިނާ ފެނުމަކީ ވަރަށް ހިތްގައިމު ކަމެކެވެ. ބޮޑު ބާ
ގައި ހުރި ގެތަކެވެ. ބިނާ ފެނުމަށް އެތަނުގައި ހިނގާލީމެވެ. އެތަން ބޮޑު ވަރަށް ރީތި ތަނެކެވެ. ދެން
ދަތުރު ކުރީ ރާއްޖެއަށް ދާން ބޭނުން ތަނަކަށެވެ. އެއަށްފަހު ވަކި ތަންތަން ދެކެ ބަލާލީމެވެ. އެތަން
ދެކެވޭ ބިނާ ތަކުގެ ތެރޭގައި ނިސްބަތްވާ ތަނެއް ވެސް އެއީއެވެ. އަދި ބިނާ ތަކުގެ ތެރޭގައި ވާ ބޮޑު
ކަމަކީ އެތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރި ބޮޑު ތަންތަނެވެ. قاهره ގެ ސަރަހައްދުގެ ތެރޭގައި ހުރި ބޮޑު
ބާޒާރުގެ علم އުގަންނައިދޭ ބޮޑު މަދަރުސާއަކީ مدرسة ޖާމިޢުލް އަޒްހަރުގެ ތަނެވެ.
މިސްކިތެއް އޮތީ އެތަނުގައެވެ. މި ތަނަކީ ވަރަށް ބޮޑު ތަނެކެވެ. ހުރިހާ ރައްޔިތުން ވެސް ދެއެވެ. قاهره ގެ
مصر العتيق ގެ ދާއިރާގައި ވެސް އެތައް ތަނެއް ހުރި ތަނެކެވެ. އެތަނުގެ ބޮޑު ސަރަހައްދު ازبكية
އެވެ. އެތާގައި ހުރީ مصر ގެ ރަސްކަން ކުރެއްވި ابراهيم باشا ގެ ބުދު ހުރެއެވެ.
އޭގެ ފަހަތުން ދިޔައީ ބަޔަކު ދިރިއުޅޭ ތަނަކަށެވެ. ބޮޑު ތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރި ބައެކެވެ. އެތަނުގެ ތެރޭގައި ހުރި
ބޮޑު ބިނާ ތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ބިނާ ތަކެއް ހުރި ތަނަކީ ރަސްގެފާނުގެ ގަސްރުގެ ތަނެވެ.

ދިޔުމުގެ ބަގީޗާއަށް. اَزْبَكِيَّة ހިސާބުގައި ހުރި ބަގީޗާއަށް. އަހަރެން ގޮސް ބަލާފައި ބޮޑު ބަގީޗާ
މިތަނުގައި ވަރަށް ބޮޑު ބަގީޗާއެއް ހުރި ރަށްތަކުގައި ގޮސް ފުރަތަމަ ބަގީޗާތަކުގެ ސަރަހައްދު
ހިނގުމަށް ގޮސް ابراهيم باشا ގެ ބޮޑު ބަގީޗާ ހަދާފައި ހުރި ގޮތް ބަލައިލީމެވެ
ޖެހުނު ކަމެއް ނުވެ ރައްޔިތުންގެ ގޮތް ބަލާފައި އަނބުރާ އައީމެވެ. މިހިސާބުން ފެށިގެން جمادى الآخرة
މަހުގެ 19 (އެއްވާހަކަ) ވަނަ ދުވަހު اسكندرية އަށް ދިއުމަށް ފަހު އަނބުރާ
ދިޔުމަށް قاهره އަށް ދިޔައީ ރޭލުގައެވެ. އެތަނުން ފެށިގެން ބޮޑު ރަށްތަކަށް ދިޔައީމެވެ.
އެތަނުން ގޮސް ބަގީޗާއަށް ވަދެ ބަލާފައި ހުރި ތަންތަން ބަލައިލީމެވެ. އޭގެފަހުން
ބަލައިލީ. މިތަނުގައި ހުރި ބޮޑެތި ބަގީޗާތަކާއި ރަށްތައް ބަލާފައި އަނބުރާ ފަހުން ދިޔައީމެވެ.
مصرالجديد ގެ ބޮޑު ބަގީޗާތައް ބަލާފައި ގޮސް މިހެން ހުރިހާ ތަނެއް ބަލައިލީމެވެ. އެނބުރި ދިޔައީ
ރަށްތަކަށް ގޮސް. މި جمادى الآخرة ގެ ٢٣ (...) ވަނަ نومبر ގެ ١٢٥ (...)
...) ގައި مصر ގެ އަމީރު امير حيدر فاضل އާ ބައްދަލުކުރީމެވެ
ބޮޑު ބަޔަކު ސަލާމް ކުރިއެވެ. އެތަނުގެ ބޮޑު ބަގީޗާތަކުގައި
އަސްދޮޅި ސަލާމް ٢٥ (...) ވަނަ ދުވަހު ٢٧٦ (...)
...) ވަނަ ދުވަހު ސަލާމް ٧٥ (...) ވަނަ ދުވަހު ١٥٠٠ (...)
...) ބޮޑު ރަށްތަކުގެ ބަޔަކު ٦ (...) ވަނަ ދުވަހު ހުރި ١٨٠
(...) ... ބަޔަކު بغل ٣٦ (...) بغل
އެއީ އެތަކެއް. ސަލާމް ދިނުމަށް ... ١٤ (...) ...
... امير حيدر فاضل އަދި مصر ގެ
ابراهيم باشا ގެ ... ދިޔައީމެވެ. މި امير ގެ އަތުން ...

ދުވަހަކާ. މި امير އަކީ عرب، އިދިރީސީ ފަރާތުން ރަސްކަލެއް ޔާއަރަބީ ވިދާޅުވެގެން ހުރުން-
ނުވިތާ ދުވަހަކާ. އަދިވެސް ނުފެނޭ ހަލުއިކޮށް ބޭހަކާއި ދެމުން ދިޔަކަމާ. ބޮޑު علم ވެރިޔެއް-
ވެރިއެއްކަމާ. މި امير ގެ ސަލްޠަނަތުގެ ގޮތުގައި ވެރިކަން ކުރައްވާ عزة އާއި ދޫކުރެއްވުމެވެ
ގެއްލުން ދެވި. ސަލްޠަނަތުގެ ރަސްކަލުން ޝަރީޢަތް ފާޅުކުރެއްވީ ބަޔާން ކުރެއްވުމުގައި ފެނިހުރުން
ނޫނީ ބޮޑުމިން ކޮޅާއި ބޮޑު ދުވަސް ވީއިރު ފަރާތުން ފާޅުކުރެއްވީ ނަމާދު ބޭއްވި ދުވަހެވެ
މަސްދާރުގައި شافعي މަޛްހަބު މި ސާދަ ބަރަހައްޗަށް. އަދި މިހެން ނުކުތް ބޮޑު ފަރާ-
ސާރު قبطي ދަރުކަރުގެ ސަލްޠަނަތުގެ ރަސްކަލުން ވިސްނުންތެރި ބޮޑު ބާވަތް ހުރި-
ތިބި ބަޔަކާއި ބައިވެރިވުމަށް ފެނުނީ ހަމަ ނުހުރެ ކަންކަމުގެ ވަރަށް ބޮޑު ބަދަލުތައް
ވެރިކަން ހިނގާ ގޮތާއި ބޮޑު. ސަލްޠަނަތުގެ ރަސްކަލުން ބަލާ ފިލާ ބަދަލުވި ١٠٠ (ސަތޭކަ)
ދުވަސްވީއިރު. މި جمادى الآخرة މަހުގެ ٢٤ (ސައުވީސް) ވިއަސް ނޮވެމްބަރު نومبر
٢٦ (ސައުވީސް) ދުވަހު مصر ގެ ރަސްގެފާނު الملك فؤاد الأول، މިދިޔަ
اسكندرية އިން ފަށައިގެން ހިނގަވާ ބޮޑު ރަސްކަލުން قاهره އަށް ވަޑައިގެން-
ނެވިއްޔާ. މިދުވަހުން ފެށިގެން ހުރި ބޮޑު ފަރާތްތަކުން ފާހަގަކުރުމަށް ހިސާބު ހަދާ-
ނުވަތަ ރަސްގެފާނު سراي عابدين މި ދަނޑު ވަޑައިގެން ތިއްބެވުމުގެ ތެރޭގައި ބޮޑުކަމަށް
ރަސްމީ ހައިބަތުގައި ގޮސް ދަތުރެއް ކުރެއްވުން ފާހަގަ ރަސްމިއްޔާ ދަރަޖަ ފަދައިން ހުރި
ދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ދިމާލަކުން ރައްޔިތުން ދެކޮޅުގައި ބޮޑުގޮތަކަށް ދުވާލު ބަސްކަނޑާ
ވަޒީރުން ދަރަޖަ ހަދިޔާ ދެއްވުމަށް ދަރަޖަތަކެއް ލިބިގެން ވަރަށް ރަށްރަށުގެ ރަސްމިއްޔާ
ފާޅުވެ ދަރަޖަ ލިބުނު ހުރިހާ ރައްޔިތުން ދެކޮޅުގައި ވަޑައިގެން ބޮޑުކަމާއި ހަމައެކު
ދޫކުރި ބަހާ ބޮޑު ރަސްމިއްޔާ ދެއްވި ކަމުގައި ވެސް ބޭރު ރައްޔިތުން ފަހަރެއް ރަސްމިއްޔާ ބަލަން

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] ابراهيم باشا [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (٢١) [illegible]
[illegible]
[illegible] 100 ([illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] جامع الازهر
[illegible]
[illegible]

ވާގޮތުގައި އަރުވަން ފެށުނީ ދުވަހެއް ނިޔާވުމުން ދުވަހުން ހަވީރު ބަޔަކު އަރިހަށް ދިޔަމަށް-

ގޮސް ނުވާނެ އެދި دعا ކުރެއްވި އަދި ހުރިހާ މީހުން ވެސް ބޭނުންކުރީ އެދުމުން ވަޑައިގެން ދުވަހުން ފަހު

ހުކުރު ދުވަހު ނަމާދަށް ފަހު دعا ކުރުމަށް އެދުނީ އެއްގޮތަށް. ދުވަހު އެރޭ ތަނުން ނިކުތުމުން

ގެންދިޔަ ހުރިހާ ބަޔަކާއި ތަޢާރަފުވެ އަރިހުގައި ބޭނުންވާ ހުރިހާ ކަންކަން އެރުވުމުގައި

ގޮސް ދަރުބާރުގައި ނަމާދު ކުރެވުނީ دعا ކުރަން އެދުމުން. ބަޔަކު ރައްޔިތުން ވަޑައިގަތީ އަހަރު

ހަމަ ދުވަހު دعا ކުރުމަށް. ވަޒީރުން ދަރުބާރަށް ވަޑައިގެން دعا ކުރުން ދެންދުވަހު دعا

އިރު رعية ނުވަތަ مصطفى النحاس باشا ހުރި ގޮތް ކުރި دعا ރައްޔިތުން

باشا ވެސް އެކުގައި ދަރުބާރަށް ވަޑައިގެން ދުވަހުން ފަހު އެކީ ރައްޔިތުންނާ. ހުރިހާ ބަޔަކު

އެކުގައި ކުރެއްވި ދުޢާގައި ބައިވެރިވި باشا ހުރި ގޮތަށް دعا ކުރުމަށް ދުވަހުން

ދަތުރުގެ ބޭނުން ކުރީ ދުވަހުން ފަހު ދޮރާށިން ނިކުމެ ހުރިހާ ބަޔަކު عابدين ގޭގޮ-

ތަށް ގޮސް އެތަނުގައި ބޭއްވި ދަރުބާރުގައި ބައިވެރިވީމެވެ.

މި جمادى الآخرة މަހުގެ ٢٥ (ވާޅަ ބަޔަކު) ހުރިހާ ރައްޔިތުން ދަރުބާރުގައި

ހުރިހާ ބޭނުން ކުރި قاهرة ގައި ހުރި ރަށްރަށުން ތަށި ގޮސް ދަރުބާރުގައި

ދުވަހު ހުރިހާ ބަޔަކު ހިނގާ ދަތުރުގައި ވަޑައިގެން ބައިވެރިވީ. ހުރިހާ ބަޔަކު

ހުރިހާ ތަނެއްގައި ހުރި ގޮތުގައި ވަޑައިގެން ދަރުބާރުގައި ހުރިހާ ބައިވެރިވީ

އަހަރެމެން ދަރުބާރަށް ވަޑައިގެން ހުރިހާ ބަޔަކު ދިޔައީމެވެ. ދަރުބާރު ނިމުމުން

ސަރުކާރުގެ މީހުން ދިޔަ ތަނުން ފަހު ހުރިހާ ބަޔަކު ދަރުބާރަށް ވަޑައިގެން

ހުރިހާ ބަޔަކު ދަރުބާރުގައި حاجة ހުރިހާ ބަޔަކު ވަޑައިގެން-

خيال ދިޔަ ހުރިހާ ބަޔަކު ވަޑައިގެން ހުރިހާ ތަނެއްގައި ހުރި حال ބަޔަކު

ސަލާމަތުން ތަނަށް އިރާދަކުރެއްވުމުން ދަތުރު ކުރުމަށް ދުޢާ ކުރެއްވީ ހިތާ ބެނުންވާ ގޮތަކަށެވެ.
ބަނދަރު ސަލާމަތުން އަރާފައި ކައިރީ ގޮޅިއެއް ހޯދައި ބައްދަލުވީ ތަނަކީ މިޞްރު ތަނުގެ އިޚްތިޔާރުގައި ވަކިވެފައިވާ
އަންނަ އިރު މިޞްރުގެ ސަލާމަތް ރަށުގެ ކައިރިއަށެވެ. އެތާނގައި ގަސްތުން ހިފާ ބަނދަރު ރަށުގެ ތަނަކަށް ވަޑައިގަތެވެ
ވެރިންނާ ބައްދަލުވުމެވެ. އެތަނުން ބޭނުންވެ. ބައްދަލުވުމުގެ ކުރިން ކަނޑު ވަރަށް ރަނގަޅުކަމުން ކުރިއަށް ގޮސް مصر
ރަށަށް ކަނޑު ބޭނުންވާ ގޮތް އެނގުނީ އަރުވާ ތަނުން ބޭނުންވިއެވެ. ދަތުރު ކުރަމުން ދިޔަ ކަނޑު ބަލަމުން
ވަރަށް ދުރަށް ދިޔައިރު އިރުގެ ސަލާމަތް ކަމުގައި ވެސް އުޅެވި އަވަހަށް ވަޑައިގަތުމަށް ހިތުން ދުޢާ ކުރަމުން
ވަރަށް ދުރަށް ދިޔައެވެ. އެތަނުގެ ޤަބުރު ސަޤާފަތް ކަމުގެ ތަންތަން ބެލުމަށް އަރާ ހިނގާ ތަނަކަށް ވަޑައިގެން
އައީވެ. މި ތަނުގައި ކަމަކީ ސަލާމަތް ތަނެއް ޖަލް ވަރަށް ބިރުވެރި ކަމަކަށް ސަލާމަތުން ގޮސް އަރުވައިލިން.
ހުރެވެ. ބައްދަލުވެވުނު عرب ބައެއްގެ ވާހަކަ ދެއްކިއެވެ. މިތާ އިރު ދަތުރު ހޯދުމަށް ދަތުރުކުރެވި
ދުރު ކަމުގައި عربي ބަހުން ބައްދަލުވީ ވާހަކަ ދެއްކިއިރު ދެކެވުނު
ހުރިހާ ބަހުން ވާހަކަ ދެއްކުމުގައި އެތަނުގެ ދެއްކެވުމާއި ރަސްގެފާނު ހުރިތަނުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމުގެ
ވަރަށް عرب ބަހުގައި ވާހަކަ އެތަނުގެ ބަސް ދިވެހި ކަމަށް ބުނުނީ ރަސްގެފާނުގެ ހުރި ތަނުން ވަކިވެ
ހުރި ތަނެއް ބިނާވެފައި އެވެ. އެ ތަނުގެ ފަޅުވެރި ހިސާބުގައި ތިބި ރާއްޖޭގެ މީހުންނަށް ދިވެހި ބަސް
ދެކެވެނީ ފަރާތުގެ ވަރަށް ގިނަ ބަޔަކަށް ވާހަކަ ދެއްކުނެވެ. އެތަނުގައި عربي ބަހަކީ خلق ކުރެއްވި
ދީނުގެ قصة ބަހުން ދަސްކޮށް ދޭ ގޮތަށް ވާހަކަ ދެއްކުމަށް ބޭނުންވާ ގޮތަށް ދަސްކުރަން
ވާހަކަ ދެއްކުމުގައި ދަތުރުގައި ދެކެވުނެވެ. ދިވެހި ރަށުގެ ބައެއް މީހުން صلواة ކިޔުމަށް
ވީ سيّد الرسل މުޙައްމަދު رسول الله ގެ ހަދީޘް ދިވެހި ބަހުން ކިޔާ ދިނުމެވެ.
ގެ رسل ބަހުން ދިވެހި ބަހަށް ދެއްވި ދަލީލް دليل އެވެ.
ދިވެހި ބަހަކީ ދިވެހި ބަހުގެ ބައެއް އެއް علم އަށް ދިވެހި ބަސް ދަސްކުރުމަށެވެ

ވީނަމަވެސް ދިވެހިންގެ اصل އާއި ޖިންސު ބެލުމުގައި ބޮޑުވާނީ ދެބަޔަކަށް ބެހިގެން
ހުރި ހަރަކާތެއް ނުވާނެ. عرب. ނުވަތަ ބެރުބެރުން ގެ ބައިގެ މީހުން ހެދިގެން ބޭރު
ގައުމުތަކުގެ އަސްލެއް ނެތް ބަޔަކަށް ނުވާނެ ބޭރު ހިޖާޒާއި ކަނޑުއަޑީގެ شام ގެ
فلسطين އާއި مصر ތަކުގައި. دين ގެ ބޮޑު ކަމުގެ ސަބަބުން އެއްވެސް ބައެއް ނުހުރި
ބުނެވޭ حجاز ކަމުގެ فلسطين ގައެވެ. دين ގެ علم އާއި ދުނިޔޭގެ علم
އުނގެނުމަށް ފެންނަ ކަމުން مصر އާއި فلسطين ގައެވެ. شام ގެ ސުރިޔާގެ
ބޮޑެތި މަދަރުސާތަކެއް ވެސް މިތަނުގެ علم ވެރިން ދަސްކުރަނީ. މިތަނުގައި علم އުނގެނުމަށް
ދިޔަ މީހާ جاهل ކަމުން ދުރުވެއްޖެ. اسلام ދީނުގެ ދުވަސްވަރު ވެރިކަން ކުރި ބޮޑެތި -
ރަށްތަކުގެ ތެރޭގައި ވެސް عرب. ބިމުގެ ސަރަހައްދު. މިތަން علم ދަސްކޮށް
مصر އާއި فلسطين. سوريه ގެ މަދަރުސާތަކުގައި ވެސް އެ ބަޔަކު ދަސްކުރެއެވެ.
ދުނިޔޭގެ علم ވެސް އުނގެނުމަށް عراق ގެ ރަށެއް بغداد ގައި ވެސް اسلام ގެ
ތާރީޚުގައި ބޮޑެތި ދީނީ ވެރިކަން ކުރި ސަރުކާރުތަކުގެ ދުވަސްވަރު ބޭރު ގައުމުތަކަށް -
ފެތުރިފައިވޭ. އާދެވުނު. ހަމައެކަނި ދިވެހިން ވެސް މިބާވަތުގެ علم އުނގެނުމަށް ދިޔުން-
ބޮޑުވުމަށް ދުޢާ ކުރަން. ބައެއް މީހުން ބޭރަށް ގޮސް ކިޔަވާ ދަރިން ބަލާ. އަދި ގިނަ
ބަޔަކު ބޭރުގެ ތަންތަނުގައި علم އުނގެނުމަށް ދާއިރު ރާއްޖޭގެ ސަރުކާރުން އެހީތެރިކަން
ދޭން ފެށުމަކީ ހެޔޮ ކަމެކެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކުދިން ދާއިރު ޖަވާބުދާރީ ވުމަށް -
ބޭނުންވޭ علم حاصل ކުރުމަށް جاهل ކަމުން ދުރުވުމަށް. آمين آمين.
ރާއްޖޭގެ ދަރިން ބޭރަށް ގޮސް ދީނާއި ދުނިޔޭގެ علم އުނގެނެން ދާއިރު ރާއްޖޭގެ
ދިވެހި އުނގެނުމާއި ދުވަސްވަރު ބޭނުން ނުކުރާ ތަކެތި عرب. اردو. އިނގިރޭސި

ދީނުތަކުގެ علم ދަސްކޮށް. ދުނިޔާވީ ކަންކަމުގައި ތަރައްޤީވުމުގެ ބާރުތަކާއި ފަންނުތައް ދަސްކޮށް ބޭނުންކުރުމުގައި
ދުނިޔޭގެ ބައެއް ޤައުމުތަކުގައި علم ހޯދުމަށް ހަދައިދޭ ފުރުޞަތުތަކާއި ތަފާތު ފަންނުތައް ދަސްކުރުމަށް، ދީނާ
ދެކޮޅަށް ނުދާ ގޮތުގެ މަތިން ދަސްކޮށް ޤައުމުގެ ތަރައްޤީއަށް ބޭނުންކުރުމުގެ قواعد ހެދުމަށްޓަކައި
ކުރިއަށް ދާނަމަ ދީނީ علم ހާއި حاصل ވެގެން އެ ޤައުމުގެ ދަރިން ތަރައްޤީވެ ދުނިޔެ ކުރިއަރާ
ދާނެއެވެ. އަދި ދީނާ ދެކޮޅަށް ނުދާނެ ގޮތަކަށް ދަސްކުރާ ތަޢުލީމުން ޤައުމަށް ބޭނުންވާ ލާބަ
ހޯދޭނެއެވެ. ދީނީ ތަޢުލީމު ނުލިބި جاهل ވެގެން ހުރި ރައްޔިތުންނަކީ ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތް
ދެކޮޅު ނުވެ ހިފެހެއްޓޭނެ ގޮތް ނޭނގޭ މީހުންނެވެ. ދީނީ ތަޢުލީމު ދިނުމަކީ ކޮންމެ
ދައުލަތެއްގެ ދަށުން واجب ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ދީނީ علم ދަސްނުކޮށް
جاهل ވެގެން ހުރި ރައްޔިތުން ދީނާއި ދުނިޔޭގެ ކަންކަން ވަކިކޮށް ނުދެނެގަނެ
ހުރުމަކީ ވަރަށް ބޮޑު ކުށެކެވެ. އަދި ދީނުން ހުއްދަކޮށްދީފައިވާ ދުނިޔޭގެ ތަޢުލީމު ހޯދުމަށް
ބޭނުންވާ ފުރުޞަތު ހޯދައިދޭން ވާނެއެވެ. ރައްޔިތުން ދީނީ ކަންކަމުން ދުރަށް ދިޔަ ޤައުމުތަކުގެ
ރައްޔިތުންގެ ތެރޭގައި رحمة ކުޑަވެ ގޮސްފައެވެ. رعية ތަކުގެ ތެރެއިން ދީނީ ކަންކަމާ
ދުރަށް ދިޔަނަމަ، ވެރިންނަށް ދެކޮޅު ހެދުމާއި ފިތުނަ ފެތުރުން تربية ނުވުމުގެ
ސަބަބުން ދިމާވާނެއެވެ. قيامة ދުވަހުން ދީނާ ދެކޮޅު ހަދާ حوال ތަކުން ދުރުވުމަށް
ޓަކައި ދީނީ ތަޢުލީމު ދިނުމަކީ ރައްޔިތުންގެ ފަރާތުން ވާޖިބު ކަމެކެވެ. علم ހާއި
ކުރިއަށް ދާ ދުނިޔޭގެ ތަޢުލީމު ހޯދުމަށް ކުރާ މަސައްކަތް ދީނާ ދެކޮޅު ނުވާ ގޮތަށް ވާންވާނެއެވެ.
ފަންނުތައް ދަސްކޮށް ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި ކުރިއަރާ ޤައުމުތަކާ ހަމައަށް ދިއުމަށް
ދާނެ ގޮތްތަކެވެ. ދީނާއި ދުނިޔެ ދެމެހެއްޓޭނެ ގޮތުގެ މަތިން ދީނީ ތަޢުލީމު ދީ
علم حاصل ކުރުމުގައި ދުނިޔޭގެ ޤައުމުތަކުގައި ދަމަހައްޓާ حقة ވެއެވެ.

آخرة ދުވަހުން ހެޔޮ نعمة އާއި رحمة ދެއްވާށިއެވެ. آمين آمين

شام ދިއުމަށް ރަސްމީކޮށް ކަރުދާހެއް ދިމިޝްކުން. مصر، عراق، شام

ކަރަތަކަށް ދެވޭނެ ގޮތްތަކެއް ހަމަޖެއްސުމުގެ ކަރުދާހެއް ލިބިއްޖެއެވެ. بصره ގެ ޤުންސުލު

ކުރެ حجاز ކަރަތަކުގެ ޤުންސުލުގެ ކަރުދާސް ލިބިއްޖެއެވެ. عراق ކަރަތަކުގެ بغداد ގެ ޤުންސުލު ކަރަތަކާއި

مصر ގެ ޤުންސުލު ކަރަތަކާއި ލިބިއްޖެއެވެ. كربلا، نجف، كوفه ހި-

ގެންނެވިއެއް ކަރަތަށް حجاز ކަރަތަކުގެ ޤުންސުލު ކަރަތަކާއި ލިބިއްޖެއެވެ.

جمادى الآخرة މަހު ٢٨ (އަންގާރަ) ދުވަހު ހެނދުނު مصطفى

النحاس باشا އާއި ބައްދަލުކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. އެ ބޭފުޅާ ބައްދަލުކޮށް ސަލާމް

ދެއްވިން. سلام ކުރެއްވުމަށްފަހު އެކުވެރިކަމާއި ދެމުން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ.

ރާއްޖޭގެ ހާލަތު ސުވާލުކުރެއްވި. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރައްޔިތުން ހާލުން ބައްދަލުކުރުމަށް

ޝައުޤުވެރިވެވަޑައިގެން ވާހަކަ ދައްކަވައިފިއެވެ. އެބޭފުޅާގެ ވާހަކަތަކުގެ ތެރޭގައި

ދެއްވި ނަޞޭހަތަކީ ބޮޑު ފައިދާހުރި ނަޞޭހަތެކެވެ. ކަލޭމެން ދަރިވަރުން ކިޔަވާ-

ސަރަހައްދުގައި ދަސްކުރަމުން خير އެދޭ ފަދައިން ކުރިއަށް ދިއުމަށް ބޭނުންވާ-

ގޮތަށް ދަސްކުރުމަށް އެދިލެއްވިއެވެ. ދިވެހިންނަށް ދެއްވި ދެ ނަސޭހަތެވެ.

ދުނިޔޭގައި ދީނާއި ޤައުމު ދެކޮޅު ނުހެދުމެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތަރައްޤީއަށް-

މަސައްކަތްކުރުމަށް ދަރިވަރުން ވަޒީފާއާ ދިމާވާ ގޮތަށް ދަސްކުރުމެވެ. ކުރިންވެސް އެބޭފުޅާ-

އަށް ދެންނެވި ވާހަކަ ދެއްކުމަށްފަހު ރުހުންދެއްވި ކުރިއަށްގެންދިއުމަށް سلام ކުރެއްވިއެވެ. ދެން

އެކަލޭގެފާނު ގޮސް ބައްދަލުވެ ދިޔައީމެވެ. މި نحاس باشا އަކީ ވަރަށް خلق ރަނގަޅު

ބޭފުޅެކެވެ. ވަރަށް ހިތްހެޔޮ ބޭފުޅެކެވެ. ބައްދަލުކުރަން ދިޔަ ކޮންމެ މީހަކާ ހިނިތުންވެލައްވާ ބޭފުޅެކެވެ.

ނަމަވެސް އެބޭފުޅުން ގެ ސިޔާސަތަށް ދެކޮޅަށް ތިބި ފަރާތްތައް ވެސް ހުރިކަން ފެނިގެން ދިޔައެވެ. އެކަމަކު އެފަދަ މީހުން
އަޣުލަބިއްޔަތުގެ ތެރެއިން ވަރަށް މަދު ކަމުގައި ވާނެއެވެ. އެއީ މިސްރުގެ ޤައުމީ ލީޑަރު ކަމުގައި ވީ ސަޢުދު
ޒަޣުލޫލު ޕާޝާ ދިރިއުޅުއްވި ގެއަށް ކިޔަނީ بيت الأمة އެވެ. އެއީ ގައުމުގެ ގެ ކަމަށެވެ. މިގެއަކީ سعد
زغلول باشا ގެ ގެއެވެ. زغلول باشا ގެ އަނބިކަނބަލުން ދިރިއުޅުއްވަނީ މިގެއިއެވެ.
މިކަނބަލުންނަށް މިސްރުގެ ރައްޔިތުން ކިޔަނީ ام المصريين އެވެ. އެއީ މިސްރުގެ މިސްރީ
ވަފްދު ޕާޓީގެ ބާނީ އަކީ سعد زغلول އެވެ. އެ ޕާޓީގެ ރައީސަކީ މިހާރު الوفد ޕާޓީގެ ރައީސް
نحاس باشا އެވެ. باشا زغلول باشا ގެ ފަހުން އެ ޕާޓީގެ ރިޔާސަތު
ހޯދިއެވެ. زغلول باشا ވެސް نحاس باشا އާ ރައްޓެހިކަން ބޮޑުކަމުން
ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަދި ހަމަ އެޕާޓީގެ ކުރީގެ މެންބަރު އަކީ وعبيد
މަރުހޫމް ކުރީގެ. نحاس باشا ގެ ހަތަރު ވަޒީރަކު ތެރޭގައި عبيد مكرم بك
ވެސް ހިމެނިގެންވެއެވެ. މިހާރު نحاس باشا އާ ދެބައިވެގެން ހުރީއެވެ. މިހާރު
ސިޔާސީ ކަންކަމުގައި ދެކޮޅު ހެދުމުގައި އެ ބޭފުޅާ ވަނީ ކުރިއަށް. އަދި مصر ގެ
ވަޒީރުން ތެރެއިން ސިޔާސީ ބާރު ދިނީއެވެ. مصر ގެ قبطي نصراني އެކެވެ.
ވަޒީރުންނަކީ ދީނީ ގޮތުން ވަކި ފަރާތެކެވެ. މިހާރު މަޖިލީހުގައި ވަކި ކަމަކާ އެކަނި ނޫން
އެކަމަށް މިހާރު ނުވަތަ ފަހުން ދެން ވާނެ ގޮތެއް ނަގާނީ. ހަމަ ހިސާބަށް ދަނޑިވަޅު
ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.

އަދި مصر ގެ ابراهيم رفعت باشا އާ ބައްދަލުވުމުގެ ފުރުޞަތު ވެސް ލިބުނެވެ.
މިބޭފުޅަކީ މިސްރުގެ ވަރަށް ނަންހުރި ބޭފުޅެކެވެ. އަދި ވަރަށް ބޮޑު علم ވެރިޔެކެވެ.
އެބޭފުޅާ ލިޔުއްވި ފޮތެއް ފުރަތަމަ ބައްދަލުވުމުގައި ފޮނުއްވިއެވެ. عمر

ދުވަހު ٧٣ (ޖޫން ޓަނަ ޕިން) ގައި ނިކުތުމުން . مصري محمل ގެންދާ ދޮރުން امير
الحج އާއި ހުރިހާ حجاج ކުރުމަށް ދާ ފަރާތްތަކަށް އެކުވެ ކޮށްދެއްވި ހެޔޮ ތަކުގެ ވާހަކަ ބޮޑު مرآة
الحرمين ގައި ވާނެއެވެ. ދެން ބޮޑު ރަސްގެފާނު ދެކެ ވަޑައިގަތުމަށް ގެނދާ ކަމެއް ނެތި ހުރި
ނަމަވެސް ގެސްޓް ކުރާ ހުރިހާ حجاز ގެ ބައިބައި ގައި ހުރި خبر ބަލަހައްޓާ ބޮޑު جلس ތަކެއް
حج عمره އާއި ބެހޭ ކަންތައް ހުރިހާ حكم ތަކެއް ކުރައްވާ ކަމަށް ބުނެވޭ. އަދި-
ބުނެވެނީ ކޮންމެ ހާލެއްގައި ހެޔޮ ގޮތެއް ދައްކާ ދެއްވާ ކަމަށެވެ. މިކަމާ ބެހޭ ވާހަކަތަކެއް
ވަރަށް ގިނައިން ލިޔެވިފައިވާ ގޮތަށް ފެނިގެންދެއެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް ބާރުގަދަ ގޮތެއް
ވެސް ހުރިކަމަށް ބުނެ مرآة الحرمين ގައި ލިޔެވިފައިވެއެވެ. މިކަމާ ބެހޭ ގޮތުން
ރަސްކަމުގެ ކަމެއް ގައި باشا ވެސް ބައިވެރިވި قاهره އަށް ދަތުރު ކުރެއްވީ جمادى الآخرة
މަހު ٢٩ (ޖޫން ޖުލައި) ގެ ފަހުން ދެވުނު ދުވަހު قاهره ގެ ބޮޑު قبرستان ބަލާލަން
ދިޔައީމެވެ. މިތަނަކީ ވަރަށް ބޮޑު ބިމެއް ހިމެނޭ ތަނެކެވެ. ގިނަ ގަބުރުތަކެއް ހުރި ތަނެކެވެ
ދެން ބެލީ ރަސްރަސްކަލުންނާއި ބޮޑެތި މީހުންގެ ގަބުރުތަކާއި ޢިމާރާތްތަކެވެ. ގަބުރުތައް
ހަދާފައިވަނީ ވަރަށް ފުރިހަމަ ގޮތަކަށެވެ. ތަންތަނުގެ ވާހަކަ ލިޔުމަށް ނުކުޅެދޭނެ. ބައި-
ގިނައީ ބޮޑެތި ބިނާތަކެވެ. ހަމަ އެއާއެކު ވަރަށް ރީތި ގޮތަކަށް ހަދާފައިވާ ތަންތަނެއް ހުރެއެވެ
ބައެއް ތަންތަނުގައި ހުރީ خليفه ވެރިން ގެ ބޮޑެތި ގަބުރުތަކެވެ. ޢިމާރާތްތައް ވަރަށް ފުރިހަމަ
خليفه ވެރިން ގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޮޑު ވެރިންގެ رحمة ދޭއްވާ مصر ގެ
ރަސްރަސްކަލުން ބޮޑު ކަމެއްގައި ބަލަހައްޓަވާ ތަނެއް ކަމަށް ބުނެއެވެ. ހަމަ އެ ހިސާބުގައި
ހުރި ގޮތަކީ ބޮޑެތި ޢިމާރާތް عمارات ހުރި ބިމެއް ހުރީމެވެ. އަދި قاهره ގެ ރަސްކަލުން
ބިނާކުރި ބޮޑު ތަންތަން ފެނުނެވެ. އެ ތަނުގެ ކައިރީގައި جامع الازهر އާއި ބޮޑު މިސްކިތެވެ

ވަކާލާތު ވަޒީރު ޤައްލޫބޭ އަށް ދަންނަވައިގެން ހަމަ އެދުވަހުގެ ނޫބާރު ބާޝާ ނިސްބަތުގެ ޢިއްޒަތް ބޮޑު

ގެސްޓު ސަލާމް ކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. ޢާއިލާގެ ބޮޑެތި މީހުން ލިބިގެން ހިނގައިއްޖެއެވެ. އަދި جامع الأزهر ގެ ޝައިޚު އާއި

ދިމާވެ ސަލާމް ކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި އެކަމަށް ކުރެއްވުމަކީ ދުވަހު ޝައިޚު حال ބޮޑުކޮށް ކަމަށް ބުނެދިނެވެ.

އެދުވަހު ސަލާމަކީ ފުރިހަމަ ބޮޑު ބައްދަލުވުމެކެވެ. އެ ޢާލިމުގެ ތެރޭގައި ވާހަކަ ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ޝައިޚު ވަނީ

އެ ޢާލިމުގެ ބޮޑު ދަރިވަރުންނެވެ. ވަރަށް ހިތްހެޔޮ އިޚްލާޞްތެރި ސަލާމް ކުރެއްވީއެވެ. އަދި ޙާލު ސުވާލުކޮށް

ބަހުސް ކުރެއްވީ ދީނީ ކަންކަމާ ބެހޭ ގޮތުން ބޮޑު ޝައުޤުވެރިކަމާއެކު ތަޢުލީމާ ބެހޭ ފޮތްތަކެއް ދެއްވިއެވެ.

ދެކެވެ. ދީނީ ޢިލްމު ލިބުނު ޢާލިމުންނަށް علم حاصل ކުރުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާ ގައުމުތަކުން

ބޮޑު ތަފާތެއް ނެތެވެ. علم އުގެނުމަށް ބޭނުންވާ ދަރިވަރުން ކިޔަވާ علم حاصل ކުރެއްވުމަށް

ދެއްވާށި. آمين ދިވެހިރާއްޖެއިން ތަޢުލީމު ހޯދަން ދާ ދަރިވަރުންގެ ޙާލު ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ.

ބުނެދިނީ، އެކަމަށް ފަރުވާ ބެއްލެވުމަށް އެދުނު ގޮތްތައް އެ ޝައިޚު ބޭނުންވާނެކަމެވެ. ދެން ދުވަހަކު ކިޔަވާ

އެކަމުގެ ޚިދުމަތް ދިނުމަށް ސަރުކާރުން ހަމަ ޖެހިގެން ދާނެކަމަށް ބުނެދެއްވިއެވެ. އެކަމާ ބެހޭ

ގޮތުން جملة ބަޔަކު ދަރިވަރުން ކިޔަވަމުން ދަނީ ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ. މިޤައުމަށް ދިއުމަށް ފަހު

ދަރިވަރުންނަށް ދިނުމަށް ވަޢުދުވެވިއެވެ. ބޮޑު ޝައުޤުވެރިކަމާއެކު ދެއްވި ޚިޔާލުތަކަށް ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ.

علم އުގެނުމުގެ ފުރުޞަތު ބޮޑުކޮށް ދަރިވަރުންނަށް ލިބިގެންދާނެކަމަށް ޤަބޫލުކުރަމެވެ.

ދެން ޤާހިރާގެ ބޮޑު ބޭފުޅުންނަށް ދަންނަވައިގެން رحمة ކުރެއްވުން ހުރި حال އެކަމަށް ދަތުރުކުރީ

جمادى الآخرة މަހުގެ ٢٣ (ހޯމަދުވަހު) ގެ ހެނދުނު ބައްދަލުކުރުމަށް ގޮސް ބޮޑު بورسعيد އަށް ދިޔައީ

ދަނޑުމަތިން. ބޮޑު ވަޒީރު ޝައިޚު ބޭކަލުން ދެއްވި ދަރުބާރުގައި ބައްދަލުވީ سعادت احمد زكي باشا

ކާއި نقيب السادة الأشراف سيد محمد علي البيلاوي އާއި ބައްދަލުކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ.

ދަރުބާރުގައި ބައިވެރިވީ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޝައިޚު ބޭކަލުން ވަޑައިގަތެވެ. السيد محمد علي البيلاوي ގެ ދަރިކަލުން

ރަސްގެފާނުންނާއި ދަރިކަލުންނާއި ރާއްޖޭގެ ހުރިހާ رعيّة ންނަށް ދީނާއި ދުނިޔޭގެ ހެޔޮކަންތައް ލިބިވަޑައިގަތުމަށް -
ދުޢާކުރުމަށް ވަޢުދުވެވަޑައިގަތެވެ. ދެން عزّة ގެ ގޮތުގައި ދެވަނަ ފަހަރަށް احمد زكي پاشا ހުވަދުވެ ވަޑައިގެން -
ރަސްމީގޮތުން عزة ދެއްވައި علم ގެ ދާއިރާގައި ދެއްވި ފުރުޞަތަށް ޝުކުރުއަދާކޮށް ފޮނުއްވި ޚަބަރު ދީފައި -
ގޮސް ކުރިއަށް ލިބުނު ތަފާސްހިސާބުތައް ދައްކަވައި ހާލުގައި ދިރިއުޅުއްވާ ގޮތުގެ حال ތަކާއި ހުރިހާ ބޭފުޅުން -
ރައްކާތެރިކަމާއެކު دعا ކުރުއްވައި ހެޔޮ ބުނެ ފޮނުއްވިއެވެ.

އަދި الحاج عماد الدّين މުދައްރިސް ކަމުގައި ހުންނަވާ ސިފައިން ދެކެ حسين عماد الدّين މުދައްރިސް -
ދާރުލް ފުނޫނުގެ އިސްވެރިން ގޮވައިގެން جامع الازهر ގެ رواق الهنود ގެ شيخ -
އާއި رواق ގެ އެހެން މުދައްރިސުންނާއި رحمة ތެރިކަމުގައި ޝުކުރުގެ ބަސްތައް ދެއްކެވުމަށްފަހު -
ދެއްވި سلام ކޮށް وداع ކުރެއްވިއެވެ. މިއަދު ދިވެހި ދަރިވަރުން ކިޔަވާ ފަރާތުގެ ބޮޑުމީހުން -
ވެސް ހާޒިރުވެ ކިޔަވައިދިނުމުގެ ކަންތައްތައް ދެއްކެވުމަށް އަރުވާ ދިރާސާކުރެވޭ دعا ކުރެއްވި -
ވަގުތުގައި. اسلامي ދުނިޔޭގެ ދާރުލްޢިލްމުގައި ދިވެހިން ކިޔަވަން ބޭނުންވާ ގޮތްތައް -
ބަލައިލެއްވި. ފުރުސަތު ލިބިގެން ބޮޑު ބަނދަރު ބޯޓު سعيد އަށް ދިއުމަށް ހުރި -
ހުރިހާ ކަމެއް ނިމިގެން ދިވެހިރާއްޖެއަށް ދިއުމަށް ފުރުސަތު ލިބުނީ ދުވަހުގެ ހަވީރު -
ފުރުސަތު جب ގޮތަށް ދަތުރު ކުރުމަށް ނިންމަވައި ޖަހާފައިވާ ތަނުން ބޯޓުތަކުގެ އިތުރުން -
އެއީ قيصر الهند ގެ ١١٥١٨ ޓަނުގެ ބޯޓެކެވެ. بور سعيد ގެ ބަނދަރުން ފުރުއްވާ -
ފުރުއްވި ٦ (ހޯމަ) ދުވަހު ހަވީރު ވަޑައިގަތީ عدن ގެ نواحي އަށް -
ގަޑިއިރު ٧ (ހޯމަ) ދުވަހު ނޭވާލަމުން ދިޔަ ބޯޓުގެ ތެރޭގައި ރަނގަޅަށް -
ދަތުރުކުރެއްވި ١١ (އަންގާރަ) ދުވަހު ރޭގަނޑު بمبئ ބަނދަރަށް ވަޑައިގަތެވެ.
ބޮޑުކަމުގެ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] رجب

[illegible] 16 ([illegible]) [illegible] پنجاب [illegible]

[illegible] اجمير [illegible] خواجه معين

الدين چشتي [illegible]

[illegible] دهلى [illegible] دهلى [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] دهلى [illegible]

[illegible]

[illegible] دهلى [illegible] الكهنو [illegible]

[illegible]

[illegible]

كلكته [illegible]

<u>سفرنامه</u>

امانة الرحمن [illegible]

رجب [illegible] ٢٨ ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] رحمه [illegible]

[illegible] شعبان [illegible] ١٧ ([illegible]) [illegible]

[illegible] ٢٠،١٠،٨٩ ([illegible]

[illegible]) [illegible] شعبان [illegible]

١٩ ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] والحمد لله

[illegible] رحمه [illegible]

[illegible] فضل [illegible]

[illegible] بركاة [illegible]

[illegible]

ذوالقعدة [illegible] ٧ ([illegible]) [illegible]

[illegible] رفيق [illegible] مولينا السيد احمد زاهر باك بن السيد عبد الرحمن زاهر باپنا [illegible] رحمه الله، وانا لله وانا اليه راجعون، [illegible]

ތަކުރުފާނު ޒިޔާރަތް ކުރެއްވިއެވެ. ހަރުގަނޑުގެ ދަށުގައި ވަޒީރު قبرستان ގައި ފަސް ތަރުތީބުން ނިންމާފައެވެ.
ދިނުމަށްފަހު عزّة ގެ ހިތާމައިން مروّة ގެ ހިތާނުގެ ތިބި ފަރާތްތަކަށް ހަގީގަތުގައި ދިނުމަށް ހުރެ
ދުވަހުގެ ބަސް ފޮނުވާފައެވެ. رحمه الله.

ހުކުރު ذو القعدة މަހުގެ ١٤ (ސާދަ) ވީ އަންގާރަ ދުވަހު ހެނދުނު
ހަނދު ފެނުމާއެކު ... ސަފާރާތުގެ ފަރާތުން ... ކަމުގައި ... ފުރުން-
...سفير عبد الحميد ފިރިހެން افندى ދާން ...-
... ސަފީރު ... صحّة ... علي ...
ذو القعدة މަހުގެ ١٨ (އަށާރަ) ވީ ... ދުވަހު ...
... ފަރުމާނު ... ހުރިހާ ... ދުވަހު ...
... ހިތާމަ ...
رحمة ... ހުރިހާ ...
... رحمة ... حال ގައި ... -
... ހުރިހާ ...
... رحمة ... -
... حال ގައި ހުރީމެވެ.

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ أَوَّلًا وَآخِرًا وَبَاطِنًا وَظَاهِرًا وَصَلَّى اللّٰهُ
عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ